

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra řízení a supervize v sociálních a zdravotnických organizacích

Bc. Veronika Hrnková

Jaká je role asistovaného kontaktu v systému náhradní rodinné péče v ČR

The Role of Assisted Contact in the Foster Care in the Czech Republic

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. Jiří Krejčí**

Praha 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 2.1.2023

Bc. Veronika Hrnková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své diplomové práce Mgr. Jiřímu Krejčímu za jeho ochotu, vstřícnost, lidský přístup a podporu. Zároveň bych ráda poděkovala všem svým pěstounským rodinám, které se podílely na empirické části práce. Závěrem bych chtěla poděkovat všem ostatním, kteří ve velkém přispěli k vytvoření této diplomové práce.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá otázkou, jaká je role asistovaného kontaktu v systému náhradní rodinné péče v České republice. Cílem této práce bylo zmapovat zkušenosti a postoje k asistovaným kontaktům všech aktérů, kteří se na těchto kontaktech podílejí a následné porovnání získaných výstupů s platnou legislativou a metodickým uchopením této problematiky.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část této práce se zaměřuje na vysvětlení systému náhradní rodinné péče a jejího financování. Následně se zaměřuje také na současnou právní úpravou kontaktů dětí s biologickými příbuznými, formami a intenzitou kontaktů, a definicí hlavních aktérů kontaktů a nastavování kontaktů.

Výzkumná část mapuje zkušenosti a postoje aktéru asistovaných kontaktů, jejich negativní i pozitivní zkušenosti s nastavováním a průběhem asistovaných kontaktů, se spoluprací s dalšími institucemi, v rámci jedné organizace v Karlovarském kraji.

Výzkum byl zpracován prostřednictvím kvalitativního výzkumu. Polostrukturované rozhovory se všemi respondenty byly interpretovány a porovnány s dostupnou legislativou a vypracovanými metodikami.

Klíčová slova:

náhradní rodinná péče, asistované kontakty, pěstounská péče zprostředkovaná, pěstounská péče příbuzenská, financování pěstounské péče, biologičtí rodiče, dítě v pěstounské péči, identita dítěte, attachment, ACE

Abstract

The diploma thesis deals with the question of the role of assisted contact in the foster care in the Czech Republic. The aim of this work was to map the experience and attitude towards assisted contacts of all actors who participate in these contacts and the subsequent comparison of the obtained outputs with the valid legislation and methodical understanding of this issue.

The diploma thesis is divided into a theoretical and a practical part. The theoretical part of this thesis focuses on the explanation of the substitute family care system and its financing. Subsequently, it also focuses on the current legal regulation of children's contacts with biological relatives, the forms and intensity of contacts, and the definition of main actors of contacts and setting up contacts.

The research part maps the experiences and attitudes of the actors of assisted contacts, their negative and positive experiences with setting up, the course of assisted contacts and cooperation with other institutions within one organization in the Karlovy Vary region.

The research was conducted through qualitative research. Semi-structured interviews with all respondents were interpreted and compared with available legislation and developed methodologies.

Keywords:

substitute family care, assisted contacts, foster care by relatives, foster care by professional fosters, foster care, funding, biological parents, child in a foster care, child identity, attachment, ACE

Seznam zkratk:

AK – Asistovaný kontakt

DO – doprovázející organizace

DVPP – dohoda o výkonu pěstounské péče

IPOD – individuální plán ochrany dítěte

KÚ – krajský úřad

MPSV – ministerstvo práce a sociálních věcí

NRP – náhradní rodinná péče

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

PP – pěstounská péče

PPPD – pěstounská péče na přechodnou dobu

SAS – sociálně aktivizační služby

SPOD – sociálně-právní ochrana dětí

ZSPOD – zákon o sociálně-právní ochraně dětí

OBSAH

ÚVOD	9
I. TEORETICKÁ ČÁST	11
1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	12
1.1 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	12
1.2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE ZPROSTŘEDKOVANÁ DLOUHODOBÁ	13
1.3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE KRÁTKODOBÁ, PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU (PPPD)	14
1.4 PĚSTOUNSKÁ PÉČE PŘÍBUZENSKÁ	15
1.5 FINANCOVÁNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE	16
1.6 OSTATNÍ FORMY NRP	19
1.6.1 OSVOJENÍ	19
1.6.2 PORUČNICTVÍ	20
1.6.3 SVĚŘENÍ DO PÉČE JINÉ OSOBY	20
2 ROLE AKTÉRŮ NRP	22
2.1 BIOLOGICKÁ RODINA DÍTĚTE	22
2.1.1 <i>Práva a povinnosti biologických rodičů</i>	23
2.2 PĚSTOUNI	25
2.2.1 <i>Práva a povinnosti pěstounů</i>	26
2.2.2 <i>Motivace stát se pěstounem a osobnost pěstouna</i>	27
2.3 DÍTĚ A JEHO HISTORIE	32
2.3.1 ATTACHMENT A ADVERSNÍ DĚTSKÁ ZKUŠENOST	32
2.3.2 <i>Identita dítěte</i>	34
2.4 DOPROVÁZEJÍCÍ ORGANIZACE	36
2.4.1 <i>Klíčový pracovník</i>	41
3 KONTAKT DĚTÍ S BIOLOGICKOU RODINOU	44
3.1 ZÁKLADNÍ PODMÍNKY KONTAKTU	45
3.2 INTENZITA KONTAKTU	46
3.3 FORMY KONTAKTU	47
3.4 PRÁVNÍ UKOTVENÍ ASISTOVANÉHO KONTAKTU	50
3.5 AKTÉŘI ASISTOVANÉHO KONTAKTU	53
3.5.1 <i>Dítě</i>	54
3.5.2 <i>Biologičtí rodiče</i>	55
3.5.3 <i>Náhradní rodiče</i>	56
3.5.4 <i>Doprovázející organizace</i>	57
3.5.5 <i>OSPOD a soud</i>	58
3.6 REALIZACE ASISTOVANÉHO KONTAKTU	58
3.6.1 <i>Vyhodnocení rizik kontaktu</i>	60

3.6.2	<i>Příprava aktérů na kontakt</i>	63
3.6.3	<i>Předsetkání pěstounů a rodičů a vypracování dohody</i>	65
3.6.4	<i>Realizace prvního kontaktu</i>	66
3.6.5	<i>Po kontaktu/ mezidobí</i>	67
II.	EMPIRICKÁ ČÁST	69
1	VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	70
2	CÍLE VÝZKUMU	72
3	FORMULACE VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	73
4	METODOLOGICKÉ UKOTVENÍ VÝZKUMU	74
5	CHARAKTERISTIKA ÚČASTNÍKŮ VÝZKUMU	75
5.1	VÝBĚR RESPONDENTŮ	75
6	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU	76
7	ZPŮSOB PROVEDENÍ VÝZKUMU – SBĚR DAT	77
8	ETICKÉ ASPEKTY VÝZKUMU	79
9	SEBEREFLEXE VÝZKUMNÍKA	80
10	METODA VYHODNOCENÍ DAT	82
11	INTERPRETACE VÝZKUMU	84
11.1	DÍTĚ	84
11.2	BIOLOGIČTÍ RODIČE.....	86
11.3	PĚSTOUNI.....	88
11.4	DOPROVÁZEJÍCÍ ORGANIZACE.....	92
11.5	DALŠÍ INSTITUCE	96
12	VÝSLEDKY VÝZKUMU	98
13	DISKUZE A SHRNUÍ	103
	ZÁVĚR	109
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	111
	SEZNAM OBRÁZKŮ	116
	SEZNAM TABULEK	117
	SEZNAM PŘÍLOH	118

ÚVOD

V roce 2013 proběhla velká reformě v oblasti náhradní rodinné péče. Došlo k novele zákona o sociálně právní ochraně dětí (zákon č. 359/1999Sb.). Díky této novele vznikl systém doprovázení pěstounské péče, začaly se budovat neziskové organizace, jejichž náplní byla podpora pěstounských rodin. Výsledkem proběhlé novelizace je lépe ukotvené pojetí PP v českém prostředí. Novela jasněji vymezuje práva a povinnosti pěstounů, zároveň také pravomoci neziskových organizací, které s pěstouny spolupracují.

I s novelizací ZSPOD však zůstává v systému náhradní rodinné péče několik jasně nedefinovaných postupů, a to konkrétně u kontaktů dětí s biologickými příbuznými. Zákon sice vymezuje pěstounům povinnost kontakt umožňovat „*V souladu s individuálním plánem ochrany dítěte povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak.*“ už ale neposkytuje jasné podklady k tomu, jak postupovat. Neziskovým organizacím ukládá povinnost pomoc pěstounům s naplňováním této povinnosti, a to včetně zabezpečování místa pro uskutečnění styku a zajištěním asistence. (Zákon č. 359/1999Sb., §47a)

Právě tato asistence (asistovaný kontakt) je v posledních letech diskutovaným tématem v celé oblasti náhradní rodinné péče. V současné době neexistuje jasná legislativa, která by asistovaný kontakt upravovala. K dispozici je pouze velké množství metodických doporučení různých neziskových organizací, nadací a nadačních fondů. Není tak tedy vůbec jasně stanoveno, jak by kontakty měly vypadat, jak dlouho by měly trvat, či jaká je nejvhodnější forma či intenzita. Není tak možné s jistotou stanovit, jak bude kontakt probíhat, ale jak by mohl probíhat. Jasně není ani to, jaké mají pracovníci, kteří kontakt organizují a zabezpečují, práva a povinnosti. V České republice zároveň také chybí jakékoliv výzkumy, které se by se zabývaly asistovaným kontaktem v náhradní rodinné péči. Profesor Radek Ptáček vnímá asistovaný kontakt jako velmi specifickou věc, která doposud nebyla v ČR zkoumána. I z důvodu této specifikace a odlišnému pojetí pěstounské péče ve světě, tak není možné jej porovnat s jinými výzkumy v rámci Evropy či světa.

Je však nutné podotknout, že v posledních dvou letech přicházely snahy asistované kontakty o něco víc uchopit a vysvětlit. Zástupkyně veřejného ochránce práv v roce 2020 vydala doporučení ke kontaktům dítěte v pěstounské péči nejen s rodiči. V roce 2021 Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR vydalo metodiku pro realizaci kontaktů dítěte v pěstounské péči.

V letech 2020-2022 se v rámci projektu stabilita pro děti zabývala nezisková organizace Dobrá rodina v jednom ze svých modulů otázkou asistovaných kontaktů – podporou a přípravy biologických rodičů na kontakt s dítětem.

Cílem této diplomové práce je v teoretické části seznámit čtenáře se systémem náhradní rodinné péče v ČR, zaměřené především na pěstounskou péči zprostředkovanou (dlouhodobou). Součástí je také představení čtenáři důležité pojmy související s tématem, které jsou nedílnou součástí k následnému pochopení samotného postupu při asistovaných kontaktech – vztah mezi pěstouny a rodiči, historie dítěte a psychologické aspekty, které ho ovlivňují. V praktické části se výzkum zabývá otázkou, jaká je role AK v systému náhradní rodinné péče v ČR.

Úkolem této práce bylo především zmapovat zkušenosti s asistovanými kontakty jednotlivých aktérů asistovaných kontaktů, tedy biologických rodičů, pěstounů, dítěte, klíčových pracovníků a dalších zainteresovaných institucí. Následné zasazení do kontextu s platnou legislativou, metodikami a nalezení vhodných aktuálních a praktických doporučení ke změně v poskytování těchto kontaktů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

V této kapitole se zaměříme na náhradní rodinnou péči v České republice, a to především na formy náhradní rodinné péče, která je ukotvena v české legislativě. Vysvětlíme si základní rozdělení NRP a podrobně se zaměříme na pěstounskou péči. Jelikož se diplomová práce zaměřuje na asistovaný kontakt, který je doménou převážně pěstounské péče, je nezbytné, abychom co nejvíce rozpracovali a vysvětlili právě pěstounskou péči.

Dle Novotné je základním zájmem dítěte je vyrůstat v rodině, která o dítě pečuje a vychovává ho v klidném a harmonickém prostředí. (Dobrý pěstoun, 2018)

Úmluva o právech dítěte tvrdí, že „rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti.“ (Sdělení č.104/1991Sb., úmluva)

Pokud toto rodiče nejsou dlouhodobě schopni zabezpečit, následuje některá z forem NRP, tedy osvojení, pěstounská péče na přechodnou dobu, pěstounská péče dlouhodobá, svěřeni do péče třetí osoby a poručenství. (MPSV, formy NRP, 2021)

Důležité je také připomenout, že současná legislativa, občanský zákoník §958, nadřazuje jakýkoliv druh NRP péče nad ústavní výchovou. Je tedy vždy prioritou po odebrání dítěte jej umístit do některé z forem NRP než do formy ústavní (dětský domov, dětský domov pro děti do tří let či dětský domov se školou).

1.1 Pěstounská péče

Pěstounská péče je jedna z forem náhradní rodinné péče, která umožňuje dětem, které nemohou vyrůstat ve své biologické rodině, i nadále žít v prostředí, co nejvíce podobné běžné rodině. Občanský zákoník definuje, že *nemůže-li o dítě osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník, může soud svěřit dítě do osobní péče pěstounovi.* (Zákon 89/2012Sb., §958)

Zároveň je pěstounská péče ukotvena v zákoně č. 359/1999Sb., o sociálně právní ochraně dětí, konkrétně § 47a - § 47za. Zatímco občanský zákoník vymezuje základní pojmy pěstounské péče, tedy kdo se může stát pěstounem a za jakých podmínek, zákon o sociálně právní ochraně dětí definuje druhy pěstounské péče, pěstounské dávky či pravidla pro uzavírání dohody o výkonu pěstounské péče.

Důležitým aspektem všech druhů pěstounské péče je ten, že mezi pěstouny a dítětem nevzniká příbuzenský vztah (vyjma PP příbuzenské), pěstouni nejsou zákonnými zástupci

dítěte, mohou za něj jednat jen v běžných záležitostech – nástup do předškolní výchovy, vydání platného cestovního dokladu apod. (Zezulová, 2012)

Zákonnými zástupci zůstávají a možnost rozhodovat mají i nadále biologičtí rodiče dítěte. „Rodiče mají vůči dítěti povinnosti a práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti, s výjimkou práv a povinností, které zákon stanoví pěstounovi, ledaže soud z důvodů hodných zvláštního zřetele rozhodne jinak.“ (Zákon 89/2012Sb., §960)

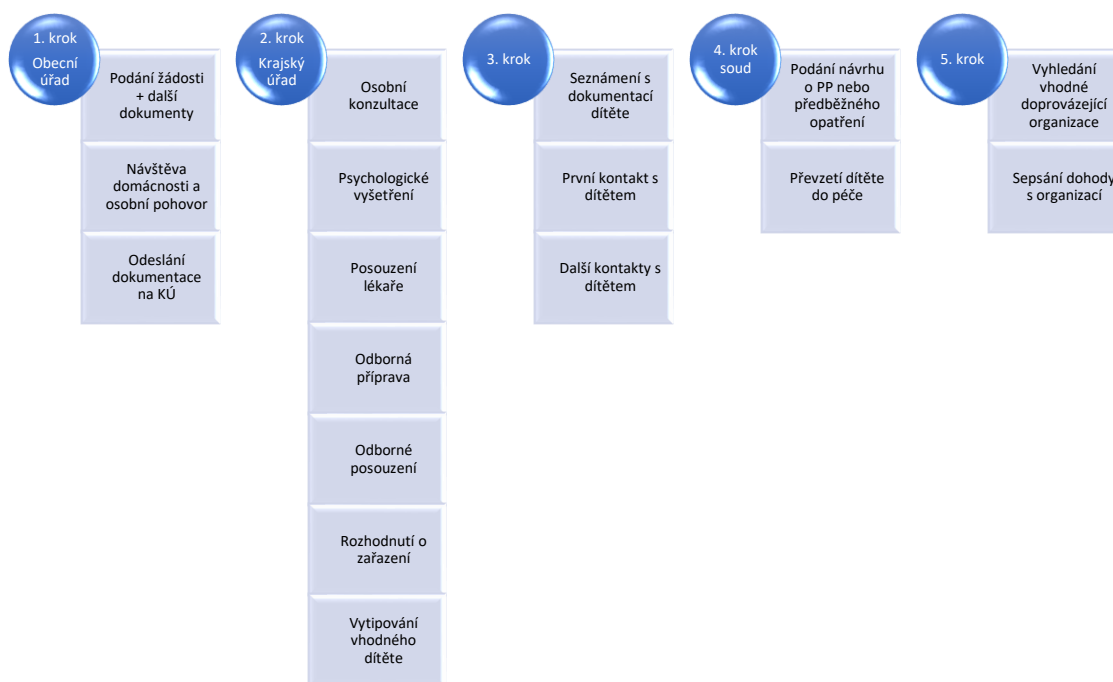
V českém prostředí rozdělujeme, dle občanského zákoníku a zákona o sociálně-právní ochraně dětí, pěstounskou péči příbuzenskou a zprostředkovanou. Jak již rozdělení napovídá, u příbuzenské pěstounské péče jsou pěstouni s dítětem biologicky spjati (prarodiče, strýc, teta, sourozenec), zprostředkování pěstouni jsou pěstouni, kteří jsou proškolení být pěstounem. (Pazlarová, 2016)

1.2 Pěstounská péče zprostředkovaná dlouhodobá

Zprostředkovaným pěstounem se může stát jednotlivec, či manželský pár, který se dostaví na příslušný úřad svého trvalého bydliště (magistrát města, městský úřad či obec s rozšířenou působností). Proběhne u něj/nich šetření, pracovník, jednoho z výše uvedených úřadu, předá spisovou dokumentaci na příslušný krajský úřad, ten vyzve zájemce o pěstounskou péči k psychologickému posouzení a následně nastoupí do tzv. přípravy. Příprava trvá v délce 48 hodin. Po absolvování této přípravy příslušný krajský úřad vydá rozhodnutí a je možné přistoupit ke svěřeni dítěte do péče. (Pazlarová, 2016)

Základním mottem NRP je: „*Pro dítě se hledá rodina, nikoliv naopak.*“ Principem tedy je, že si pěstouni nevybírají dítě, ale dítěti se vybírá vhodný pěstoun, v odborné terminologii dochází k tzv. párování. Vyškolený pracovník krajského úřadu ve spolupráci s psychologem vytipovávají vhodné pěstouny pro dítě. Následně pak dochází k seznámení pěstounů s dokumentací, k samotnému kontaktu a předání dítěte do péče. Délka celého procesu trvá 9 až 12 měsíců, od podání žádosti na příslušný orgán až po vydání rozhodnutí. Samotné předávání dítěte do péče je velmi individuální, slouží k němu vypracovaný plán přechodu, kde je jasně stanovený postup krok po kroku. Schválení pěstouni se stávají zaměstnanci státu. (Dobrý pěstoun, 2018)

Následné grafické znázornění zobrazuje postup zařazení zájemců do evidence žadatelů a následně až po předání dítěte do pěstounské péče. (Dobrý pěstoun, 2018)

Obrázek 1 – Zařazení zájemců do evidence KÚ

Zdroj: Dobrý pěstoun, 2018

1.3 Pěstounská péče krátkodobá, pěstounská péče na přechodnou dobu (PPPD)

„Pěstounská péče krátkodobá je specifickou formou náhradní rodinné péče, která má po omezenou dobu zajistit péči o dítě, jehož rodin se z různých důvodů může nebo nechce o dítě starat.“ (Pazlarová 2016)

Stejně tak jako u pěstounské péče zprostředkované se přechodným pěstounem (též osobou v evidenci) může stát jednotlivec nebo manželský pár, který projde týž procesem jako dlouhodobí pěstouni s tím rozdílem, že příprava těchto pěstounů je v časové dotaci 72 hodin. Jedná se o tak specifickou a náročnou formu NRP, která vyžaduje velmi podrobné a důsledné proškolení. (Zákon 359/1999Sb.)

Pěstouni na přechodnou dobu jsou využíváni v několika typech situací. Pečují o čerstvě narozené dítě, kdy rodič udělil souhlas s osvojením dítěte a čeká se na rozhodnutí soudu, rodič není schopen převzít dítě z důvodu špatného zdravotního či sociálního stavu nebo se jedná o péči o starší dítě, které bylo rodičům odebráno, ale je velká pravděpodobnost, že se zpět do rodiny vrátí. (Pazlarová ,2016)

Už samotný název jasně ukazuje, že se jedná o formu NRP dočasnou. Dle zákona 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí §27a se jedná o délku maximálně jednoho roku. V ojedinělých případech je ale možné prodloužit pobyt dítěte o další půl rok. Je v nejlepším

zájmu dítěte ihned po předání do PPPD zabezpečovat další postup, vyhledávání vhodných osvojitelů či dlouhodobých pěstounů či aktivní spolupráce s rodiči dítěte a následný návrat do rodiny.

Děti může do PPPD svěřit pouze soud, a to pouze pěstounům v evidenci, tedy pěstounům, kteří prošli zprostředkováním. (Zákon 359/1999 Sb., §27a)

Krátkodobá pěstounská péče nese vysokou míru zátěže pro přechodné pěstouny, a to hned z několika důvodů. Přebírají často děti závislých rodičů, u kterých často probíhají abstinenční příznaky, děti bez anamnézy či jiné historie (děti z babyboxu) a děti s různými druhy tělesného omezení. U pěstounů probíhají kontakty s možnými budoucími rodiči či biologickými rodiči. Pěstouni musí být neustále ve stavu pohotovosti, tzn. že v případě potřeby jsou schopni okamžitě přebrat dítě do péče. Zároveň také musí být schopni dítě předat do péče jiné osoby. (Nožířová, 2012)

1.4 Pěstounská péče příbuzenská

Děti, které nemohou žít se svými rodiči se často ocitají v péči svých příbuzných. Zákon č. 89/2012 Sb., §954 upravuje: „*Ujala-li se osobní péče o dítě osoba příbuzná nebo dítěti blízká, dá jí soud přednost před jinou osobou, ledaže to není v souladu se zájmy dítěte.*“

Dle § 22 občanského zákoníku je osobou blízkou vůči dítěti příbuzný v řadě přímé (rodič, prarodič, praprarodič ad.) a sourozenec. Za osobu blízkou se považují také další příbuzní (teta, strýc, bratranec, sestřenice či druh nebo družka rodiče).

Pěstounská péče příbuzenská se od té zprostředkované liší hned v několika faktorech. Příbuzenští pěstouni nemají povinnost projít procesem zprostředkování. V okamžiku, kdy dojde k odebrání dítěte z rodiny, oslovuje sociální pracovník příslušného OSPODu osobu blízkou. Ti, na základě svého rozhodnutí, přijmou dítě do péče či nikoliv. Často tedy mají příbuzní, na rozdíl od zprostředkovaných pěstounů, jen nepatrný čas na rozhodování a přípravu sebe i zbytku rodiny na přijetí dítěte.

Výhody svěřování dětí do příbuzenské rodiny je hned několik. Děti osobu blízkou dobře znají a jsou s ní v kontaktu. Dobře znají prostředí a ostatní osoby domácnosti, zároveň si zachovávají kontakty se širší rodinou, s rodiči, a i nadále aktivně budují svou identitu. Na druhou stranu má příbuzenská PP i podstatné nevýhody jako např. opakující se nevhodná péče (prarodiče selhali u výchovy vlastních dětí), nedostatek výchovných schopností, nedostatek síly a zdraví (pěstounem se často stávají prarodiče v seniorském věku) aj. (Nadační fond J&T, s.d.)

V ČR je příbuzenská pěstounská péče nejrozšířenější formou NRP. K 31.12.2021 bylo v pěstounské péči, předpěstounské péči či v poručenské péči více než 12 351 dětí. (Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochraně dětí, 2021)

1.5 Financování pěstounské péče

Za péči a výchovu o děti pobírají pěstouni od státu, prostřednictvím Úřadu práce České republiky, dávky. Dávky náleží, v případě manželského páru, vždy jen jednomu z pěstounů. Níže uvedené financování souvisí pouze s výkonem PP dlouhodobé. Financování pěstounů PPPD je založen na jiném principu, který si následně rozebereme.

Přehled dávek PP dle zákona 359/1999Sb. o sociálně-právní ochraně dětí §47e

Zprostředkování pěstouni:

- Odměna pěstouna,
- příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- příspěvek při převzetí dítěte
- příspěvek na zakoupení motorového vozidla (při 3 a více dětech).

Příbuzenští pěstouni:

- Příspěvek při pěstounské péči,
- příspěvek na úhradu potřeb,
- příspěvek při převzetí dítěte,
- příspěvek na zakoupení motorového vozidla (při 3 a více dětech).

Financování pěstounů doznalo v posledních letech několika změn. První změna ve financování pěstounské péče proběhla v roce 2018. Tehdy se jednalo o poměrně drobné změny, a to převážně zvýšení příspěvku na úhradu potřeb dítěte a odměny pěstouna. U úhrady potřeb dítěte se jednalo o navýšení v průměru o 550,- Kč, u odměny pěstouna v rozmezí 4 000 – 10 000,- Kč dle počtu dětí, které vychovávali. Taktéž nebylo již od roku 2018 možné, aby si pěstouni, kteří byli zaměstnaní, odváděli daň, sociální a zdravotní pojištění pouze z jednoho příjmu. Od ledna roku 2018 se tak daní všechny příjmy pěstounů tedy včetně odměny pěstouna.

V roce 2022 proběhla novela zákona SPOD a tím došlo i k velké změně ve vyplácení dávek pěstounské péče. Kromě již standardních dávek vznikla nová dávka „příspěvek při pěstounské péči“. Doposud dostávali jak pěstouni zprostředkování, tak pěstouni příbuzenští (vyjma pěstounů na přechodnou dobu) stejnou výši odměny pěstouna. (MPSV dávky, 2021)

Nově však příbuznější pěstouni – prarodiče pobírají příspěvek při pěstounské péči, neboť jako příbuzní mají z hlediska zákona subsidiární vyživovací povinnost k dítěti. V případě, že rodič nemůže platit stanovené výživné, toto výživné může být přeneseno na prarodiče. (Zákon 89/2012 Sb., §910).

U pěstounské péče je rodičům stanoveno výživné, které odvádějí státu, nikoliv samotným pěstounům. Ti pobírají od státu dávky PP. Přesto všechno je ale tato subsidiární povinnost u prarodičů zohledňována a prarodiče tak pobírají nižší dávky než ostatní. Zbylí příbuzní, tedy příbuzní v rámci vedlejší linie, tuto povinnost nemají. Přesto i ti pobírají nově příspěvek při pěstounské péči, neboť neprošli zprostředkováním. Zatímco odměna pěstouna se odvíjí od výše minimální mzdy, příspěvek při pěstounské péči je vypočítáván z výše životního minima. (MPSV, dávky 2021)

Tato dávka měla ale několik úskalí. Jelikož se jedná o příspěvek při pěstounské péči, neodváděla se z ní daň, ale také zdravotní ani sociální pojištění. Zároveň nebylo možné uplatňovat úlevu na dani a ani nebyla započítávána do starobního důchodu. Tato situace vyvolala velkou nevoli na straně příbuzenských pěstounů, kteří se tak v podstatě ze dne na den octli v evidenci úřadu práce. Na základě těchto stížností tak MPSV rozhodlo, že se od srpna 2022 bude příbuzenským pěstounům odvádět jak zdravotní pojištění a péče o dítě jim bude započítávána náhradní doba do starobního důchodu. (Zákon 155/1999 Sb., § 102, zákon 48/1997 Sb., § 2)

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte nedoznal velkého navýšení od roku 2018. Od října roku 2022 se nově příspěvek na úhradu potřeb navýšil o 27 %. (MPSV, tisková zpráva, 2022)

Změna přichází také u příspěvku při převzetí dítěte. Jedná se o jednorázový příspěvek, který slouží na nákup vybavení a ošacení pro právě převzaté dítě. Tady došlo k navýšení o 37 %. Do října 2022 se částka pohybovala dle věku dítěte v rozmezí 8 000 - 10 000,- Kč, nově se jedná o rozmezí 10 800 Kč – 13 500,- Kč. (MPSV, tisková zpráva, 2022)

Tabulka 1 – Odměna pěstouna 1.1.2022

Minimální mzda (MM)	1 dítě	1 dítě ve stupni závislosti I	2 děti	3 děti	1 dítě ve stupni závislosti II-IV	Za každé další dítě
Dlouhodobí pěstouni	1,0×MM	1,2×MM	1,5×MM	2,0×MM	2,0×MM	0,5×MM Při stupni závislosti III-IV 0,7×MM

Zdroj: Zákon 359/1999Sb., §47j

Tedy při současné výši minimální mzdy 16 200,- Kč (od 1.1.2022) je odměna pěstouna 16 200,- Kč zdanitelného příjmu pro pěstouna, který má v péči jedno dítě. (MPSV, minimální mzda, 2022)

Tabulka 2 – Příspěvek při pěstounské péči 1.1.2022

Nezprostředkovaná PP Dle životního minima (ŽM)	1 dítě	1 dítě ve stupni závislosti I	2 děti	3 děti	1 dítě ve stupni závislosti II-IV	Za každé další dítě
Prarodiče	1,8 × ŽM	1,8 × ŽM	1,8 × ŽM × 2	1,8 × ŽM × 3	5,5 × ŽM	1,8 × ŽM 5,5 × ŽM (u stupně závislosti II-IV)
Tety, strýcové, zletilí sourozenci a osoby blízké	2,3 × ŽM	2,3 × ŽM	2,3 × ŽM × 2	2,3 × ŽM × 3	5,5 × ŽM	2,3 × ŽM 5,5 × ŽM (u stupně závislosti II-IV)

Zdroj: Zákon 359/1999Sb., §47ja

Od června 2022 je výše životního minima 4 620 Kč, tedy výše příspěvku při pěstounské péči je u příbuzenského pěstouna s jedním dítětem (prarodičem) 8 316 Kč a u ostatních 10 626 Kč. (MPSV, životní a existenční minimum, 2022)

Pěstouni na přechodnou dobu pobírají odměnu pěstouna, a to i po tu dobu, kdy nemají v osobní péči svěřené žádné dítě. Odměna pěstouna u přechodných pěstounů doznala změny až od 1.1.2022. Do té doby činila výše odměny 20 000 Kč (zdanitelného příjmu). Za dítě se stupněm závislosti II-IV o 4 000 Kč navíc. (MPSV, tisková zpráva, 2022)

Od 1.1.2022 se stejně tak jako odměna dlouhodobých pěstounů odvíjí od minimální mzdy, počtu dětí a stupněm závislosti.

Tabulka 3 – PPPD odměna pěstouna od 1.1.2022

Minimální mzda (MM)	1 dítě	1 dítě se stupněm závislosti 1	1 dítě ve stupni závislosti II-IV	Za každé další dítě
Pěstouni PPPD	1,8 × MM	2,0 × MM	2,2 × MM	0,3 × MM 0,5 × MM (u stupně závislosti II-IV)

Zdroj: <https://www.uradprace.cz/web/cz/davky-pestounske-pece-a-zaopatrovaci-prispevky1>

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte k 1.10.2022:

1. 6 290 Kč pro dítě ve věku do 6 let,
2. 7 750 Kč pro dítě ve věku od 6 do 12 let,
3. 8 870 Kč pro dítě ve věku od 12 do 18 let,
4. 9 220 č pro dítě ve věku od 18 do 26 let.

Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte se liší u dětí se závislostí I.-IV. stupně, dle věku pohybuje se od 6 500 Kč do 12 575 Kč.

1.6 Ostatní formy NRP

Přestože se tato práce zaobírá primárně kontakty probíhající v pěstounské péči je důležité pro úplnost zmínit také další nejčastější formy náhradní rodinné péče v České republice, a těmi jsou osvojení, poručnictví a svěření do péče jiné osoby. V těchto případech, vyjma poručenské péče, neprobíhají kontakty s biologickou rodinnou prostřednictvím doprovázejících organizací. Rodiny nemají povinnost s těmito organizacemi spolupracovat.

1.6.1 Osvojení

Slovník sociální práce definuje osvojení jako: *Poměr mezi dospělým jedincem osvojitelem a nezletilým osvojencem, který je totožný jako poměr mezi rodičem a dítětem.* (Matoušek, 2016.)

Jedná se o formu náhradní rodinné péče, kdy se mezi osvojitelem a dítětem vytvoří vztah jako mezi rodičem a dítětem. Osvojitel tedy přijme cizí dítě za vlastní, a to se všemi právními náležitostmi. Dítě má tedy po samotném osvojení v rodném listě zapsáno jako rodiče osvojitele. (Nožířová, 2012)

Velkým úskalím při osvojování dětí v ČR je fakt, že děti často nejsou právně volné, tedy rodiče nedali souhlas k osvojování dítěte. K osvojení může dojít pouze v případě: *„dá-li rodič souhlas osobním prohlášením vůči soudu. Prohlášení musí splňovat obecné náležitosti právního jednání, je-li však souhlas vázán na splnění podmínky nebo je-li časově omezený, nepřihlíží se k němu.* (Zákon 359/199 Sb., §810)

Proto je v současné době nejčastější formou náhradní rodinné péče v ČR pěstounská péče. Rozhodnutí přijetí dítěte do osvojení rozhoduje vždy soud ve spolupráci s OSPOD. Stejně tak jako v případě pěstounské péče, mají osvojitelé povinnost projít tzv. přípravou, tedy souborem školení, vyšetření a návštěv orgánů sociálně právní ochrany dětí. Na rozdíl od PP nejsou osvojitelé „zaměstnanci státu“, tedy nepobírají dávky. (Dobrý pěstoun, 2018)

1.6.2 Poručnictví

Poručnictví má hned několik podob, a to: poručník, který o dítě osobně pečuje, poručník, který o dítě osobně nepečuje. Pokud není možné, aby byla poručníkem ustanovena fyzická osoba, přebírá tuto činnost orgán sociálně-právní ochrany dětí. Poručníkem je dle občanského zákoníku §928 stanovena fyzická osoba či OSPOD v okamžiku, kdy není žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, rodiče zemřeli, nebo byli zbaveni rodičovské odpovědnosti.

Poručník (osobně pečující) se tak stává zákonným zástupcem dítěte, hájí nejlepší zájmy dítěte, zodpovídá za výchovu a výživu dítěte, avšak k dítěti nemá vyživovací povinnost. Poručníkovi také vyplývá povinnost informovat jednou ročně soud nejen o průběhu péče o dítě, ale také o správě majetku dítěte. „*Poručník podává soudu pravidelně zprávy o osobě dítěte a o jeho vývoji a předkládá účty ze správy jeho jmění, a to alespoň jednou za rok, neurčí-li soud období kratší...*“ (Zákon 89/2012Sb., §934)

Není výjimkou, že se často poručníky stávají také pěstouni, a to především v situacích, kdy jsou rodiči zbaveni rodičovské odpovědnosti, následně si pěstouni podají návrh o poručenskou péči k příslušnému soudu. Přestože již soudy často pěstounům rozšiřují oblasti, ve kterých mohou děti zastupovat, i nadále je daleko jednodušší být svěřenému dítěti poručníkem. (Bubleová, 2014)

1.6.3 Svěření do péče jiné osoby

Svěření do péče jiné osoby (dále jen pečující osoba) se v mnohém neliší od pěstounské péče. K tomu, aby dítě mohlo být umístěno do péče jiné osoby je potřeba rozhodnutí příslušného soudu, a to v okamžiku, kdy rodiče nejsou o děti osobně sami pečovat. (Zákon 89/2012Sb., §953)

V běžné praxi často soudy nejprve ustanovují prarodičům či blízkým osobám svěření do péče jiné osoby, následně pak svěří dítě do pěstounské péče. Povinnosti pečující osoby nejsou rozdílné od povinností pěstounů – povinnost osobní péče o dítě, udržování kontaktu s příbuznými, rozhodování a zastupování v běžných záležitostech dítěte. Na rozdíl od pěstounů mají však možnost vymáhat výživné stanovené rodičům. Pečující osoby totiž na rozdíl od pěstounů neberou dávky pěstounské péče, tedy nemají pravidelný příjem od státu, jak tomu je u pěstounů. Pečující osoby jsou závislé na tom, jestli rodič pečující osobě výživné zaplatí či nikoliv. (89/2012Sb. §955-956)

S novelou ZSPOD od 1.1.2022 došlo k velké změně i u pečujících osob, respektive u dětí jim svěřených. Nově mají nárok na vyplácení dávky úhrady potřeb dítěte. Každému dítěti je podle věku pravidelně každý měsíc vyplácená dávka (viz strana 19 - úhrada potřeb dítěte). Částka ale na rozdíl od dětí v PP není pevně daná. Pokud je rodičům dětí stanoveno výživně, je z úhrady potřeb odečteno výše výživného. (359/1999Sb, §47f)

Pečující osoby navíc nemají povinnost uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče s doprovázející organizací, nevyplývají tak pro ně povinnosti s tím spojené.

2 ROLE AKTÉRŮ NRP

V následující kapitole se zaměříme víc na jednotlivé aktéry NRP, tedy rodiče, děti, pěstouny a doprovázející organizaci. To jsou totiž zároveň zásadní aktéři při realizaci asistovaných kontaktů. Pro pochopení samotného zprostředkování asistovaného kontaktu je důležité dobře znát role jednotlivých aktérů, a to nejen z právního hlediska, ale také z hlediska jejich osobností.

2.1 Biologická rodina dítěte

Součástí celé náhradní rodinné péče jsou bezpodmínečně biologická rodina dítěte. *Rodina je skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků.*“ (Matoušek, 2016)

Rodina je společností neustále ovlivňována a formována. Plní řadu úkolů a rolí, které jsou pro život důležité. Pro dítě má rodina velmi důležitý význam. Je pro dítě zdroj bezpečného prostoru, místo pro rozvoj jeho osobnosti, vytváří dítěti domov. Rodina u dítěte buduje jeho roli ve společnosti, stanovuje řád a hranice, které jsou pro život ve společnosti nezbytné. (Vlčková, s.d.)

V okamžiku, kdy rodina tlak společnosti nezvládá, dlouhodobě selhává, dochází k překážkám, aby dítě vyrůstalo s biologickými rodiči. V tento okamžik nastupuje stát prostřednictvím sociálních služeb a OSPOD, kteří se snaží situaci co nejefektivněji řešit.

Je potřeba si uvědomit, že se v České republice vyskytuje jen minimum případů osiřelých dětí, tedy dětí, jejichž rodiče zemřeli. Ve většině případů se jedná o ohrožené děti: *„jejichž rodiče neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti.*“ (Matějček, 2002)

Nejběžněji se jedná o opakované zanedbávání školní docházky, nedostatečný zdroj obživy u dětí, požívání alkoholu či jiné návykové látky, páchání trestné činnosti nebo vedení nemravného a zahálčivého života. (zákon 359/1999Sb., §6)

Podle ročního výkazu MPSV o sociálně-právní ochraně dětí bylo v roce 2021 definováno jako ohrožené dítě 2 609 dětí. Nejčastějšími oznamovateli zanedbaného dítěte byla zdravotnická a školská zařízení, ZDVOP, OSPOD, Policie ČR, nejsou výjimkou ale také samotní rodiče dětí. (Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochraně dětí, 2021)

Velkým úkolem státu je předcházení rizik výskytu ohrožených dětí, a to nejčastěji prostřednictvím sociálních služeb. Ve většině případů se jedná o sociálně aktivizační služby nebo sanaci rodiny. Obě tyto služby jsou založeny na spolupráci různých aktérů a institucí tzv. multidisciplinárního týmu. Cílem služby je, zvyšování kompetence rodičů – schopnost rodiny

pečovat o děti, zvládat chod domácnosti, hospodařit s penězi, samostatně jednat s institucemi (škola, úřad práce, jednání s potenciálními zaměstnavateli, ale také ostatní sociální interakce). (Zákon 108/2006Sb., §35)

V okamžiku, kdy se zvyšování kompetence dlouhodobě nedaří, dochází k odebrání dítěte z rodiny a následné umístění do NRP.

I nadále však je cílem a snahou všech zúčastněných, aby bylo dítě navraceno zpět do rodiny, spolupráce s rodinou soustavně pokračuje. Je vždy ale na každém rodiči, jaká je jeho motivace, snaha a ochota ke změně svého dosavadního života.

V praxi se však ukazuje, že zájem rodičů o děti po jejich odebrání značně opadá. V doprovázející organizaci v Karlových Varech, kde pracovníci doprovází celkem 28 příbuzenských a zprostředkovaných pěstounů, udržuje kontakt s dítětem pouze 9 rodičů, a to jen velmi nahodile.

Spolupráce rodičů, dítěte i doprovázející organizace je velmi důležitá. Rovnocenný přístup k pěstounům a ochota spolupráce je podporujícím činitelem pro možnost návratu dítěte do rodiny nebo alespoň udržení vztahu mezi rodiči a dítětem. (Vlčková, s.d.)

V roce 2021 bylo do osobní péče rodičů vráceno celkem 932 dětí. (Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochraně dětí, 2021)

2.1.1 Práva a povinnosti biologických rodičů

I v situaci, kdy dojde k odebrání dítěte a jeho umístění do ústavního zařízení či NRP, zůstávají rodičům jejich práva, ale také i nové povinnosti. *„Rodiče mají vůči dítěti povinnosti a práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti, s výjimkou práv a povinností, které zákon stanoví pěstounovi, ledaže soud z důvodů hodných zvláštního zřetele rozhodne jinak.“* (Zákon 89/2012 Sb., §960)

Práva rodičů:

- Rodiče i nadále zůstávají zákonnými zástupci dítěte,
- rodiče mohou požadovat dítě zpět do osobní péče (po splnění podmínek pro návrat dítěte do rodiny),
- mají právo na kontakt s dítětem (osobním či telefonickým, videohovory),
- rodiče mají právo být informováni o důležitých záležitostech dítěte,
- mohou dítě zastupovat v jiných než běžných záležitostech (pěstouni jednají v běžných záležitostech dítěte, nebo v záležitostech, které jim v rozsudku stanoví soud),
- rodiče mohou dát souhlas k osvojení dítěte (ne prvních 6 týdnů po narození dítěte).

Povinnosti rodičů:

- Platit stanovené výživné na dítě,
- respektovat pravidla stanovené pěstouny např. ohledně kontaktu s dětmi, komunikace s dětmi.

Právě s respektováním nastavených pravidel mají rodiče často problémy. Obtížně zpracovávají fakt, že je dítě členem jiné rodiny. Může vznikat tzv. boj o rodičovství. Rodiče se hlavně z počátku mohou stavět do opozice vůči náhradním rodičům. „*Biologický rodič, který nezpracoval vlastní selhání žárlí na pěstouna jako na toho, komu se výchova daří a koho má jeho dítě rádo.*“ (Uhlířová 2014)

V praxi pak rodiče pěstouny haní, kritizují, při kontaktech mají potřebu dětem vysvětlovat, že jeho rodiče jsou jen oni. Zakazují děti oslovovat „mami“ a „tati“, obvykle se také snaží zasahovat do výchovy. Nejsou spokojeni s tím, co děti nosí na sobě, jaké navštěvují kroužky apod.

Standardně se jedná o rodiče s patologickým chováním – uživatelé návykových látek, lidé závislí na automatech, dlouhodobě nezaměstnaní či ohrožení kriminalitou. Právě tyto skutečnosti vedou k tomu, že rodiče nejsou schopni pochopit nové potřeby dítěte, nová pravidla a hranice, které pěstouni vytváří. Častokrát rodiče vidí jen své práva, potřeby a zájmy nikoliv potřeby dětí. (Dobry pěstoun, 2018)

Je důležité mít pro složitou situaci rodičů pochopení, citlivě vysvětlovat prospěšnost pěstounské péče pro dítě a jak naopak mu negativní přístup rodičů ubližují. Výsledkem by měla být změna přístupu myšlení rodiče z modu „já jsem ztratil, vzali mi“ na „mé dítě ztratilo, potřebuje“. (Uhlířová, 2014)

K tomu, aby komunikace mezi náhradními rodiči, dítětem a biologickým rodičem byla co nejefektivnější, ale zároveň citlivá k potřebám dítěte, je potřeba si osvojit několik základních východisek:

- Náhradní rodič respektuje biologického rodiče,
- důvěrný a kvalitní vztah mezi náhradním rodičem a dítětem,
- dítě je členem obou rodin,
- s biologickými rodiči se podpůrně pracuje v rámci služeb (SAS, OSPOD),
- práce s identitou dítěte (původní rodina, kořeny, rodinný příběh, znalost historie dítěte),
- dítě může otevřeně a bez strachu hovořit o svých biologických rodičích,
- biologický rodič uznává pěstounství jako pomoc jeho dítěti. (Uhlířová, 2014).

2.2 Pěstouni

Základní informace, kdo a za jakých podmínek může být pěstoun jsme si rozebrali v předchozí kapitole, teď se více zaměříme především na práva a povinnosti pěstounů. Jak pěstouni zprostředkování, tak pěstouni příbuzenští mají v systému NRP stejnou roli, nahrazují péči rodičů. „*Pěstoun má povinnost pečovat o zdraví dítěte, jeho tělesný, citový rozumový a mravní vývoj, zajišťovat vzdělání a výchovu.* (Dobrý pěstoun, 2018)

Občanský zákoník §966 zase říká: „*Pěstoun je povinen a oprávněn o dítě osobně pečovat. Pěstoun při výchově dítěte vykonává přiměřeně povinnosti a práva rodičů. Je povinen a oprávněn rozhodovat jen o běžných záležitostech dítěte, v těchto záležitostech dítě zastupovat a spravovat jeho jmění. Má povinnost informovat rodiče dítěte o jeho podstatných záležitostech. Vyžadují-li to okolnosti, stanoví další povinnosti a práva pěstouna soud.*“

Přestože na pěstouny přechází povinnost pečovat o dítě, nesmíme zapomenout, že pokud nejsou rodiče zbaveni rodičovské odpovědnosti i nadále jsou zákonnými zástupci oni, nikoliv pěstouni. S nabytím práva pečovat o dítě souvisí ale také velké množství práv a povinností z toho vycházejících. Nad dodržování těchto práv a povinností dohlíží doprovázející organizace a příslušný OSPOD. Právě tyto subjekty hrají v celém systému pěstounské péče velmi důležitou roli.

Jak už jsme zmínili v první kapitole první kontakt pěstounů je právě s odborem sociálně právní ochrany dětí, se zájemci pracovníci vyplňují potřebné formuláře, ti provádějí šetření a doporučují pěstouny krajskému úřadu ke zprostředkování (netýká se příbuzenských pěstounů). Pěstounům můžou pracovníci pomáhat s podáním návrhu o svěřeni dítěte do pěstounské péče, následně jsou také přítomni samotnému soudnímu jednání jako opatrovník dítěte, pravidelně pěstouny navštěvuje jednou za půl roku v bydlišti pěstouna, kde hovoří jak s pěstouny, tak s dětmi. (zákon č. 359/1999Sb., §17, §19)

Doprovázející organizace přichází do rodiny pěstounů v okamžiku, kdy rozsudek či usnesení soudu nabyde právní moci, poté mají pěstouni povinnost do 30 dní uzavřít s doprovodnou organizací tzv. Dohodu o výkonu pěstounské péče. (Zákon 359/1999Sb, §47a)

Doprovázející organizace je v podstatě „prodloužená ruka OSPOD“ daleko častěji a podrobněji dohlíží na naplňování práv a povinností pěstounů. Podstatu doprovázejících organizací si vysvětlíme v následně.

2.2.1 Práva a povinnosti pěstounů

V této kapitole si představíme základní práva povinnosti pěstounů dle občanského zákoníku. Již od prvního pohledu je patrné, že práva a povinnosti pěstounů jsou daleko obsáhlejší než práva a povinnosti rodičů. Jeden z hlavních důvodů je fakt, že se jedná o „profesionální“ službu, která má jasně dané podmínky a pravidla.

Povinnosti pěstounů:

- Pěstoun je povinen a oprávněn o dítě osobně pečovat,
- pěstoun při výchově dítěte vykonává přiměřeně povinnosti a práva rodičů. Je povinen a oprávněn rozhodovat jen o běžných záležitostech dítěte, v těchto záležitostech dítě zastupovat a spravovat jeho jmění. Má povinnost informovat rodiče dítěte o jeho podstatných záležitostech. Vyžadují-li to okolnosti, stanoví další povinnosti a práva pěstouna soud;
- pěstoun má povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak. (Zákon č. 89/2012 Sb., §966-968).

Kromě povinností, které vyplývají z občanského zákoníku, mají pěstouni také povinnosti v rámci zákona o sociálně právní ochraně dětí (ZSPOD), kterými jsou:

- Povinnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích,
- povinnosti umožnit sledování a naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a spolupracovat se zaměstnancem pověřeným sledovat vývoj dítěte,
- v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte povinnost udržovat rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči, a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak. (Zákon 359/1999Sb., §47a)

Pěstouni jsou navíc povinni předkládat jednou za rok zprávu o výkonu pěstounské péče. Tuto povinnost však stanoví vždy soud. Občanský zákoník vymezuje tuto povinnost pouze poručníkům, kteří mají povinnost jednou za rok informovat o péči o dítě a správě jmění dítěte. (zákon 89/2012 Sb., §934)

Práva pěstounů dle ZSPOD:

- Poskytování trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené děti (při vyřizování nezbytných osobních záležitostí, při ošetřování osoby blízké, dočasné pracovní neschopnosti, narození dítěte, úmrtí osoby blízké),
- právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené děti v rozsahu alespoň 14 dní v kalendářním roce u dětí starších dvou let,
- právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců,
- právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti,
- právo na pomoc a asistenci při kontaktu s biologickou rodinou a zajištění vhodného prostoru. (Zákon 359/1999Sb., §47a)

2.2.2 Motivace stát se pěstounem a osobnost pěstouna

V předchozích kapitolách a podkapitolách jsme se zaměřili na pěstounskou péči obecně, na práva a povinnosti pěstounů. Důležité je ale také zmínit dva důležité faktory, které jsou pro pěstounskou péči nezbytné, a tou je motivace a osobnost pěstounů. Vybrané pěstouny totiž čeká nelehký úkol, nahradit dítěti rodiče, vytvoření podmínek, aby děti prožily dětství ve svém přirozeném prostředí a zároveň ho provést celým procesem pěstounské péče, od kontaktu s klíčovým pracovníkem až po kontakt s biologickými rodiči. Toto všechno vyžaduje silnou motivaci a vhodné osobnosti vybavení pěstouna. Mnohdy se totiž pěstouni setkávají s naprosto odlišným způsobem výchovy a rodičovství, než doposud byli zvyklí.

Nejčastěji se u žadatelů setkáváme s opakujícími se motivacemi k přijetí dítěte do PP. Žadatelé sice přicházejí s čistými úmysly a motivací, často ale právě z těchto motivací může vznikat mnoho následných rizikových faktorů. Následuje výčet nejčastějších motivací k přijetí dítěte dle příručky pro budoucí pěstouny a poručníky Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka dle Bubleové (2014):

1. Touha mít dítě

Ve většině případech se jedná o páry, jednotlivce, kteří nemohou mít vlastní děti a rádi by si tak dítě osvojilo. V ČR je však ale málo dětí právně volných, vhodnou alternativou je tak pěstounská péče. Je ale potřeba mít na paměti, že v životě dítěte i nadále můžou figurovat biologičtí rodiče dítěte. Svěřené dítě tak nikdy nebude „jen jejich“.

2. Pořídít vlastnímu dítěti sourozence

Žadatelé by rádi pořídili svému vlastnímu dítěti sourozence a zároveň pomohli dítěti, které nežije v rodině. Velmi důležité je nejprve zjistit názor vlastního dítěte, uvědomit si, že dítě bude od pěstounů vyžadovat velkou dávku lásky a pozornosti. To ve vlastním dítěti může vyvolat pocit žárlivosti, soupeření. Dítě by mělo být na příchod nového člena dostatečně odborně připraveno. Vždy by se do rodiny mělo svěřovat dítě mladší, než je vlastní dítě žadatelů.

3. Romantická touha pomoc dítěti

Žadatelé se rozhodnout pomoc dítěti na základě novinového článku, dokumentu aj. Vždy je nutné se o pěstounské péči nejprve detailně informovat na OSPODu, krajském úřadu, doprovázející organizaci či u jiných pěstounů. Do rodiny přicházejí děti traumatizované, náročné. Původní představa zájemců bývá často velmi nerealistická.

4. Zúročit své vychovatelské dovednosti

Zájemci své vlastní děti vychovali dobře, dospěli a „vylétli z hnízda“. Přesto mají zájemci ještě hodně energie a sil, kterou by rádi věnovali jinému dítěti. Zúročit své znalosti a schopnosti je vítáno. Důležité je si uvědomit, že do rodiny přicházejí děti ovlivněné svou minulostí. Zájemci budou muset dítě napravovat, uzdravovat. Budou se potkávat s problémy, které u svých dětí nezažili. Jejich úkolem bude nacházet nové výchovné prostředky a přístupy.

5. Inspirace v okolí

Zájemci se inspirují ve svém okolí. Sousedka má v pěstounské péči dvě děti, svou novou roli si pochvaluje. I když ji děti zlobí, láska, kterou ji zahrnují jí vše vynahradí. Zájemci musí zvážit své možnosti – jsou ochotni si vzít do péče cizí dítě, jiného etnika a důsledně pracovat s jeho identitou?

6. Touha pomoci dítěti

Dítě, které nežije ve své rodině, potřebuje pomoc. Nejlepším řešením je pěstounská péče. Opět je potřeba si uvědomit, že se jedná o dítě zraněné, rozbité, které má za sebou spoustu negativních zkušeností. Jeho chování a jednání často může být nevyzpytatelné. (Bubleová a kol., 2014)

Vybrat vhodného pěstouna je velice složitý proces, a to hlavně proto, že není jasná definice „dokonalého pěstouna“. Radek Ptáček uvádí, že bychom se při výběru pěstounů měli soustředit na tři základní skupiny:

- a. předpoklady k rodičovství a rodičovské kompetence,
- b. sociální integrace a fungování,
- c. osobnostní předpoklady.

Součástí výběru je také předpoklad, že jsou rodiče zdravotně způsobilí k výchově dítěte. To vždy garantuje lékař pěstounů. (Pazlarová 2016)

a. Rodičovské kompetence

Jedním z nejméně kladených nároků na pěstouny je ten, aby byly dobrými rodiči. Rodičovství definuje Matoušek jako „*soubor všech činností nutných k tomu, aby byl z dítěte vychován odpovědný a zralý dospělý člověk. Dobrá rodičovská péče zahrnuje zajištění fyziologických potřeb dítěte a vytvoření stabilního stimulačního prostředí.*“ (Matoušek, 2016)

Dále pak o rodičovství hovoří Šulová jako „*o trvalém vztahu mezi dítětem a jeho pečovateli, přičemž lze rozlišit rodičovství biologické a psychosociální.*“ (Šulová, 2007)

Matoušek navíc uvádí rodinu jako základní jednotku každé lidské společnosti. Rodina je pro dítě první a závazným modelem společnosti, se kterým se setkává a která orientuje dítě na určité hodnoty. (Matoušek, 1994)

Z těchto definic tedy vyplývá, že za důležitou rodičovskou kompetenci považujeme schopnost navazovat a udržovat vztah s dítětem, socializační funkci a schopnost zajistit potřeby dítěte. Budd definuje rodičovské kompetence jako „*kompetence řádného fyzického, psychického a sociálního vývoje dítěte od dětství až do dospělosti.*“ (Budd a kol., 2011).

Velmi důležitou složkou kompetencí jsou emočně vztahové aspekty. Tedy schopnost citově odpovídat na potřeby dítěte a zvládání náročných situací. (Cassell a Coleman, 1995)

V českém prostředí se v posledních letech využívá model rodičovských kompetencí podle Coxe a Bentovima. Ti rozlišují tři okruhy rodičovských kompetencí:

- Vývojové potřeby (zdraví, vzdělání, psychický vývoj, identita, sebeobsluha, sociální prezentace, rodinné a sociální vztahy),
- faktory rodiny a prostředí (rodinná historie a fungování, širší rodina, bydlení, zaměstnání, příjem, sociální integrace rodiny, komunitní zdroje),
- rodičovská kompetence (základní péče, zajištění bezpečností, emocionální vřelost, povzbuzení, vedení a hranice, stabilita).

V České republice využíváme pro posuzování žadatelů formy sociálního šetření, psychologického vyšetření a následné přípravy. Pro samotné rozhodování by mělo být ale nejdůležitější anamnestický posouzení žadatelů a jejich projevy během příprav. Jelikož neexistují jasné osobnostní charakteristiky, které by byly měřitelné psychologickými testy, není možné určit, kdo by byl spolehlivým pěstounem a kdo nikoliv.

b. Sociální integrace a fungování

Po rodičovských kompetencí je schopnost sociální integrace a fungování druhou nejdůležitější. Nejlepším nástrojem pro zjištění těchto informací je prostřednictvím rozhovoru, ve kterém se zaměřujeme na historii žadatel – anamnestické faktory.

Vhodné je se během rozhovoru zaměřit na tyto faktory:

- rodinná a vztahová situace (schopnost udržovat dlouhodobé vztahy, schopnost udržovat funkční rodinu, ukotvenost ve své současné vztahové situaci),
- životní zabezpečení (schopnost zajistit a udržet přiměřené bydlení, schopnost zajistit a udržet si práci s přiměřeným příjmem),
- sociální podpora (přítomnost širší vztahové sítě, která může poskytovat podporu: rodina, přátelé, schopnost využívat a přijímat pomoc druhých, schopnost spolupracovat s institucemi a státními orgány). (Pazlarová, 2016)

Při mapování oblastí je dle Douglase nutné zohlednit také rizikové faktory, a to zejména anamnestické:

- poruchy chování – poruchy chování v dětství, predikátor budoucí nižší sociální přizpůsobivosti,
- násilné chování – predikátor budoucího násilí je násilí minulé,
- nestálost ve vztazích – udržovat stabilní vztah je pro pěstounskou péči klíčový,
- problémy v zaměstnání – přestupky, častá fluktuace,
- problémy s užíváním návykových látek – užívání návykových látek je vždy kontraindikací pro výkon PP,
- předchozí selhávání spolupráce – spolupráce s institucemi je pro PP podstatnou součástí. (Douglas a kolektiv, 2013)

Dále pak faktory zvládnání náročných situací:

- Nedostatek osobní podpory: podpora okolí žadatelů je důležitá pro úspěšný výkon PP,
- stres: PP ale i běžný život klade často vysoké nároky na pěstouny. Mohou mít výrazný podíl na destabilizaci rodiny,
- plány postrádající proveditelnost: mít realistické představy a plány, schopnost uvažovat o budoucnosti. Idealistické představy jsou vždy ohrožujícím faktorem. (Douglas a kolektiv, 2013)

Faktory náhledu:

- Nedostatek vhledu – nedostatek sebereflexe, realistické pohlížení na životní situaci,
- negativní postoje – negativní pohled na instituce, stereotypy a předsudky. (Douglas a kolektiv, 2013)

c. Osobností vlastnosti

Z předchozího výčtu rodičovských kompetencí a sociální integrace se nám v podstatě utvořila osobnost pěstouna. Shrňme si tedy v následujících bodech obecný výčet osobnostní charakteristiky pěstounů:

- osobnosti zralé, stabilní, s dostatečnými životními zkušenostmi,
- osobnosti dostatečně integrované do svého sociálního prostředí, které přijímají a jsou přijímány,
- osobnosti, které jsou schopny upřednostnit uspokojování potřeb pěstounských dětí před potřebami svými,
- osobnosti, které jsou schopny vytvořit láskyplný, bezpečný a stabilní vztah s vědomím, že může být kdykoliv přerušen,
- osobnosti, které jsou schopny spolupracovat, mají dostatečný náhled na své schopnosti a aktuální situaci. (Ptáček, 2011)

Výše uvedené osobnosti jsou hodně obecné, jedná se tedy o základní předpoklady o osobnosti pěstouna. Nejedná se o psychologické definice osobnosti pěstounů. Jasně definice osobnosti pěstounů toti není jasně definována. Využívá se tak mnoho jiných nástrojů, které nám usnadňují vyhodnocování vhodnosti pěstounů. V současné době se nejčastěji využívá tzv. Big Five model, který definuje pět základních osobnostních dimenzí.

- Otevřenost vůči zkušenostem: citlivost a otevřenost novým podnětům a zkušenostem. Osobnosti jsou zvědavé, tvořivé a originální. Na jednu stranu vhodná charakteristika, na druhou ale zvýšené riziko porušování sociálních norem.
- Svědomitost: svědomité, dochvilné, spolehlivé, cílevědomé. Umí si dobře organizovat a plánovat úkoly. Rizikem mohou být ale vysoké nároky na druhé lidi.
- Extraverze: osoby společenské, komunikativní, sebejisté, mají rádi společnost. Rizikem je, že oproti introvertům mají ale mnoho vztahů, často povrchních.
- Přívětivost: příjemné, vřelé, citlivé, vlídné, ochotné pomáhat jiným. Rizikem zvýšená náchylnost psychické destabilizaci.
- Neuroticismus: sklony k prožívání negativních citových stavů, úzkosti a náladovosti. (McCrae, Costa, 2004, Hřebíčková, 2004)

2.3 Dítě a jeho historie

Děti se dostávají do náhradní rodinné péče v okamžiku, kdy není možné, aby se o ně starali vlastní rodiče. Nejčastěji se jedná o děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti. (zákon 359/1999Sb., §6)

Tito děti přicházejí do nové rodiny traumatizované, s velmi těžkými osudy, historií, která je negativně ovlivněna nevhodným chováním svých rodičů. Cílem této kapitoly není detailně rozebrat z psychologického hlediska traumata dětí, podstatou této kapitoly je seznámit se ve stručnosti s dvěma důležitými termíny, se kterými se v NRP setkáváme a které je potřeba při práci s těmito dětmi znát a zohledňovat.

2.3.1 Attachment a adversní dětská zkušenost

Attachment neboli vztahová vazba je termín známý až z poslední doby. Přesto všechno je v posledních letech hojně spojován právě s dětmi v NRP. Jedná se o vztah, který se vytváří mezi dítětem a osobou, která o něj pečuje. Pro harmonický vývoj dítěte je zcela zásadní, jestli si v prvních letech života vytvoří pevné pouto s jednou stálou, bezpečnou osobou, který o něj pečuje a chrání ho. (Dobrý pěstoun, 2018)

Autorem teorie attachmentu je John Bowlby, který formuloval ideu, „že rané spojení dítěte s matkou a jejich vzájemný vztah jsou stěžejně důležité pro sociální, emocionální a kognitivní vývoj dítěte.“ (Bowlby, 2010)

Hlavní principy teorie attachmentu jsou:

- Jedná se o vrozený vývoj a motivační systém, který lze přirovnat k žízni a touze po vodě – vnitřní instinktivní motivace k vyhledávání matky jako zdroj bezpečí a zázemí.
- Slouží k přežití malého dítěte, neboť blízkost matky zaručuje nezbytnou ochranu a podporu.
- Je aktivován a tvarován podle toho, jak rodičovská postava reaguje na dítě a jeho potřeby.
- Ukládá se dítěti do paměti, probíhá učení a vytváří způsob chování. Ta souvisí s tím, jak se matka zachová a zda je a bude v její přítomnosti bezpečno. (Winnette, 2018)

Attachment se tedy vyvíjí u každého dítěte jinak, a to v závislosti na interakcích mezi ním a matkou v rozmezí od 6 měsíců až do 3 let. Různé chování dětí podle interakce s rodiči rozpracovala Mary Ainsworthová, rozdělila tak attachment na 4 kategorie podle toho, jak se matka či primární pečovatel choval.

Tabulka 4 – Kategorie attachmentu

Převažující chování matky nebo primárního pečovatele k dítěti	Styl attachmentu u dítěte	
Bezpečná, zapojená, přítomná	Jistý	
Rozporuplné chování matky	Úzkostný, rozporuplný (ambivalentní)	Nejistý
Matka méně napojená, méně angažovaná, nepřítomná	Vyhýbavý	
Děsivá, vyděšená, depresivní, trýznivá	Dezorganizovaný-dezorientovaný	

Zdroj: Winnette, 2018

Tyto kategorie je potřeba vnímat jak popis jednotlivých stylů attachmentu, obecné charakteristiky, které ale neodrážejí individuální vlastnosti a zvláštnosti dětí. Attachment nestanovuje diagnózu zdraví či patologie. Jedná se o vymezení způsobu, jakým se dítě vztahuje k matce nebo primárnímu pečovateli. Tato teorie může být pro rodiče i odborníky důležité vodítko při uvažování o zdravém a narušeném vývoji dítěte a při hledání následné pomoci.

V zásadě tedy platí, že v okamžiku, kdy dítě nemá možnost vytvořit si ke svým rodičům blízké a citové pouto, vytvoří se tzv. porucha attachmentu. V tomto případě se bavíme dle Ainsworthové o nejistém attachmentu. Takové dítě si nevěří, cítí se špatně, nezajímají se o svět okolo. Zvenku se tyto poruchy mohou projevovat jako poruchy učení. Děti mohou být přehnaně impulsivní, agresivní nebo manipulativní. (Dobrý pěstoun, 2018)

Dalším důležitým termínem, který souvisí s vývojem dítěte a následnými traumaty je stres v dětství, odborně známý jako ACE (Adverse Childhood Experiences) adversní dětské zkušenosti.

V dětství prochází mozek mnoha citlivými obdobími vývoje. Pokud je vystaven vysoké míře stresu, dochází následkům, kdy se mozek vyvíjí směrem k vyšší pohotovosti ke stresu. V okamžiku, kdy se dítě v životě s takovými to situacemi setká, přichází citlivý a napojený rodič, který situaci vyřeší, dítě ochrání. Pokud ale dítě nemá v životě blízkého člověka, který situaci vyřešení, stresové situace se opakují, pro dítě se stávají neřešitelné a destruktivní.

A právě porucha attachmentu a adversní dětská zkušenost se nejčastěji vyskytují u dětí v pěstounské péči. Rodiče, kteří ve svém životě neustále selhávají, děti zanedbávají, mají nedostatek rodičovských kompetencí často nejsou schopni se na dítě napojit a adekvátně reagovat v situacích, kdy je to nezbytné. To výrazně ovlivňuje běžný život dítěte, jeho

fungování ve společnosti, vztah k pěstounům i k biologickým rodičům. Attachment a ACE také výrazně ovlivňují následné budování identity dítěte. (Winnette, 2019)

2.3.2 Identita dítěte

V této části se zaměříme na termín identita. Jedná se o pojem, na který se můžeme dívat z mnoha pohledů a dá se o něm psát velmi podrobně. My se ale zaměříme na identitu dítěte v náhradní rodinné péči z pohledu vývojové psychologie. Pochopení, alespoň to základní, je velmi důležité pro následnou práci s dítětem nejen pro pěstouny, ale také pro pracovníky a další odborníky.

Identitu definuje psychologický slovník jako. *„Vztah mezi dvěma nebo více předměty, jevy, které se shodují ve všech vlastnostech. Prožívání a uvědomování si sebe sama, své jedinečnosti i odlišnosti od ostatních. Identita je soubor rysů, podle nichž je jedinec znám v určité specifické skupině.“* (Hartl, Hartlová, 2015)

V raném věku dítěte je práce s jeho identitou poměrně jasná a jednoduchá, dítě ji samo o sobě moc neprožívá. Zpočátku se jedná o poznávání své tělesné identity (mám dvě ruce, které mohu ovládat, uhodím se o stůl, a to mi způsobí bolest). Dítě si začíná uvědomovat hranice mezi ovladatelným a neovladatelným jednáním, dochází k vymezování jáství - „já-ty“, „já-svět“. Příkladem mohou být dětské ruce. Dítě velmi brzy zjistí, že ruce může ovládat a může se zmocnit věcí kolem sebe, tak se postupně vytváří odpověď na otázku „kdo jsem“, tedy formování identity (Klimeš, 2008)

Identitu rozdělujeme na několik typů, širší identita, kolektivní identita, dvojitá, smíšená aj.

V NRP se snažíme budovat identitu smíšenou a vyhnout se identitě dvojitě. Následně si dvojitou a smíšenou identitu blíže rozebereme.

Dvojitá identita je často v NRP vyskytuje u dětí romského původu. V okamžiku, kdy se dítěti daří, je bílé. V okamžiku, kdy zažívá neúspěch, je Rom. Dítě si moc dobře uvědomuje, že je to nepřijatelná identita, a tak se snaží přesvědčit sebe i okolí o opak. V tomto případě se ukazují dva zdroje tohoto nezdravého přístupu. Jeden z nich je, že si dítě nedokáže najít vhodnou variantu romské identity a zároveň marně přesvědčuje okolí o tom, že není Rom. (Klimeš, 2008)

Pokud se budeme držet příkladu romské identity, nejideálnější typem identity je smíšená identita. Dítě si uvědomuje, že je Rom, nebojuje se sebehodnocením jsem/nejsem Rom. Přijímá, že je Rom, který ale má zvyky, a kulturní návyky, který mu umožňuje bezproblémový život v majoritní společnosti. (Klimeš, 2008)

K poruchám identity dochází kolem adolescence či v mladší dospělosti. Tento fakt úzce souvisí s pubertou. Období puberty je pro děti plné velkých změn, mění se jim tělo, dochází ke změnám žláz s vnitřní sekrecí, ale také ke změnám jejich myšlení. Vzniká u nich kritické myšlení, jsou schopni analyzovat a konstruovat. I nadále ale chybí životní zkušenost a rozvaha. (Matějček, 2002)

Právě v tomto období si děti často pokládají otázky „Kdo jsem?“ „Odkud pocházím?“, „Po kom mám dlouhé nohy a zrzavé vlasy?“. Začíná se utvářet identita. Abychom si tyto procesy dokázali lépe představit, využijeme k tomu teorii tří zrcadel.

Prvním zrcadlem, je zrcadlo tváří našich blízkých. Děti se zajímají, jak je vidí rodiče, prarodiče, ale především v tomto období jejich vrstevníci a kamarádi. Děti mají touhu zapadnout, nevyčnívat, neshodit se. Paralelně ale také děti vnímají samy sebe, dívají se samy na sebe do zrcadla (druhé zrcadlo). Hodnotí, jak vypadají, jaké mají přednosti a nedostatky, čím by tyto nedostatky mohly napravit nebo změnit. Fyzicky se děti čím dál tím víc podobají rodičům, a to i těm náhradním. A To především v gestech, mimice či v úpravě vzhledu, kterou od rodičů přijaly. Třetí zrcadlo je zrcadlo našeho nitra. To, co se o sobě dozvídáme, nad čím přemýšlíme. V tomto období jsou tak děti uzavřenější, mohou si psát deník, dopisy, mohou jen tak ležet v posteli a přemýšlet, aby lépe pochopily změny, které se s nimi dějí. (Matějček, 2002)

Děti v NRP se tak v období adolescence setkávají s velkými vnitřními pochybnostmi, ale také pochybnosti vnějšími. Často jim chybí odpovědi na základní otázky, komu jsou podobní, jací byli jejich rodiče. Opětovně se ptají, proč s nimi nemohou vyrůstat, proč se o ně nezajímají. Ve škole se mohou setkávat s narážkami, že nežijí s rodiči, ale „jen“ s prarodiči či cizími lidmi. Jedná se o velmi křehké období všech dětí, nejen těch v NRP.

Je velmi důležité pracovat s historií dítěte, nebát se s dětmi otevřeně mluvit o jejich minulosti a nechávat dětem vždy svobodný prostor k tomu, aby se k otázkám identity mohly kdykoliv navracet.

Na závěr následují praktická doporučení na budování identity podle Klimeše:

- Náhradní rodiče musí odlišnou identitu svěřeného dítěte budovat aktivně a cílevědomě. Není možno pasivně očekávat, že zdravá identita vznikne sám,
- v adolescenci je možno s dětmi otevřeně hovořit prakticky na jakékoli téma týkající se jejich identity či původu, citového prožívání i abstraktních úvah,
- děti jiného etnika seznamujeme s prostředím a kulturou, ze které pocházejí, cílevědomě hledáme možné identifikační vzory, které dítě může následovat a na které může být hrdé,
- cílem výchovy dítě s jinou identitou není asimilace do majoritní společnosti, ale smíšená identita, která mu umožní se bezkonfliktně pohybovat v obou prostředích,

- budování identity vychází z historie dítěte. V ní je třeba mít několik záchytných bodů přesvědčit – přesvědčit postupně od narození až do dospělosti,
- nejen fotografie, památeční předměty či hračky, ale i vzpomínky a opakovaně vyprávěné rodinné příběhy. Tyto body vytvářejí jakousi kostru, která nese dítě z minulosti do budoucnosti. Užitečnou pomůckou je tzv. kniha života,
- rodičům pomůže, když se připraví na fázi nevděku, kterou dítě v mladší dospělosti prochází. Na případné nespravedlivé výčitky dítěte mohou reagovat podmíněnou omluvou. (Klimeš, 2008)

2.4 Doprovázející organizace

Na počátku roku 2013 došlo s novelou zákona o sociálně – právní ochrany dětí k velké změně v systému náhradní rodinné péče. Doposud veškerou agendu týkající se pěstounské péče měl na starosti OSPOD. To se ukázalo jako velmi neefektivní, a to hned z několika důvodů. OSPOD funguje jako kontrolní orgán, už z podstaty nemohou být pracovníci této instituce pro pěstouny partnery, podporou nebo důvěrnou osobou, kterou pěstouni potřebují. Navíc před novelou zákona docházely sociální pracovníci do rodiny v rozsahu dvou návštěv ročně. To je, zejména pro rodiny, s náročnými dětmi velmi málo.

Od roku 2013 stát umožnil vznik garantovaných služeb pro pěstounské rodiny tzv. doprovázení. Fyzické či právnické osoby (doprovázející organizace) tak převzaly veškerou agendu spojenou s pěstounskou péčí od OSPOD. (Nadační fond J&T, 2013)

I když doprovázející organizace převzaly za OSPOD většinu povinností spjatou s PP, mají funkci především podpůrnou nikoliv kontrolní, jak tomu je u OSPOD. Podstatou doprovázejících organizací je podpora pěstounů, podpora dítěte a podpora rodiny jako celku. (Pazlarová, 2016)

Důležité je si ale vysvětlit, kdo se může stát doprovodnou organizací a za jakých podmínek. Aby bylo možné pěstounské rodiny doprovázet, je potřeba získat pověření. O pověření k výkonu sociálně – právní ochrany dětí může žádat jak fyzická, tak právnická osoba. Pověření vydává příslušný krajský úřad. Podmínky pro vydání pověření jsou následující:

- Podání písemné žádosti,
- prokázání odborné způsobilosti všech osob, které budou sociálně-právní ochranu poskytovat,
- bezúhonnost,
- zajištění odpovídajících hygienických podmínek pro výkon sociálně-právní ochrany,

- vlastnické nebo užívací právo k objektu nebo prostorám, v nichž bude poskytována sociálně-právní ochrana, prokázané příslušným dokladem,
- potřebné materiální a technické podmínky pro poskytování sociálně-právní ochrany a provozování zařízení sociálně-právní ochrany,
- předložení výroční zprávy o činnosti a hospodaření. (Zákon č. 359/1999Sb., §49)

Pokud jsou splněny všechny podmínky příslušný KÚ vydá pověření k výkonu sociálně právní ochraně. Toto pověření specifikuje rozsah výkonu a místa výkonu. Následující výčet rozsahu výkonu a místa výkonu je dle pověření vydaného Krajským úřadem Karlovarského kraje.

- Pomoc rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o děti,
- pořádání, v rámci poradenské činnosti, přednášek a kurzů zaměřených na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovu,
- uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče,
- poskytování výchovné a poradenské péče osobě pečující, s níž pověřená osoba uzavřela dohodu o výkonu pěstounské péče, při výkonu pěstounské péče a sledování pěstounské péče; pokud pečující osoba o tuto službu požádá, je pověřená osoba povinna výchovnou a poradenskou péči poskytnout.
- vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny a jejich oznamování obecního úřadu obce s rozšířenou působností.
- poskytování odborného poradenství a pomoci žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče a poskytování poradenské pomoci fyzickým osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny a osvojitelům a pěstounům v souvislosti s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče.
- převzetí zajišťování příprav žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče k přijetí dítěte do rodiny, provádění příprav žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče.

Nyní si podrobněji vysvětlíme jednotlivé služby doprovázející organizace, které jsou vždy uvedeny v dohodě o výkonu pěstounské péče, kterou mají pěstouni povinnost uzavřít měsíc po nabytí právní moci rozsudku o svěřeni dítěte do PP případně vykonatelnosti v případě předběžných opatření. Všechny tyto služby jsou rámcově definované v zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí v §47a.

1. *Zajištění krátkodobé pomoci při péči o svěřené dítě*

Zejména při pracovní neschopnosti, péči o sobu blízkou, při smrti blízké osoby, narození vlastního dítěte či při vyřizování nezbytných záležitostí (jednání na úřadech apod.)

2. *Poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o dítě starší dvou let alespoň v rozsahu 14 dní v kalendářním roce (respitní péče).*

Standardně ve formě finanční pomoci, výše podpory si organizace stanovuje sama. Nejčastěji v rozmezí 3500 – 5000Kč. Organizace pomáhá s výběrem vhodného pobytu či vytipování zodpovědné osoby pro zabezpečení osobní péče o dítě.

3. *Zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšování znalostí a dovedností.*

Organizace vypracovává pro pěstouny nabídku vzdělávání na příslušný rok. Zohledňuje aktuální potřeby pěstounů, vybírá témata, o která se pěstouni zajímají. S pěstounem vypracovává tzv. plán vzdělávání, kde si pěstouni mají možnost zapsat témata, oblasti, konkrétní kurzy, které je zajímají. Pěstouni si sami mohou vybrat vzdělávání také od jiných subjektů, které následně organizace proplatí. Pěstouni musí splnit 24 vzdělávacích hodin za 12 měsíců po sobě jdoucích.

4. *Pomoc při plnění povinností při naplňování individuálně vzdělávacího plánu (IPOD) a pomoc při kontaktu dítěte s jeho blízkými.*

Organizace ve spolupráci s OSPOD vytváří IPOD dítěte, který je pro organizaci podkladem pro vytvoření interního plánu průběhu pobytu dítěte. V podstatě se jedná o stanovení cílů k zajištění co nejlepší péče o dítě. IPOD by měl vždy obsahovat cíle, které se vztahují zejména k dítěti, postup, jak těmto cílům docílit, kdo je odpovědný za splnění těchto cílů, termín jejich splnění a následné přehodnocení. IPOD se přepracovává s každou zásadní změnou v životě dítěte. Vyhodnocování by mělo probíhat jednou za šest měsíců. Pro děti v NRP je tvorba IPOD povinná. Doprovázející organizace má IPOD dítěte vždy k dispozici, podle toho si vytváří plán průběhu pobytu dítěte. Jedná se o totožný dokument jako je IPOD, doplněný o poznámky a poznatky klíčového pracovníka. (Vyhláška 473/2012Sb. §2)

Tabulka 5 – Příklad IPODU vypracované OSPOD Tábor

Jméno a Příjmení	D.H.
Popis příčin ohrožení dítěte	Dítě v NRP předán do péče paní M. L. na základě usnesení, a to z důvodu smrti otce dne 7.3.2022 i smrti matky dne 9.6.2017.

Cíl	Plánované kroky a opatření	Odpovědné osoby	Termín	Hodnocení
Zajistit vhodný kroužek pro Dominika	Pomoc s výběrem vhodného kroužku pro Dominika Zmapovat možnosti kroužků v okolí a navštívit vybrané na zkoušku	Pěstounka a Dominik	30.9.2022	
Posílení identity Dominika	Citlivý a individuální přístup Stanovování hranic Kontakt s biologickými příbuznými	Pěstounka	31.1.2023	
Zajistit psychologickou pomoc	V případě potřeby (zhoršení chování, prospěchu) zabezpečit psychologa	Pěstounka	31.1.2023	
Udržet kontakty z bývalého bydliště	Podporovat kontakty s kamarády (osobně, online) Společné tábory, výlety	Pěstounka	31.1.2023	
Metody práce s rodinou, rozsah intervence a pomoci	Sociální šetření rozhovor s pečující osobou Dominikem			

Zdroj: vlastní

5. *Pomoc při zajišťování kontaktu dítěte s jeho vlastní rodinou*

Na základě §967 „*má pěstoun povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounděžitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými. Má povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak.*“ Z dohody o výkonu pěstounské péče vyplývá, že „*pěstouni mají právo na pomoc při plnění povinnosti, včetně pomoci při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob s dětmi a při zajištění asistence při tomto styku.*“

Povinností organizace je pomoci se zprostředkováním kontaktu svěřeného dítěte s biologickými rodiči i jinými příbuznými, a to zejména při komunikaci s biologickými rodiči

včetně zasílání fotek a informací o dítěti, domlouvání kontaktů dítěte s rodičem, poskytnutí či vytipování neutrálního místa ke styku, asistence při styku dítěte tzv. asistovaný kontakt. Všechny tyto kroky probíhají za domluvy OSPOD, pěstounů a rodičů. V případech, kdy je kontakt s rodiči upraven soudně (úprava styku) se vždy postupuje podle rozhodnutí soudu. V ostatních případech se vždy postupuje na základě dohody mezi pěstouny a rodiči.

6. *Sledování naplňování dohody výkonu pěstounské péče.*

Sledování naplňování dohody výkonu pěstounské péče je v podstatě jedinou kontrolní složkou všech poskytovaných služeb doprovázející organizací. Klíčový pracovník je osobně v kontaktu s pěstouny minimálně 1krát za 2 měsíce, a to u pěstounů doma, v prostorách organizace či venku. Pracovník osobně hovoří s pěstouny a svěřeným dítětem. Pokud jsou ale v rodině i biologické děti pěstounů, zapojuje je také pracovník do procesu. Pracovník má právo hovořit se svěřeným dítětem o samotě. Metodika doprovázení od Amalthea doporučuje rozdělení každého setkání do tří částí:

1. Sdílení aktuálních událostí,
2. definici a řešení aktuálních témat plynoucích ze sdílení,
3. práce na dlouhodobých tématech vycházející z IPOD.

Pracovník má také povinnost vypracovávat jednou za 6 měsíců zprávu o průběhu pěstounské péče, kterou vždy zasílá na OSPOD. Pěstouni jsou se zprávou o PP vždy seznámeni a v případě nesouhlasu mohou zprávu připomínkovat. Pracovník je pak povinen tyto připomínky společně se zprávou zaslat příslušnému OSPODu. (Amalthea, Metodika doprovázení, 2013)

7. *Zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci.*

Péče o pěstounské děti je pro pěstouny i širší rodinu velmi náročná. Častokrát je nezbytné samotné pěstouny ve výchově podpořit také jinými odborníky. Nejčastěji se jedná o psychologickou pomoc, konzultace s odborníky v oblasti výchovných problémů, ale také služby školské, zdravotní, sociální, poradenské aj. V současné době je velká část odborné pomoci poskytována dětem i dospělým bezplatně v rámci zdravotního pojištění. Někdy je ale nezbytné zabezpečit pro děti či pěstouny placenou službu. S jejich za financováním může pěstounům dopomoci doprovázející organizace. „*Pěstouni, svěřené děti a v odůvodněných případech plynoucích z výkonu pěstounské péče též jiní rodinní příslušníci žijící ve společné domácnosti mají právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci jednou za 6 měsíců. Náklady na odbornou pomoc podle toho článku jsou stanoveny individuálně s ohledem na potřeby pěstounky a dětí, dle možností pěstounky a poskytovatele.*“ (Zákon 359/1999Sb., §47a)

2.4.1 Klíčový pracovník

Nedílnou součástí každé doprovázející organizace jsou klíčoví pracovníci někdy zvaní jako pracovníci náhradní rodinné péče či doprovázející pracovníci. Pro účely této diplomové práce budeme používat spojení klíčový pracovník. „*Klíčový pracovník osobně dohlíží na klienta a odpovídá vedoucímu organizace za průběh péče.*“ (Matoušek, 2016)

Nejprve se podíváme, kdo a za jakých podmínek se může stát klíčovým pracovníkem jeho osobnostní předpoklady, následně pak na jeho náplň práce a vztah k pěstounům.

Klíčovým pracovníkem se může stát osoba, která splní podmínky odborné způsobilosti dle zákona § 49a č. 359/1999Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Odbornou způsobilostí pro účely poskytování sociálně-právní ochrany pověřenými osobami se rozumí:

a) řádně ukončené vysokoškolské studium ve studijních programech v oblasti pedagogických a společenských věd zaměřených na sociální péči, sociální politiku, sociální práci, pedagogiku, právo, psychologii, vychovatelství nebo ošetrovatelství, a v oblasti lékařství zaměřených na všeobecné a dětské lékařství,

b) řádně ukončené studium ve vzdělávacích programech uskutečňovaných vyššími odbornými školami v oboru sociální práce, pedagogika, charitní a sociální péče, charitní a sociální činnost, sociálně-právní činnost, dvouoborové studium pedagogika a teologie a ukončené studium pro diplomované zdravotní sestry nebo řádně ukončené maturitní studium v těchto oborech,

c) vzdělání v rozsahu, ve kterém se vyžaduje pro získání osvědčení o zvláštní odborné způsobilosti na úseku sociálně-právní ochrany podle zvláštního právního předpisu 45b), a praxe v trvání nejméně 1 roku, nebo

d) absolvování akreditovaných vzdělávacích kurzů pro sociální pracovníky podle zákona o sociálních službách v rozsahu nejméně 200 hodin a praxe v oblasti péče o rodinu a dítě v trvání nejméně 2 roky, jde-li o osoby, které

1. řádně ukončily vysokoškolské nebo vyšší odborné vzdělání v jiné oblasti studia nebo v téže oblasti studia, avšak v jiném zaměření, než je uvedeno v písmenech a) a b),

2. dosáhly středního nebo základního vzdělání, nebo

3. absolvovaly přípravu pro dobrovolníky organizovanou vysílající organizací, které byla udělena akreditace Ministerstvem vnitra podle zvláštního právního předpisu, je-li tato příprava zaměřena na pomoc při péči o děti, mládež a rodinu v jejich volném čase.“ (Zákon 359/1999Sb., § 49a)

Důležitým faktorem k výkonu profese klíčového pracovníka v NRP jsou také jeho osobnostní předpoklady. Jedná se o velmi náročnou práci s traumatizovanými dětmi, s lidmi, kteří se ve své roli pěstounů ocitli často ze dne na den (příbuzenští) nebo úplně poprvé. Nově se v životech pěstounů ocitají také se další instituce (kraj, OSPOD, škola a další odborní pracovníci). V neposlední řadě také pěstouni přichází do kontaktu s biologickými příbuznými dětmi.

Pracovník by měl být komunikativní, empatický, pracovitý, samostatný, asertivní, tvůrčí, kreativní. K práci by měl ale vždy přistupovat aktivně a profesionálně. Měl by umět pracovat v týmu, a to zejména v multidisciplinárním, který je nedílnou součástí efektivní práce v oblasti náhradní rodinné péče. (Standard č. 6 sociálně právní ochraně dětí, Valika)

Z formálních předpokladů pro výkon pozice klíčového pracovníka je jeho svéprávnost, bezúhonnost doložená výpisem z rejstříku trestů, zdravotní způsobilost doložena lékařským posudkem, odborná způsobilost doložena dokladem o absolvování vzdělávání. (Zákon 108/2006Sb., §79)

Dle standardu č. 6 sociálně právní ochrany dětí Centra pro dítě a rodinu Valika je náplň pracovníka následující: *„Náplň práce je terénní i ambulantní spolupráce s pěstounskými rodinami a dětmi – sociální poradenství, vzdělávání náhradních rodičů a jeho koordinace, skupinové aktivity s dětmi i dospělými (i během vícedenních pobytových aktivit), zajištění kontaktu s vlastní rodinou dětí, zajištění respitních služeb pro pěstouny, kontakt s úřady a dalšími spolupracujícími subjekty. Sociální pracovník se podílí také na zpracování metodických postupů při práci s dětmi a pěstouny. Vedení dokumentace, vytváření, revize a vyhodnocování plánů průběhu pobytu dětí v PP. Spolupráce a tvorba standardů kvality a práce podle nich. Účast na školeních a poradách organizace. Řízení referenčního vozidla.“*

V běžné praxi tak vykonává klíčový pracovník zejména tyto činnosti:

- Návštěva rodiny minimálně 1krát za 2 měsíce,
- každých 6 měsíců vypracovává zprávy o výkonu pěstounské péče všech pěstounů a její zaslání příslušnému OSPODu,
- společně s pěstounem vypracovává pracovník plán vzdělávání pro příslušný rok,
- na základě dostupného IPODu vypracovává pracovník s pěstounem plán průběhu dítěte v PP,
- zprostředkovávání kontaktu s biologickou rodinou a případně kontakty vede,
- zpracování administrativy (zápisy kontaktů, evidence vzdělávání, hodnocení služby pěstouny aj.),

- zabezpečení vzdělávání vhodné pro zvyšování vědomostí pěstounů v oblasti výchovy a péče o dítě,
- organizace víkendových vzdělávací pobytů,
- doprovod pěstounů a dětí na úřady, do jiných institucí či k lékaři,
- zajištění respitní péče,

Klíčový pracovník je pro pěstouny jejich nejbližší kontaktní osobou. S pracovníkem jsou rodiny v intenzivním kontaktu. Aby mohla být práce s pěstouny efektivní, je potřeba, aby si pracovník získal jejich důvěru. Jen v partnerském vztahu založeném na důvěře je možné společně řešit náročné a komplikované situace, které v pěstounské péči často přicházejí. Pracovník je pro rodinu podporou, pomocníkem nejen při emočně náročných životních situacích, ale také při jednání s institucemi či zabezpečování odborné pomoci. Nesmíme ale zapomínat, že pracovník má také funkci kontrolní. Při nespolupráci pěstounů je úkolem pracovníka pěstouny motivovat, ukázat jim jiné možnosti a pohledy na komplikované situace. Pracovník je povinen kontaktovat OSPOD v případě, kdy se aktivní spolupráci pěstouni vyhýbají. (Dobrý pěstoun, 2018)

Klíčový pracovník má standardně na starosti kolem 20-25 rodin (plný úvazek). Jedná se ale vždy o nastavení doprovázející organizace.

3 KONTAKT DĚTÍ S BIOLOGICKOU RODINOU

Pro zdravý vývoj dítěte je velmi důležité rozumět tomu kdo je, odkud pochází (identita), jaký je (vnímání sama sebe) a kam patří. V okamžiku, kdy tyto premisy nejsou naplněny, může docházet u dětí v NRP k úzkostem, nejistotě a následně k patologickému chování. Jedním z nástrojů, které dětem pomáhají naplnit všechny tyto předpoklady, jsou kontakty s biologickou rodinou. V následující kapitole se podrobně podíváme na asistované kontakty, jejich roli v náhradní rodinné péči, legislativní a metodické uchopení, v neposlední řadě také rozebereme jednotlivé aktéry, kteří se na asistovaných kontaktech podílejí. (Pávková, s.d.)

Samotný kontakt s rodiči má na dítě pozitivní vliv. Je potřeba ale před započítáním kontaktu velice dobře a citlivě vyhodnotit situaci dítěte. Špatně nastavené kontakty související s nedostatečným vyhodnocením situace, můžou vést k opačnému efektu. Zároveň je velice důležité na kontakt připravit všechny zúčastněné osoby.

Pozitivní vlivy kontaktu dítěte s biologickou rodinou dle Vlčkové (s.d.):

- kontakt zlepšuje psychologické prospívání dítěte,
Pravidelný kontakt s rodiči či jinými příbuznými je pro dítě prospěšný hned v několika ohledech. Dítě dobře rozumí situaci. Ví, kdo jsou jeho rodiče a z jakého důvodu vyrůstá u pěstounů. Nezažívá pocity smutku a ztráty, protože je s příbuznými v kontaktu.
- kontakt zabraňuje k nezdravé idealizaci biologické rodiny,
V okamžiku, kdy je dítě v kontaktu se svým rodičem, uspokojuje svou potřebu po informacích – Kdo jsou jeho rodiče? Jak vypadají? Jací jsou? Děti, které nejsou v kontaktu se svými rodiči si je často idealizují. Vnímají maminku jako milující, hodnou, krásnou „princeznu“. Vyvábí si o rodičích mylné domněnky, aby ospravedlnili fakt, že je rodiče opustili.
- kontakt podporuje rozvoj identity dítěte včetně kulturní a etnické identity,
Dítě má možnost vědět a vidět komu je podobné nejen fyzicky, ale také temperamentem a nadáním. Děti v pěstounské rodině může nabývat dojmu, že je divné, protože se v mnohém od své současné rodiny liší. Díky setkávání s rodiči si ale může uvědomit, že je pouze jiné, podobné svým rodičům.
- kontakt podporuje možnost případného návratu dítěte do biologické rodiny,
Kontakty s biologickými rodiči jsou o to vhodnější, pracujeme-li s faktem, že se dítě do rodiny v brzké době vrátí. V tomto případě je nezbytné kontakt intenzivně udržovat, prohlubovat citovou vazbu a pozitivně motivovat jak dítě, tak rodiče.

3.1 Základní podmínky kontaktu

Než se podrobněji zaměříme na formy kontaktu, které mohou probíhat mezi biologickými příbuznými a dítětem, je potřeba si objasnit základní podmínky, které je potřeba splnit, aby kontakt mohl proběhnout.

a) kontakt je dle potřeb dítěte

Potřeba dítěte být v kontaktu se svými rodiči se mění v průběhu jeho vývoje. Jinou intenzitu kontaktů bude potřebovat batole, dítě v předškolním věku a jinou adolescent. Je potřeba vždy zohlednit přání a potřeby dítěte. Následně je potřeba seznámit rodiče se změnami, které s vývojem dítěte přicházejí. Biologičtí rodiče změny špatně nesou, často se do role dítěte neumí vcítit, nejsou schopni pochopit jiný postoj dítěte. Je vždy úkolem pracovníka, aby rodičům nastalou situaci vysvětlil a motivoval k další spolupráci.

b) kontakt je pozitivní

Kontakt by měl vždy probíhat v pozitivním duchu. Dítě bychom měli vyvarovat konfliktům, kontakt by pro něj měl být funkční a zábavný. V praxi se ale setkáváme se situacemi, kdy rodiče neumí pro děti program připravit, mají nedostatek rodičovských kompetencí. Nejsou schopni si s dítětem hrát, věnovat se mu, zajímat se o to, co dítě baví a o co se zajímá. S rodiči je dobré situaci dopředu probrat a vymyslet vhodné aktivity. Metodiky v těchto případech doporučují klíčového pracovníka. To má ale jedno velké úskalí. Rodiče často berou klíčového pracovníka jako oporu pěstounů, nikoliv svou. Nevnímají ho jako nezávislou osobu, kterou pracovník už z podstaty věci nemůže být. Pro rodiče je tedy vhodný jiný pracovník (např. pracovník SAS), popřípadě klíčový pracovník, který rodinu nedoprovází.

c) kontakt je bezpečný

Dítě musí být vždy v bezpečí fyzickém i psychickém. Je vždy důležité zhodnotit, jestli jsou rodiče schopni o dítě během kontaktu pečovat. Někdy je rodič schopný zabezpečit dítěti fyzické bezpečí, sděluje ale dítěti informace, které dítěti ubližují „Již brzy si tě vezmeme domů. Pěstounka není tvoje maminka, tou jsem já.“ Pokud rodiče nejsou schopni tyto podmínky akceptovat, je nutné zajistit kontakt asistovaný.

d) kontakt je smysluplný,

Děti musí být na kontakt připravené, dobře znát celou dosavadní situaci. Kontakt by měl mít jasnou strukturu, všechny strany by měly být srozuměny s organizací kontaktu a po kontaktu řádně ošetřeny. Kontakty by neměly být nahodilé. Rodiče by měli kontakty rušit dostatečně dopředu a ne často. Pro dítě je důležité, aby kontakt byl pravidelný. V okamžiku, kdy rodiče na

kontakty nedorazí a ruší je, dítě může mít pocit zrady, zklamání, nabývá tak dojmu, že ho rodiče vidět nechtějí. (Pávková,s.d.)

3.2 Intenzita kontaktu

Nastavování intenzity kontaktu dítěte s rodiči je jedno z nejnáročnějších úkolů. Pěstouni i pracovníci musí nejen zohlednit zájem dítěte, ale zároveň musí dobře celou situaci zmapovat. Především, jaká je pravděpodobnost, že se dítě vrátí do rodiny. Jaké vztahy má dítě s rodiči a jakou mají představu samotní rodiče. Na základě těchto faktorů jsou kontakty nastavovány. Ve většině případů se jedná o multidisciplinární rozhodnutí. Pěstouni mají podporu nejen v klíčovém pracovníkovi, ale také v pracovníkovi OSPOD, v některých případech také psychologa. Pokud se na intenzitě kontaktů rodiče s pěstouny za podpory pracovníků neshodnou, může i něm rozhodnout jedině soud.

Než je možné stanovit intenzitu kontaktů – četnost a délka kontaktů, je potřeba znát současnou situaci vztahu dítěte k rodičům, zdali je dítě čerstvě odebráno, rodiče aktivně pracují na zlepšení situace, dítě s rodiči již dlouhodobě nežije, případně dítě rodiče nevidělo vůbec. Od toho se následně odvíjí další postup a nastavování kontaktů.

1. *Návrat dítěte k rodičům*

V tomto případě je nutné nastavit kontakty co nejčastěji a pokud to jde, rodiče zapojit do běžného chodu dne dítěte (např. doprovod na kroužky). Intenzivní kontakty je vhodné nastavovat až v okamžiku, kdy soud rozhodne o navrácení dítěte zpět do rodiny. Pokud by se stalo, že rodič opětovně selže a dítě se do jeho péče nevrátí, bude pro dítě náročné tuto situaci pochopit. Ideální situace po odebrání dítěte je ta, že rodič začne spolupracovat s organizací, která mu pomůže zvyšovat jeho rodičovské kompetence, zároveň bude v kontaktu s doprovázející organizací, ve které bude docházet ke kontaktům s dítětem (několikrát do měsíce). Po zrušení pěstounské péče a rozhodnutí návratu dítěte zpět do rodiny se kontakty ještě více zintenzivní (přespání). Dle kroků z plánu předání dítěte se dítě postupně a citlivě vrátí zpět do rodiny.

2. *Dítě s rodičem žilo nějakou dobu, zná ho, ale návrat do rodiny se neplánuje*

Kontakt s rodičem je dobré udržovat, nicméně nemusí docházet k vyloženému prohlubování vztahu. Pro dítě hlavně nižšího věku, je velice důležité si vytvořit vztah s pečující osobou. Pokud bychom dítěti nastavili s rodiči intenzivní kontakt, nevědělo by „čí je“. Mohly by se u dítěte začít projevovat problémy ve škole, v chování či psychosomatické problémy (bolest břicha). Tyto problémy se projevují u dítěte až několik dní po samotné kontaktu. Dítě,

u kterého není pravděpodobné, že se do rodiny vrátí je tedy vhodné nastavit kontakt 1 za měsíc na 1-2 hodiny, popřípadě 1 za dva měsíce. Dítě má možnost i nadále poznávat své rodiče, znát svou historii, vědět odkud pochází a kdo jsou jeho rodiče. Zároveň má možnost prohlubovat vztah s náhradním rodičem. U starších dětí a dospívajících je možnost kontakty nastavit intenzivněji. Je ale důležité, aby kontakty dítěti zásadně nezasahovaly do jeho běžného života (nemůžou na kroužek, protože mají kontakt s rodiči). Dítě by si pak ke kontaktům mohl vytvořit negativní postoj.

3. Dítě rodiče nezažilo, maximálně ho několikrát vidělo

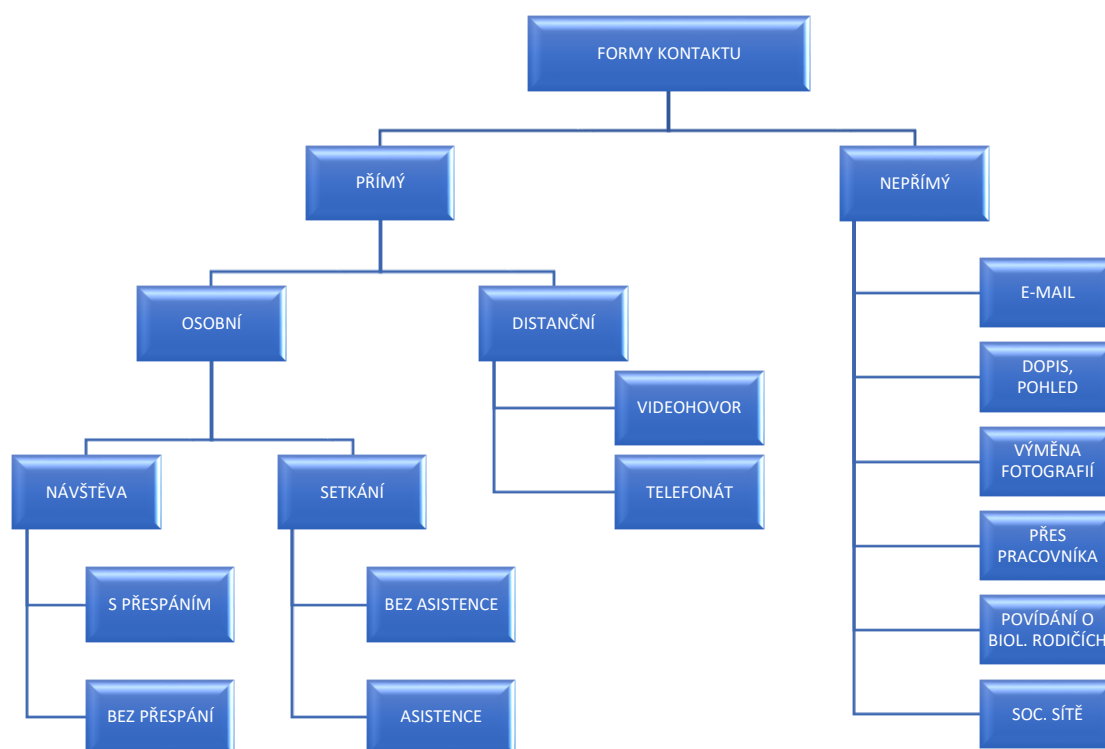
Prvním a zásadním krokem v této situaci je zjistit současnou situaci rodiče. Rodiče seznámit se situací dítěte, na kontakt ho připravit, vysvětlit, jako kontakty probíhají, společně také stanovit postup a pravidla prvního kontaktu. Z prvotního setkání může vyplynout pravidelné setkávání, velmi často ale dochází k tomu, že se jedná o setkání jediné. I jediné setkání je pro dítě důležité. Děti mají možnost vidět v reálu své rodiče, porozumět co se stalo a čím je. Při kontaktu by vždy měl být přítomen pěstoun. Rodiče by se měli vyvarovat negativního hodnocení pěstounů, naopak by měli dítě podpořit a ujistit, že pěstounská péče je pro něj to nejlepší, co ho potkalo. Kontakty trvají 1-2 hodiny.

4. Dítě bylo týráno nebo vážně zanedbáváno

U týraných, zanedbávaných a zneužívaných dětí se kontakt s rodičem nedoporučuje. Mohlo by dojít k retraumatizaci dítěte. Vždy je potřeba případ zvážit, konzultovat s odborníky i se samotným dítětem (s ohledem na věk). Dojde-li k tomu, že rodič se zákazem kontaktu nesouhlasí, může soud vydat rozhodnutí o zrušení kontaktu (návrh podává OSPOD či pěstouni). (Pávková, s.d.)

3.3 Formy kontaktu

Kontakty mohou mít různé podoby. Rozdělujeme je na kontakty přímé a kontakty nepřímé. Mezi přímé kontakty řadíme videohovor, telefonický hovor, osobní setkání, návštěva, návštěva s přespaním. Předávání informací o dítěti nebo rodiči, zaslání fotografií, dopisů či kontakt přes sociální sítě patří do nepřímé formy kontaktu.

Obrázek 2 – Formy kontaktu

Zdroj: Realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s rodiči a osobami příbuznými a blízkými, 2021,

Úprava: autor

Nyní se zaměříme na přímé formy kontaktu, které v praxi vyvolávají určitá dilemata, a to jsou osobní kontakty dítěte s rodičem.

1. Dlouhodobý kontakt probíhající zcela živelně a nahodile

Probíhá nejčastěji u příbuzenské PP. Dítě je v kontaktu s rodiči, kdykoli rodič projeví zájem, aniž by někdo vyhodnocoval potřeby dítěte. Kontakty často probíhají v domácnosti pěstounů, pěstouni nejsou schopni nastavit rodičům hranice a limity. Tento kontakt je pro dítě škodlivý a je potřeba ho převést na pravidelný a předvídatelný.

2. Dlouhodobý kontakt bez asistence probíhající pravidelně a ve prospěch dítěte

Rodiče a pěstouni se společně shodnou na formě a intenzitě kontaktů. Kontakty probíhají mimo domácnost pěstounů, rodiče a pěstouni mezi sebou komunikují, dodržují termíny a zásady bezpečného kontaktu.

3. Krátkodobý kontakt probíhající zcela živelně

Nejčastěji probíhá ze strany dětí prostřednictvím sociálních sítí. Děti mají s přibývajícím věkem touhu rodiče poznat, zjistit co dělají, jak žijí a jak vypadají. V současné době probíhá nejčastěji přes sociální sítě, kdy dítě rodiče osloví a naopak. Rizikem tohoto kontaktu je fakt,

že na něj dítě není připraveno. Neví, jak rodič bude reagovat, často ani s kontaktováním rodiče neobeznámí pěstouny.

4. Krátkodobý řízený kontakt za asistence třetí osoby

Dítě touží po setkání s rodiči, které dlouho nevidělo, popřípadě vůbec. U této formy kontaktu se předpokládá, že se bude jednat o jednorázové setkání. Pěstouni s kontaktem souhlasí, osloví pracovníka OSPOD, který má možnost rodiče vyhledat, kontaktovat a zjistit zájem rodičů buď ve formě osobního setkání, či prostřednictvím nepřímého kontaktu. (Pávková, s.d.)

5. Dlouhodobý kontakt asistovaný

Asistovaný kontakt (dále jen AK) není v české legislativě jednoznačně vymezený. Neexistuje v současné době žádný zákon či jednotná metodika, která by asistované kontakty jasně vymezovala. Ve většině případech jsou jak pracovníci doprovázejících organizací, tak státní správa odkázáni na metodiky vytvořené různými státními a neziskovými organizacemi, pro které je vymezení a postup při nastavování kontaktů důležité pro další práci s rodiči a pěstouny. Podrobně se legislativním ukotvením AK budeme zabývat následně.

„Asistovaný kontakt je kompletní proces vedoucí od přípravy na setkávání dítěte vyrůstajícího v náhradní rodinné péči s příbuzným facilitované odborným pracovníkem. Služba zahrnuje setkávání, provázení mezi realizací setkání dítěte s osobou, která má zájem o kontakt, ošetření po setkání a jeho hodnocení s odborníkem.“ (Nadace Sirius, Manuál AK s.d.)

Metodika ministerstvo práce a sociální věcí definuje asistované kontakty jako: *„Pomoc při realizaci kontaktu, která zajišťuje bezpečí dítěte, a to za osobní účasti třetích osob.“* (MPSV, Realizace kontaktů dítěte v PP, 2021)

Asistované kontakty bychom vždy měli chápat jako dočasný proces. Velmi často se u rodin jedná o novou, pro všechny neznámou situaci. Asistovaný kontakt pod vedením třetí osoby tak může provést jednotlivé aktéry procesem nastavování kontaktů. Může jednotlivé strany podpořit při prvotním seznámení, zabránit nečekaným projevům emocí, respektive na ně v danou chvíli vhodně zareagovat. V neposlední řadě vytváří účast třetí osoby pro všechny zúčastněné bezpečné prostředí.

Kdy je možné asistované kontakty realizovat:

- *Jsou – li nastaveny soudem*

Prioritní řešení v nastavování společných kontaktů je vždy domluva pěstounů s rodiči a dítětem. Mohou nastat ale situace, kde se k domluvě, i přes působení doprovázející organizace či OSPOD, nedojde. Poté následuje nastavení kontaktů prostřednictvím soudu. O úpravu styku (podání návrhu na úpravu styku) můžou zažádat jak rodiče (každý za sebe), pěstouni i dítě.

Soud následně rozhodne o intenzitě, termínech i formě kontaktů. Po společné dohodě všech aktérů.

Ideálním řešením je souhlas všech aktérů s asistovanými kontakty. Pěstouni i rodiče vnímají potřebu počáteční podpory, využijí tedy možnosti asistovaného kontaktu. Přesné podmínky určuje dohoda o kontaktech, která je se všemi aktéry před samotným započítáním kontaktů sepsána. Dohoda vždy reflektuje zájem a individualitu dítěte (např. u sourozenců může každé z dětí mít různé potřeby při setkávání s biologickou rodinou).

- *Při ohrožení bezpečnosti dítěte*

V tomto případě se nejčastěji jedná o psychiatrické rodiče, či rodiče závislé na alkoholu nebo návykových látkách. Neznamena to však, že by v těchto případech měly být všechny kontakty vždy asistované. Je potřeba zvážit aktuální stav a následně rozhodnout. U závislých rodičů je vždy žádané se sejít dřív a ověřit si, že jsou schopni se s dítětem setkat. Není možné umožnit rodičům kontakt v okamžiku, kdy jsou pod vlivem alkoholu či návykové látky. (MPSV, Realizace kontaktů dítěte v PP, 2021)

3.4 Právní ukotvení asistovaného kontaktu

Asistované kontakty nejsou v české legislativě významně ukotveny. Přesto všechno jsou asistované kontakty výsledkem či důsledkem některých výroků ukotvených v zákoně. Neupravují však nijak postupy či doporučení, jak asistované kontakty provádět. Pokud se chceme o asistovaných kontaktech dozvědět víc, jsme odkázáni na řadu metodik, které jsou bezplatně k dispozici online. Metodiky jsou vypracovávány za podpory nadací, nadačních fondů či organizacemi zabývajících se NRP. V roce 2021 Ministerstvo práce a sociálních věcí nechalo vypracovat komplexní metodiku k realizaci kontaktů dětí s biologickými příbuznými. V současné době se v případě kontaktů opíráme o Úmluvu o právech dítěte č. 104/1991 Sb., která říká: „*státy, které jsou smluvní stranou úmluvy uznávají právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte.*“ (Úmluva č. 104/1991 Sb., článek 9)

Zároveň také stanovuje, že „*Dítě, jehož rodiče pobývají v různých státech, má až na výjimečné okolnosti právo udržovat pravidelné osobní kontakty a přímé styky s oběma rodiči.*“ (Úmluva č. 104/1991 Sb., článek 10)

Sdělení č 91/2005Sb., m.s. již zmiňuje možnost konání v případě nutnosti styk s dítětem pod dohledem jiné osoby (asistovaný kontakt). „*Dítě a jeho rodiče mají právo navázat a udržovat vzájemný pravidelný styk. Tento styk lze omezit nebo vyloučit pouze tam, kde to je*

nezbytné v nejlepším zájmu dítěte. V případě, že není v nejlepším zájmu dítěte udržovat styk s jedním z rodičů bez dohledu, je třeba zvážit možnost osobního styku s dohledem nebo jiné formy styku s tímto rodičem.“ (Sdělení 91/2005Sb., m.s., článek 4)

Stejně jako občanský zákoník také zákon o sociálně právní ochraně dětí stanovují právo rodičů na kontakt s dítětem: *„Rodiče mají právo se s dítětem osobně a pravidelně stýkat i právo na informace o dítěti, ledaže soud z důvodů hodných zvláštního zřetele rozhodne jinak.*“ (zákon č. 89/2012 Sb., §960)

Zákon o sociálně právní ochraně dítěte vymezuje v §47a práva a povinnosti pěstounů. Jedním z bodů je také právo na asistenci při konání styků: *„Právo na pomoc při plnění povinností podle písmene h), včetně pomoci při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob s dítětem a při zajištění asistence při tomto styku.*“ (Zákon č. 359/1999 Sb., §47a)

Příloha č. 2 Vyhlášky č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí SPOD a zároveň také Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí při poskytování sociálně právní ochrany pověřenými osobami podle §48 odst. 2 písm. d) až 7) zákona upravuje povinnosti pověřených osob výkonem: *„Pověřená osoba podporuje navazování a rozvíjení kontaktů a sociálních vztahů s osobami dítěti příbuznými nebo blízkými, je-li to v jejich zájmu a má písemně stanovena pravidla jak a kde kontakt dítěte s těmito osobami probíhá a jak na kontakt připravuje dítě, pěstouny, rodiče, osoby odpovědné za výchovu dítěte nebo osoby s dítětem příbuzné nebo blízké.*“ (Příloha č. 2 Vyhlášky č. 473/2012 Sb., kritérium 5 b)

Výše uvedené odkazy primárně upravují povinnosti a práva pěstounů, dětí, rodičů a pověřených osob v souvislosti s udržováním kontaktů. K tomu, abychom věděli, jaké postupy a metody jsou při uskutečňování kontaktů vhodné, slouží odborné metodiky. Jejich primárním obsahem je seznámení pracovníků se základní problematikou kontaktů (psychologická východiska, legislativní rámec), ale hlavně formami a intenzitou kontaktů a doporučené postupy. Následuje výčet nejčastěji využívaných metodik pro práci s dětmi a biologickými příbuznými při AK a zároveň také metodiky, ze kterých jsme čerpali pro vypracování této práce:

- Metodika pro asistovaný kontakt dítěte s biologickou rodinou (nadace Rozum a cit)
- Kontakt dětí v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou (Amalthea)
- Kontakt dítěte s biologickým rodičem (Pemová, Ptáček)
- Metodika kontaktu dětí v pěstounské péči s jejich rodiči případně dalšími příbuznými (Pávková)

- Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou (Uhlířová)
- Realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s rodiči a osobami příbuznými a blízkými (Jirkovská, MPSV)
- Manuál služby asistovaný kontakt (nadace Sirius)

Je potřeba zmínit, že výše uvedený výčet metodik není konečný. Mnohé neziskové organizace si vytvářejí vlastní metodiky asistovaných kontaktů, který jim usnadňují práci s pěstouny a jejich biologickými příbuznými.

Než se ale zaměříme na samotný postup při konání asistovaných kontaktů, měli bychom se ještě zastavit u Doporučení zástupkyně veřejného ochránce práv ke kontaktům dítěte v pěstounské péči nejen s rodiči, který byl vydaný na konci roku 2020. Právě toto doporučení vyvolalo velkou vlnu nespokojenosti, a to zejména u pracovníků doprovázejících organizací, kteří často tyto kontakty uskutečňují. Vydané doporučení se totiž opírá pouze a jenom na právní aspekty práv biologických rodičů, tedy jednostranné pojetí této problematiky. Právě ale NRP vyžaduje velkou míru multidisciplinarity a sdílení. V následující části si rozebereme nejrozporuplnější doporučení zástupkyně, který úzce souvisí právě s kontakty s biologickými příbuznými a s asistovanými kontakty. Následovat pak bude reakce Sekce pro náhradní rodinnou péči Českomoravské psychologické společnosti, z.s.

„Dítě v PP má právo na pravidelný kontakt s rodiči, sourozenci a osobami blízkými, ledaže soud rozhodl jinak. Pěstouni mají tomu odpovídající povinnost umožnit styk dítěte s rodiči a podporovat jejich vztahy.“ (Ombudsman, Doporučení zástupce, 2020)

Doporučení, ale úplně opomíjí skutečnost, že dítě má právo nikoliv povinnost styku s biologickými rodiči. Dále se také opomíjí povinnost rodiče prokázat, že je v zájmu dítěte, aby se s ním stýkalo. (Sekce pro náhradní rodinnou péči, 2021)

„Na podmínkách a četnosti styku dítěte s rodiči a dalšími osobami by se měli primárně dohodnout pěstouni a rodiče. Pokud se tyto strany nemohou dohodnout, jedině soud může o podmínkách a četnosti styku rozhodnout.“ ((Ombudsman, Doporučení zástupce, 2020))

Praxe ukazuje, že kontakty pěstounů a svěřených dětí s biologickými rodiči jsou zdrojem napětí, střetu zájmu a vyhrocených situací. Na tyto situace nelze totiž pohlížet pouze optikou práva. Těžko si lze představit soulad těchto dvou stran - „poškozených rodičů“, kterým odebrali jejich dítě a pěstounské rodiny, která má terapeuticky působit na zklidnění dítěte a budování pevných citových vazeb v nové rodině. (Sekce pro náhradní rodinnou péči, 2021)

„Doprovázející organizace nemohou, jakkoliv zasahovat do práva dítěte a kontakt s rodiči. Nemohu realizaci styku podmiňovat svojí osobní asistencí, určovat kde a za jakých podmínek bude kontakt probíhat.“ ((Ombudsman, Doporučení zástupce, 2020))

Pěstouni však ale mají právo na pomoc při plnění povinností (dle §47a, písmeno h), včetně pomoci při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob s dítětem a při zajištění asistence při tomto styku. (dle §47a, písmeno e) Z toho vyplývá jasná povinnost organizací pomoci pěstounům při kontaktech dětí s biologickými rodiči a zároveň v případě potřeby zabezpečení místa pro kontakt. Tyto kontakty často probíhají v prostorech organizace, tedy za nutné účasti pracovníka. (Sekce pro náhradní rodinnou péči, 2021)

„O asistovaném kontaktu rodičů a dětí musí vždy rozhodnout soud, nelze k němu přistupovat jako v k trvalému řešení.“ ((Ombudsman, Doporučení zástupce, 2020))

Pokud o potřebné asistenci při kontaktech biologického rodiče s dítětem má vždy rozhodnout pouze soud, nelze očekávat, že tak bude pružně reagovat na potřeby dětí svěřených do pěstounské péče. I když tedy soud o styku rodiče s dítětem rozhodne, kdo zabrání tomu, aby dítě nebylo rodičem znovu atakováno nevhodným chováním, sliby, aby nebylo zatěžováno konfliktem dvojí loajality. (Sekce pro náhradní rodinnou péči, 2021)

„Nastavení jakýchkoliv překážek v kontaktu dítěte s rodiči s odkazem na adaptaci dítěte v pěstounské rodině nemá oporu v zákoně.“ ((Ombudsman, Doporučení zástupce, 2020))

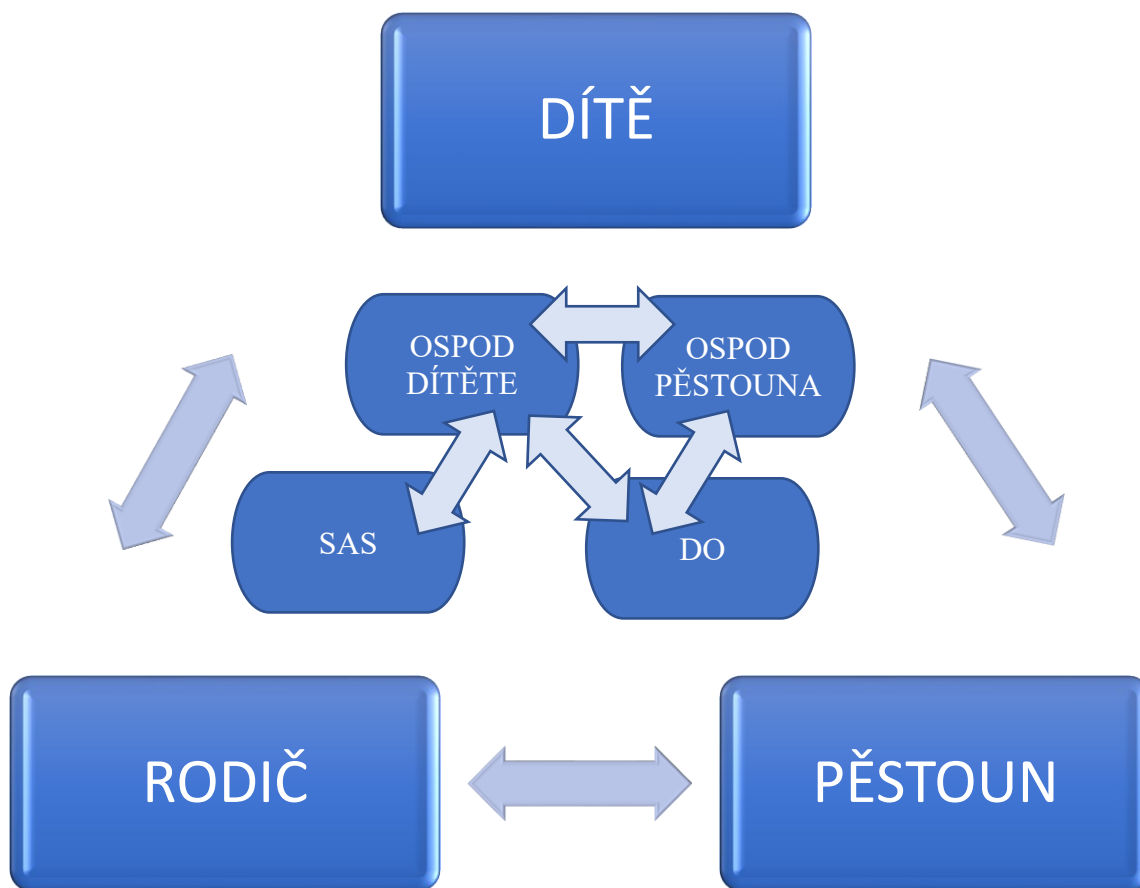
Řada dětí přichází do pěstounské péče ve velmi zanedbaném, zuboženém stavu a teprve postupně se ukazuje různý stupeň jejich traumatizace. Pěstounská rodina se stává ozdravným prostředím, kde má dítě zažívat bezpečí, přijetí, lásku, klid a dostatek podnětů pro uspokojování všech psychických potřeb. Stěžejním faktorem zdravého psychosociálního vývoje dítěte je jen možnost trvalého citového přilnutí a bezvýhradného přijetí. Daří se to tam, kde biologický rodič nezasahuje rušivě do výchovy dítěte v novém prostředí pěstounské rodiny. (Sekce pro náhradní rodinnou péči, 2021)

Doporučení zástupkyně ombudsmana velmi jednostranně vyzdvihuje práva rodičů, velice striktně vymezuje povinnosti doprovázejících organizací a samotných pěstounů. Právě tato nedostatečná podpora ze strany zákona a nadřazování zájmů biologických rodičů nad zájmem dětí, a to i přesto, že dle Sobotkové (2010) z psychologického hlediska jasně platí: *„že pokud není zájem biologických rodičů a dítěte v souladu, má přednost zájem dítěte.“* způsobuje u pěstounů zklamání, odliv zkušených pěstounů a nedostatek pěstounů nových.

3.5 Aktéři asistovaného kontaktu

V následující podkapitole se budeme zabývat rozdělením kompetencí jednotlivých aktérů kontaktu. Znalost jednotlivých kompetencí aktérů, vztahy mezi aktéry a v neposlední řadě příprava na kontakt je důležitým výchozím bodem pro úspěšný asistovaný kontakt. V praxi se

můžeme setkávat s mnohými aktéry asistovaného kontaktu. My se ale zaměříme na ty nejčastější, nedůležitější, okrajově ale zmíníme možnou nadstavbu, která často může zefektivnit celý další proces kontaktů.

Obrázek 3 – Aktéři kontaktu

Zdroj Realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s rodiči a osobami příbuznými a blízkými, 2021, úprava: autor

3.5.1 Dítě

Dítě je v NRP hlavním aktérem. Jedná se také o nejkřehčí část celého systému asistovaných kontaktů. Nesmíme zapomenout, že dítě má, dle Úmluvy o právech dítěte, práva, která nesmíme opomíjet nejen v běžném životě, ale také v rámci kontaktů s rodiči. Dětem je potřeba vždy jednoduchou a srozumitelnou formou sdělovat jejich práva a povinnosti. Příkladem srozumitelné formy vysvětlení práv dítěte je v Úmluvě o právech dítěte ve znění srozumitelném dětem. Následující výčet práv je tedy interpretován tak, aby jim děti rozuměly, zároveň ale

doplněn standardním výkladem. Výčet práv není kompletní, jedná se jen o ta práva, která bezpodmínečně souvisí s kontakty s rodiči.

Mám právo na identitu, tedy „*právo dítěte na zachování jeho totožnosti, včetně státní příslušnosti, jména a rodinných svazků v souladu se zákonem a s vyloučením nezákonných zásahů.*“ (Sdělení 104/1999Sb., článek 8)

Mám právo žít v rodině, která se o mě stará, tedy „*stát uznává právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte. Dítě nemůže být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, pouze v případě jde-li o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči nebo žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte.*“ (Sdělení 104/1999Sb., článek 9)

Mám právo vidět svou rodinu, pokud žije v jiné zemi, tedy „*Dítě, jehož rodiče pobývají v různých státech, má až na výjimečné okolnosti právo udržovat pravidelné osobní kontakty a přímé styky s oběma rodiči.*“ (Sdělení 104/1999Sb., článek 10)

Mám právo říct svůj názor a aby mě dospělí brali vážně, tedy „*Zabezpečit dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.*“ (Sdělení 104/1999Sb., článek 14)

Pokud nemohu žít s vlastní rodinou, mám právo na zvláštní ochranu a pomoc, tedy „*Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem. Stát zabezpečí takovému dítěti v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím náhradní péči.*“ (Sdělení 104/1999Sb., článek 20)

Pro všechny aktéry je tedy nezbytné zabezpečit náhradní rodinu v případě dlouhodobého selhávání rodiny původní, následně ale také umožnit dítěti kontakt s rodinou, ale to pouze v případě, že se dítě s biologickou rodinou setkávat chce. Nedílnou součástí je také práce s životním příběhem dítěte a budování identity. Právě poznávání vlastních kořenů, znalost osobní historie a historie je důležité pro zdravý vývoj dítěte. Především z tohoto důvodu je pro dítě důležité udržovat kontakty se svou biologickou rodinou. Vytvoří si zdravý náhled na svou minulost, na své rodiče, dokáže správně reflektovat důvody, které ho přivedly do NRP. (Pazlarová 2016)

3.5.2 Biologičtí rodiče

Rodiče prochází po odebrání dítěte náročným obdobím. Cítí pocit selhání, nejistoty. Pokud nemají oporu v sociální službě, zůstávají na tuto situaci sami, na rozdíl od pěstounů, kteří mají

vlastního klíčového pracovníka. Nedostatek informací, zapojení, kontaktu s dítětem, může vést k vytváření neadekvátních fantazií a k negativnímu postoji nejen k pěstounům, ale také dalším pracovníkům. (Pazlarová, 2016)

Nabídka zprostředkování setkání s pěstouny a následná dohoda o kontaktech by v ideálním případě měla nastat ihned po odebrání dítěte z rodiny. (Ombudsman, Doporučení zástupce, 2020)

V praxi je ale situace s odebráním dítěte a následným přemístěním do jiné rodiny velice vypjatá, nastavování a vyjednávání kontaktů se ukazuje jako velice komplikovaný.

Pravidelné kontakty mají kromě upevnování vztahu dítěte s rodiči, budování identity také motivační vliv pro rodiče. Rodiče jsou motivováni zlepšit své dosavadní podmínky natolik, aby se dítě mohlo opětovně vrátit do rodiny. Čím delší dobu tato úprava svých poměrů trvá, tím menší je pravděpodobnost návratu dítěte k rodičům. I v tomto případě je ale vhodné kontakty zachovat, aby rodiče věděli, jak se dítěti daří. Jelikož rodiče i nadále zůstávají zákonnými zástupci a rozhodují o záležitostech, které nejsou běžného charakteru, je možné tak i v rámci kontaktu tyto zvláštní záležitosti řešit společně s pěstouny. (Pazlarová 2016)

Zásady úspěšného kontaktu pro rodiče dle MPSV, Realizace kontaktů dítěte (2014)

- dodržování nastavovaných pravidel,
- rodič se na setkání připraví, za pomoci pracovníka,
- na setkání nenutí dítě k fyzickému kontaktu, nic mu nevyčítá,
- snaží se reagovat na podněty od dítěte, přizpůsobuje se mu,
- nemluví hrubě, není agresivní, nevyjadřuje se špatně o pěstounech ani dítěti,
- neslibuje nic, co nedokáže splnit,
- akceptuje, pokud chce dítě kontakt ukončit dřív,
- usnadňuje dítěti loučení,
- společně naplánují další setkání.

3.5.3 Náhradní rodiče

Pěstouni mají ze všech aktérů nejnáročnější situaci. Kromě základních povinností, které mají ke svěřenému dítěti, adaptace s novou životní situací a zapojení širší rodiny, má povinnost rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěti s osobami blízkými (359/1999Sb., §47a a 89/2012Sb., §967)

S tím také souvisí povinnost připravit dítě na kontakt, k tomu může využít odborných služeb zajištění doprovázející organizací nebo OSPOD. Přesto to největší část zodpovědnosti za přípravu dětí připadá na pěstouny. Je to především dítěti vysvětlit, jak bude kontakt probíhat,

kdy a kde se bude konat, jaké osoby se kontaktu účastní, jak často kontakt bude probíhat a jak dlouhý bude. Pěstouni ale také často musí řešit situace, kdy dítě na kontakt připraví, ale rodiče na kontakt nedorazí, popřípadě ho zruší chvíli před naplánovaným setkáním. Je pak na pěstounovi, aby dítě vhodným způsobem následně ošetřil. V okamžiku, kdy je kontakt bezpečně nastavený a funguje, mají možnost pěstouni získávat o dítěte potřebné informace. Pochopit daleko víc jeho historii a jeho genetickou výbavu. Zároveň je ale vztah mezi pěstounem a dítětem transparentní. Dítě dokáže porovnat péči rodičů a pěstounů. Reálně vidí, že pěstouni kontaktu s rodiči nebrání, v budoucnu se tak pěstouni vyhnou výčtkám ze strany dětí. (Pazlarová, 2016)

Malé shrnutí přístupu pěstounů ke kontaktu:

- Podporují dítě v kontaktu s rodiči.
- Ubezpečuje ho, že kontakt s rodiči neohrožuje jeho jistotu v pěstounské rodině.
- O rodičích se nevyjadřuje pejorativně.

3.5.4 Doprovázející organizace

Klíčový pracovník má dle zákona č. 359/1999Sb., o sociálně právní ochraně dětí jasně stanovené povinnosti ke vztahu k pěstounům a dítěti. Níže jsou uvedené všechny povinnosti pracovníků ke všem zúčastněným aktérům:

- V případě asistovaných kontaktů ručí za průběh AK, který vede.
- Řeší případné konflikty mezi rodiči a pěstouny.
- Pracovník pomáhá se zajištěním místa pro uskutečňování kontaktu. Kontakty s rodiči vždy probíhají na neutrálním území – dětské herny, dětská hřiště, kavárna, prostory doprovázející organizace aj.
- Pěstouni, rodiče i děti na kontakt připravuje.
- Pracovník společně s ostatními aktéry domlouvá formu a intenzitu kontaktu.
- Pracovník má povinnost společně s OSPOD vytvářet IPOD, který zahrnuje dohodnutý kontakt rodičů s dětmi.
- V půlročních zprávách pro OSPOD pracovník mapuje styk mezi dítětem a rodiči.
- Vytváří s pěstouny a rodiči dohodu o kontaktech, zprostředkovávají komunikaci rodičů a pěstounů.
- V případě neshod pěstounů, dává podnět OSPOD na svolání případové konference či ji sám svolá.
- Zprostředkovává pěstounům odbornou pomoc.

(MPSV, Realizace kontaktů dítěte v PP, 2021)

V případě, že rodiče spolupracují se svou vlastní sociální službou (nejčastěji sociálně aktivizační služby), vstupuje do kontaktů ještě sociální pracovník rodičů. Ten rodiče na setkání připravuje, vysvětluje jim nejasnosti, seznámí ho s hranicemi a pravidly setkávání. Pracovnice může s rodiči kontakt naplánovat. Vymýšlí možnosti, kam mohou s dětmi jít, jak s nimi trávit stanovený čas. Pro rodiče je velice obtížné vymyslet, jak by s dětmi mohli trávit čas. Společně také mohou dítěti vybrat vhodný malý dárek. V případě kritických okamžiků během kontaktu, mohou rodičům pomoci s řešením. Bezprostředně po kontaktu má pracovník možnost s rodiči proběhlý kontakt rozebrat, vyhodnotit a naplánovat další setkání.

3.5.5 OSPOD a soud

OSPOD má v celém systému NRP velmi důležitou roli. Aktivně spolupracuje s pěstouny, klíčovými pracovníky, ale v případě potřeby také s rodiči. Nicméně do nastavování kontaktů vstupuje až v okamžiku, kdy se rodiče ani pěstouny prostřednictvím klíčového pracovníka nejsou schopni dohodnout. Soud je při nastavování kontaktů vnímán jako „poslední možnost“ a to v okamžiku, kdy jsou vztahy mezi pěstouny a rodiči natolik narušené, že je nutné kontakty nastavit soudně.

V běžné praxi tak OSPOD a soud zodpovídá za následující činnosti:

- OSPOD společně s ostatními aktéry vyjednává formu a intenzitu kontaktu.
- Informuje pěstouny i rodiče dopředu o kontaktech.
- Řeší případné neshody mezi pěstouny a rodiči.
- Spolupracuje s ostatními subjekty (psychologové, neziskové organizace).
- Zastupuje dítě u soudu (v případě návrhu o úpravě styku).
- Soud v případě návrhu stanovuje formu a intenzitu kontaktu.
- Spolupracuje s OSPOD a neziskovými organizacemi.

(MPSV, Realizace kontaktů dítěte v PP, 2021)

3.6 Realizace asistovaného kontaktu

Podpora osobního kontaktu dítěte v NRP s biologickými příbuznými, jak už jsme zmínili, je základním právem dítěte i rodiče. Povinností pečujících osob, doprovázejících organizací aj. je povinnost tento kontakt umožnit. V okamžiku, kdy probíhají kontakty s rodiči bez problémů, tedy na základě domluvy rodičů, pěstounů a dítěte, dochází k pozitivnímu vlivu na všechny aktéry kontaktů. V případě, že je ale nutné využít asistenci, je potřeba, aby celý průběh asistovaného kontaktu měl jasnou strukturu, jasná pravidla a podmínky, aby mohlo dojít

k bezpečnému shledání dítěte s rodinou. Jen tak se vyhneme možné retraumatizaci dítěte a negativnímu postoji rodičů vůči pěstounům a organizaci. „*Správně a bezpečně nastavená a podporovaný kontakt s rodiči/příbuznými umožní dítěti žít v klidu, bez velkých starostí a bezpečně se připoutat k pečující osobně, anebo se časem vrátit do své biologické rodiny.* (Winnette 2016)

Průběh asistovaného kontaktu rozdělujeme na několik částí, dle Vlčkové (s.d.) se jedná o tyto fáze:

1. zaznamenání zakázky,
2. předání zakázky,
3. přípravná fáze,
4. setkání pěstouni, biologický rodič, prostředník AK,
5. asistovaný kontakt,
6. zpětná vazba,
7. rekapitulace.

Pávková (s.d.) ve své metodice kontaktu vymezuje následující postup:

1. základní podmínky kontaktu,
2. vyhodnocení situace dítěte vzhledem k realizaci kontaktu s jeho původní rodinou,
3. příprava účastníků na kontakt,
4. nastavení kontaktu,
5. dohoda o kontaktu dítěte s rodičem,
6. realizace AK.

Metodika MPSV (2021) doporučuje následující postup plánování kontaktu:

1. vyhodnocení potřeb dítěte,
2. příprava aktérů,
3. rámcová dohoda o kontaktu,
4. domluvení konkrétního kontaktu,
5. realizace kontaktů,
6. zhodnocení kontaktů.

Pro účely této diplomové práce budeme vycházet z manuálu asistovaných kontaktu Pávkové a doporučení MPSV. Následující postupy nyní podrobněji rozpracujeme.

3.6.1 Vyhodnocení rizik kontaktu

Dříve než dojde k samotnému kontaktu dítěte s rodičem je potřeba důkladně vyhodnotit současnou situaci dítěte, rodičů i samotných osob pečujících. Dlouhodobě řeší nejen odborníci, ale hlavně doprovázející pracovníci a pěstouni rizika setkávání dítěte s biologickými příbuznými a jakým vhodným způsobem je eliminovat a kontakty efektivně nastavovat. Důsledkem těchto obav a nejistot bylo vypracování manuálu pro vyhodnocování rizik kontaktu. Manuál vyšel v roce 2018 v rámci projektu Bezpečí dítěte při setkávání s vlastními rodiči a při jeho návratu domů. Projekt podpořila nadace Sirius, vydala jej nezisková organizace Amalthea z.s. ve spolupráci s Latus pro rodinu, o.p.s.

Formulář je určen pro pracovníky OSPOD, pracovníky NRP, pracovníky podpůrných služeb pro rodiče dětí a pracovníkům pobytových zařízení pro děti (je nutné zohlednit rozdílný přístup k dítěti v DD a k dítěti v NRP).

Formulář slouží k stanovení konkrétních kroků do IPOD, zároveň mapuje celou situaci dítěte a jeho dosavadní vztah k biologické rodině a rodině náhradní. Je dostupný na webových stránkách: <https://kontaktdetivnrp.cz/>. Zachycuje 69 rizikových situací na straně rodiče, dítěte a pečující osoby, které mohou nastat při samotném kontaktu. Pracovník má po vyplnění formuláře k dispozici kompletní přehled možných rizik a konkrétní zdůvodnění rizik. Následně mu formulář napomáhá k nastavení frekvence a formy kontaktu dítěte s rodiči či biologickými příbuznými.

Než je ale možné vyplnit samotný formulář, je potřeba dopodrobna zmapovat situaci. Pokud se jedná o novou rodinu, je nutné tyto informace získat prostřednictvím rozhovoru s jednotlivými aktéry. U rodin, které má pracovník na starosti již delší dobu, má již dostatek informací, aby mohl formulář vyplnit sám. Je ale možné a někdy i žádoucí, zapojit do vypracování všechny stěžejní osoby, tedy OSPOD, rodiče, pěstouny aj. V rámci mapování situace je potřeba znát odpovědi na níže uvedené otázky:

Historie dítěte

- Vyrůstalo dítě nějaký čas v biologické rodině? Jak dlouho?
- Jak dlouho je dítě umístěno v náhradní rodině?
- Jaké změny prostředí a pečujících osob dítě zažilo?

Kontakt s rodinou

- Jak na možnost kontaktu s rodičem nebo jinou osobou dítě reaguje?
- Chce se dítě dál vídat s rodiči nebo s někým dalším z rodiny, případně proč ne?
- S kým a jak probíhal aktuálně probíhá kontakt dítěte?

- Jak dítě kontakt prožívalo před, v průběhu, po kontaktu?
- Mluví dítě o kontaktu? Co o kontaktu říká? Co říká o rodičích a dalších osobách?
- Dává dítě najevo přání být s rodičem při kontaktu o samotě?
- Dává dítě najevo, že chce, aby u kontaktu byl náhradní rodič?

Sociální vazby/citové pouto

- Kde se dítě cítí doma?
- Kdo je pro dítě aktuálně nejbližší vztahová osoba? Ke komu dalšímu má dítě vztah?
- K jaké osobě dítě přichází, když se zraní, má strach, když má starosti, neví si s něčím rady?

Identita/ sociální prezentace

- Ví dítě, jak to bylo, když bylo malé? (okolnosti odebrání, opuštění)
- Rozumí dítě skutečnosti, proč nevyrůstá doma?
- Jak dítě vnímá své rodiče? Jaké vůči nim prožívá emoce, je našťvaný, cítí lítost, vinu, rádo o nich mluví atd.)

Výše uvedené otázky jsou zaměřeny na náhradní rodiče, pracovníky a samotné dítě. Následující otázky jsou zpracovány pro biologické rodiče. V průběhu rozhovoru je potřeba sledovat úroveň jejich sebereflexe a náhledu. V případě potřeby je nutné upravovat otázky tak, aby pro rodiče byly snadno pochopitelné.

- Co očekáváte od kontaktu s dítětem?
- Z jakých důvodů s Vámi dítě nevyrůstá?
- Důvody, proč aktuálně kontakt neprobíhá?
- Snažili jste v minulosti o návrat dítěte domů? Jaké kroky jste podnikli?
- Máte představu, co byste teď museli zařídit nebo udělat, aby se k Vám dítě mohlo vrátit?
- Jak by podle Vás měl návrat dítěte k Vám proběhnout?
- Jste rádi, že je dítě v náhradní rodině? Jaké výhody a nevýhody v tom vidíte?
- Co byste svému dítěti přáli?
- Jaké představy má podle Vás dítě o setkání s vámi?
- Jak se teď setkáváte, jak byste se chtěli s dítětem setkávat? Jak často? Jakým způsobem? Co byste chtěli dělat, o čem byste si chtěli povídat?
- Jaký smysl a přínos by podle Vás setkání pro dítě mohlo mít?
- Rodinná anamnéza (okolnosti, které vedly, že byl rodič vůči dítěti zanedbávající, týrající či zneužívající – závislosti, trestná činnost, výkon trestu, onemocnění, omezení svéprávnosti aj.)

Po zjištění všech informací, následuje vyplnění formuláře, které trvá cca 1 hodinu. Je rozdělen na 4 modré části: základní informace, dítě, rodič, pečující. Ty pracovník vyplňuje. Po

vyplnění se zároveň vyplní zelená část – výstupní formulář A, který zobrazí všechna rizika, která jsou rozdělena na vysoké střední a nízké. Ve výstupním formuláři B pak sám pracovník navrhuje opatření k odstranění rizik a stanovuje formu a intenzitu kontaktu. Pro lepší přehlednost vkládáme vypracovaný formulář rizik (Příloha č. 2)

Je ale důležité velmi opatrně analyzovat, kdy je vhodné kontakt uskutečnit a kdy ne. V okamžiku, kdy je z formuláře patrné vysoká rizikovitost, musí pracovník zvážit vhodnost kontaktu.

Kontakt není vhodný v případě:

- Jeví se být rodič nebezpečný, týrající.
- Nemá zájem o kontakt s dítětem.
- Při kontaktu je vůči dítěti či pečující osobě negativní, agresivní, vyčítá a vyhrožuje.
- Dítě je při kontaktu dezorientované, situaci nerozumí.
- Dítě projevuje známky stresu, emočního zmatku, narušení vztahu k pečující osobě, která přetrvává déle než 14 dní po kontaktu.
- Kontakt nechce a odmítá.
- Pokud pečující osoba mluví o rodičích negativně, řeší s nimi konflikty před dítětem.
- Nepodporuje dítě ve zvládnutí negativních emocí a stresu.

Kontakt je nutné okamžitě zastavit a nastavit nová pravidla v případě:

- Nespolehlivost a nezapojení rodičů při organizaci kontaktu.
- Nebezpečí pro dítě při kontaktu.
- Nevhodné chování rodiče k dítěti, osobě pečující.
- Špatné chování a prožívání dítěte během a po kontaktu.
- Pěstoun nepodporuje identitu dítěte.
- Pěstoun špatně zvládá (nevhodné projevy emocí) kontakty dítěte s rodiči.

Formulář lze snadno vytisknout. Pracovník využívá formulář opakovaně, tedy při každé změně situace dítěte a rodiče. Formulář mapuje aktuální situace rodiče, není určen pro zachycení rizikového chování a jednání v minulosti. Pracovník si je vědom rizika zkreslení výsledků. Výsledky mohou být ovlivněny jeho vlastními motivy a přáními. Vhodným opatřením je profesionalita, etické ukotvení a kvalitní metodické vedení a konzultace. Formulář je možné využít jako podklad případových konferencí či při soudních jednání (úprava styku dítěte s rodiči). (Kocourková, Černá, 2018)

3.6.2 Příprava aktérů na kontakt

Příprava na kontakt je považována za nejdůležitější část celého postupu. Jenom v okamžiku, že jsou rodiče, děti i osoby pečující na kontakt dobře připravení, vědí, co je čeká, se můžeme vyhnout nejen možným nedorozumění, ale také konfliktům. Lidově by se dalo říct, že mají vyhráno. Zároveň je potřeba mít na paměti, že všichni aktéři se s touto situací setkávají poprvé, jsou plni různých emocí. Rodiče jsou nejistí, rozlazení a nešťastní z odebrání dítěte. Pěstouni si zvykají na novou životní situaci, která se výrazně liší od jejich dosavadního způsobu života a svěřenému dítěti se mění celý jeho život od A do Z. Samotná příprava na kontakt může mít dvě roviny, rodiče a pěstouni se neznají, setkávají se společně s pracovníkem a hledají možné postupy. Pracovník zde figuruje jen formálně. Může nastat ale situace, kdy se pěstouni a rodiče na postupu neshodnou a hledají postup prostřednictvím pracovníka, který zajišťuje bezpečné prostředí a prostor pro vyjádření všech stran.

Během samostatné přípravy jednotlivých aktérů, tedy psychické a motivační, je potřeba se zaměřit i na technickou a organizační stránku přípravy. Kontakt musí být připravený po všech stránkách. Pro tyto účely si teď vyjmenujeme některá témata, které uvádí Vlčková (s.d.). Uvedená témata by jednotliví aktéři měli s pracovníkem, který kontakt vede, probrat.

- Příprava na uzavření dohody (jaká je zakázka, kdo vyvolal kontakt, koho je potřeba motivovat, podpořit, ošetřit).
- Podmínky pro uskutečnění AK, přerušování či ukončení.
- Čas, místo a frekvence.
- Vymezení rolí (kdo bude přítomen).
- Motivační rozhovor.
- Diagnostická rozvaha.

Příprava na kontakt by měla probíhat s každým aktérem zvlášť, tak aby měl každá svůj prostor na vyjádření svých představ, obav, podmínek. Pracovník má možnost zmapovat situaci v rodině, rizika spojená s kontaktem a následně vyhodnotit jaká forma a intenzita kontaktu by byla vhodná. Následovat by ale vždy mělo setkání rodičů, pracovníka a osoby pečující. Následná realizace kontaktu už by měla být zaměřena jen na kontakt mezi dítětem a rodičem, nikoliv na řešení podmínek či administrativy.

Příprava dítěte:

Pravidelnou přípravu na kontakt dítěte s rodiči činí pěstoun. Ten dítěti sděluje, kdy kontakt bude, jak bude probíhat, následně také s dítětem kontakt probírá, vysvětluje a odpovídá dítěti na jeho otázky. V případě nového prvního kontaktu je to úkol doprovázejícího pracovníka

(který nejčastěji asistované kontakty vede). Pracovník s dítětem probírá, co ho čeká, zjišťuje jeho názor a postoj ke kontaktům, vždy vhodnou formou k jeho věku (formou hry, prostřednictvím maňásků). Aby příprava dítěte na kontakt byla úspěšná, je nutné, aby pracovník měl s dítětem vztah založený na důvěře. Pracovník je vždy autentický, dítěti aktivně naslouchá, dává mu zpětnou vazbu, dítě pozoruje, udržuje hranice diskrétnosti (co si nechá pracovník pro sebe a co oznámí dál). Vyzývá dítě, aby mluvil o svých obavách z kontaktu, zároveň aby se nebálo mluvit o jeho rodičích, historii. Společně s pracovníkem si mohou kontakt vyzkoušet (prostřednictvím hraček). Pracovník nechává dítěti prostor na dotazy, dítěti nelže. Pracovník může také zmapovat, jaký kontakt by si s rodiči představoval, sepsat jej a předat rodičům. Dítě by nemělo mít obavy, oslovovat rodiče „mami, tati“. Zároveň ale je potřeba dítě ujistit, že oslovovat pěstouny během kontaktu „mami, tati“ je také v pořádku. (Pávková, s.d., MPSV, Realizace kontaktů dítěte v PP, 2021)

Příprava biologického rodiče:

I přestože rodiče opustili svoje dítě nebo o něj dostatečně nebojovali, zaslouží si náš respekt. Nejdůležitější je zjistit, zájem rodiče o dítě. Jedná se o zájem dlouhodobý? Nebo se chce jen rodič utvrdit, že se dítě má dobře. Rodičům pracovník vysvětlí, jak kontakt bude probíhat, a jaká jsou pravidla kontaktu. S rodiči je také vhodné probrat témata k rozhovoru (rodič by dítě neměl emočně zahltit – lítostí, výčitkami aj.). Je potřeba rodiče připravit na fakt, že náhradní rodiče dítě oslovuje „mami, tati“ a může se stát, že biologické rodiče bude oslovovat jménem. Rodiče by postoj dítěte měli respektovat. Rodič dítě potěší, když mu na první setkání přinese drobný dárek a fotografie. Pracovník by měl dát prostor rodiči se vyplakat, vysvětlit svou situaci, obhajovat se, ocenit, co zvládl a co ne. Zásadní je nechat dostatečný prostor pro dotazy, rodiče o současném stavu dítěte informovat, ukázat rodičům aktuální fotografie. Upozornit, že není vhodné dítě ani pěstouny do prvního setkání osobně kontaktovat. (Uhlířová, 2014)

Příprava pěstouna:

Příprava pěstouna na kontakt je důležitá, je totiž pro dítě tou nejdůležitější osobou. Jeho opora motivuje dítě ke každému kontaktu, ubezpečuje a chrání ho. S pěstounem je potřeba probrat základní otázky: Chápe pěstoun důležitost kontaktů pro dítě? (právo znát minulost, právo být v kontaktu s rodiči) Jak vnímá pěstoun rodiče? (má k němu odpor, bojí se ho, bere ho jako konkurenci) Je pěstoun schopen a ochoten zájmu dítěte spolupracovat? (nehodnotit, nepomlouvat rodiče). Následující příprava je velice podobná jako příprava rodičů. Pěstouna pracovník seznámí, jak bude kontakt probíhat a za jakých podmínek. Pěstoun má dostatek prostoru projevit své obavy, strachy. Pracovník mu zodpovídá všechny jeho otázky. S pěstounem pracovník řeší jeho očekávání ze setkání, společně se také probírají možné

následky kontaktu a jejich řešení. Pěstoun si může pro rodiče připravit fotografie dítěte, zároveň si může připravit univerzální témata diskuze (zdraví, škola, zájmové kroužky aj.) (Uhlířová, 2014, Realizace kontaktů dítěte v PP, 2021)

3.6.3 Předsetkání pěstounů a rodičů a vypracování dohody

Předsetkání není povinné, může a nemusí proběhnout. Nicméně v běžné praxi je doporučováno, a to hned z několika důvodů. Většinou se setkávají rodiče a pěstouni poprvé nebo se setkali maximálně při soudním jednání. Mají tak možnost se setkat na neutrální půdě, seznámit se a vše si vyříkat bez přítomnosti dětí. Toto setkání může zprostředkovat jak pracovník doprovázející organizace, ale také OSPOD. Zmíněné předsetkání může sloužit také jako schůzka pro sepsání vzájemné dohody o kontaktu i jeho pravidlech. Je ale žádoucí, aby byl pracovník přítomen, dohodu písemně sepisuje, na obsahu dohody se musí shodnou všichni zúčastnění. (Uhlířová, 2014)

Dohoda by neměla být obsáhlá, jasně srozumitelná jak pro rodiče, tak pro pěstouny. Je vyhotovena ve 3 originálech (pěstoun, rodič, pracovník). Dle metodiky MPSV (2021) by měla dohoda obsahovat informace:

- kdy se setkání koná – datum, přesný čas, kontakty vyžadují pravidelnost, tedy aby dítě vědělo, že 1 za měsíc v pátek proběhne kontakt s rodiči od 15 hodin.
- kde se setkání koná – konkrétní místo, adresa, setkávání může být variabilní, první kontakt proběhne v prostorách organizace, následné kontakty mohou být na hřišti, v herničce či cukrárně. Setkávání by vždy mělo probíhat na neutrální půdě.
- kdo bude setkání přítomen, časové ohraničení (od-do), v rámci asistovaného kontaktu je přítomnost pracovníka vhodná. Nicméně dobře nastavený asistovaný kontakt má být krátkodobý, tedy má vést rodiče i pěstouny k tomu, aby byli schopni se stýkat dále sami. Pěstoun je zpočátku kontaktům přítomný. Dítě potřebuje mít pocit bezpečí, následně může být pěstoun nablízku, ale ne v bezprostřední blízkosti rodiče. Nakonec nemusí být pěstoun přítomný na kontaktu vůbec. Je ale možné, aby pěstoun byl dítěti na blízku po celou dobu kontaktu, pokud si to dítě přeje.
- kdy, s kým a jakou formou proběhne zhodnocení kontaktu s jednotlivými aktéry,
- kdy a jak proběhne plánování dalšího kontaktu,
- spojení pro případ nenadálé události či nutnosti řešení kontaktu.

Vhodné je také do dohody doplnit, dokdy rodiče kontakt s dítětem potvrdí (pakliže je kontakt v pátek odpoledne, rodiče by kontakt a případné místo měli potvrdit nejdéle ve středu). Pokud tak neučiní, může se kontakt zrušit. Pěstoun musí dítě na následný kontakt připravit, je

tedy důležité, aby byl kontakt potvrzen a pěstoun mohl dítěti poskytnout potřebné informace. (MPSV, Realizace kontaktů dítěte v PP, 2021)

U rodičích závislých na alkoholu či návykových látkách doporučuje Vlčková (s.d.) do dohody zanést podmínku, že na setkání s dítětem dorazí ve střízlivém stavu, před setkáním se setká s pracovníkem, který v případě porušení podmínky kontakt ukončí.

Vlčková (s.d.) také doporučuje do dohody zanést oslovování, způsob fyzického kontaktu a témata, o kterých není vhodné s dítětem mluvit.

Pro představu je přiložen vzor dohody o AK vypracované neziskovkou organizací v Karlovarském kraji. (Příloha č.3)

3.6.4 Realizace prvního kontaktu

V okamžiku, kdy proběhla informační schůzka s rodiči a pěstouny, zároveň jsou všichni na kontakty dobře připraveni, může následovat realizace samotného kontaktu. Postup a samotný program kontaktu stanovuje pracovník, dle svého uvážení. Přesto si ale představíme možnou osnovu realizace kontaktu dle Uhlířové (2014)

- Seznámení
- Oživení pravidel kontaktu
- Informování o rolích pracovníků
- Kolečko představení
- Výběr dalšího směřování (co mohou děti s rodičem dělat)
- Společné vyhodnocení setkání
- Rozloučení

Metodika MPSV (2021) a Vlčkové (s.d.) pracují s o něco méně formálním postupem založeném na intuitivním přístupu všech aktérů. Samotný kontakt probíhá v neutrální prostředí. Kontakt by měl probíhat vždy na místě, kde se dítě cítí bezpečně. Kontakt by neměl probíhat v čase, kdy má dítě zájmové kroužky, a muselo by je vynechat. Pracovník zabezpečuje, aby na kontaktu byly přítomny jen ty osoby, které mají. Zpočátku může pracovník rodičům pomoci „prolomit ledy“. Přestože se s rodiči na setkání připraví, naplánují postup, rodiče mohou být nejistí, nevědět si rady, jak dítě zabavit apod. Pracovník může navrhnout aktivity nebo témata k hovoru. Pěstoun vytváří pro dítě bezpečné prostředí. Do kontaktu ale nezasahuje. V okamžiku, kdy se kontakt mezi dítětem a rodičem se stane přirozeným, stahuje se s pracovníkem do pozadí. Dítě je ale dopředu utvrzeno, že pracovník i pěstoun budou i nadále v dosahu a přijdou, kdykoliv je bude dítě potřebovat. Pracovník ukončuje kontakt dle

stanovených pravidel, tedy po uplynutí vyměřeného času nebo v případě porušování podmínek ihned. Je možné kontakt ukončit dřív, pokud si ti přeje dítě, popřípadě i rodič.

3.6.5 Po kontaktu/ mezidobí

Bezprostředně po kontaktu nebo v nejbližší možný termín je důležitá zpětná vazba všech aktérů. Pokud se jedná o první setkání, je nutné věnovat tomuto zhodnocení náležitou péči. Při opakovaných kontaktech může být hodnocení stručné. Zvláštní pozornost věnujeme dítěti, jak setkání prožívalo. Zpětnou vazbu získává pracovník od pěstouna, ale také přímo od dítěte (s ohledem na věk). I přesto, že první setkání se dobře naplánuje a proběhne „bez problémů“, nezaručuje pozitivní přijetí dítěte. U dítěte může dojít k poklesu školních výsledků, k poruchám spánku, zvýšené agresivitě aj. Jedná se o přirozené reakce dítěte, které přemítá situaci a je zmatené. Tyto projevy může mít dítě klidně až několik dní po kontaktu. Je potřeba s dítětem o kontaktu mluvit, opakovaně situaci vysvětlovat, v případě potřeby využít konzultaci s psychologem. Zpětnou vazbu je nutné sdělit pěstounům, zároveň však je důležité poskytnout také péči samotným rodičům. (Uhlířová, 2014)

Pokud se aktéři nedohodli jinak v tzv. mezidobí se rodiče s dětmi nekontaktují. V případě, že rodiče chtějí o dítěti informace, či cokoliv řešit s pěstouny, činí tak přes klíčového pracovníka pěstounů. Nedoporučuje se, aby pěstouni předávali své telefonní kontakty rodičům. V případě nestandardních požadavků rodičů směrem k dítěti je vše potřeba konzultovat s pracovníkem a pěstounem.

Na závěr této kapitoly si ještě shrneme možná rizika asistovaného kontaktu:

- Účastník kontaktu nerespektuje termíny, bez omluvy se neúčastní nebo chodí pozdě.
Řešení: Podmínka potvrzení účasti na kontaktu 1-2 dny předem. Pokud kontakt nebude potvrzen, ruší se.
- Některý z účastníků nerespektuje pravidla kontaktu.
Řešení: Nejčastěji rodiče slibují dítěti nesplnitelné, pomlouvá pěstouny. Je opětovně potřeba s rodiči pravidla probrat, a to společně s dopady, které jejich slova na dítě mají. V daných situacích pracovník zasáhne a situaci vyřeší.
- Rodič se na kontakt dostaví pod vlivem alkoholu.
Řešení: V případě, kdy kontakt není pro dítě bezpečný ukončí se. Prevence je setkání rodiče a pracovníka před samotným kontaktem. Pracovník nemá ve své kompetenci rodiče testovat.
- Dítě je během kontaktu rozrušené, úzkostné, je zřejmé, že je pro něj kontakt příliš náročný.

Řešení: Pracovník zváží situaci a v případě potřeby kontakt ukončí dříve. Je pak potřeba nastavení kontaktu přehodnotit.

- Pěstoun nevhodně zasahuje do setkání, ztěžuje tak navázání kontaktu mezi rodičem a dítětem.

Řešení: Pěstoun je na své chování upozorněn, pracovník mu nabídne podporu. V nutných případech se pěstoun kontaktů neúčastní. (Pávková, s.d.)

II. EMPIRICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU

Diplomová práce se zaměřuje na funkci asistovaného kontaktu v NRP v České republice, konkrétně na asistované kontakty v neziskové organizaci v Karlovarském kraji. Přičemž základním principem výzkumu bylo zmapovat osobní zkušenost a postoje k asistovaným kontaktům samotných aktérů kontaktů, tedy biologických rodičů, pěstounů, dětí a klíčových pracovníků. Dále pak tito aktéři byli rozšířeni ještě o pracovníka OSPOD a soudu.

V roce 2021 bylo do pěstounské péče, předpěstounské péče, poručenské péče svěřeno 2827 dětí. (MPSV, Roční výkaz SPOD, 2022)

Právě tyto děti mají dle zákona č. 359/1999 Sb., právo styku se svojí biologickou rodinou, pěstouni mají dle téhož zákona povinnost tyto kontakty umožnit.

V posledních letech jsou právě kontakty s biologickými rodiči a dalším příbuznými velkým tématem nejen u samotných zprostředkovaných a příbuzenských pěstounů, ale také v rámci velkých neziskových organizací zabývajících se SPOD a samotným Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR.

První velká vlna zájmu o ukotvení kontaktů dětí v oblasti NRP proběhla v roce 2018. NNO Amaltehea ve spolupráci s NNO Latus vypracovala za finanční podpory nadace Sirius formulář pro vyhodnocování rizik kontaktu s názvem „Kontakt dětí v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou“. Formulář měl usnadnit klíčovým pracovníkům, OSPODům, soudům a samotným pěstounům nastavování kontaktů dětí s biologickými rodiči či příbuznými, a to primárně s ohledem na zájem dítěte.

V roce 2020 Evropská unie podpořila Projekt Stabilita pro děti! Rozvoj a profesionalizace práce s ohroženými dětmi a jejich biologickými a náhradními rodinami v Praze. Projekt byl složen ze dvou modulů „Modul pro intenzivní sociální práci s náhradní rodinou“ a „Modul pro intenzivní práci s biologickou rodinou“. Tento modul se kromě jiných oblastí práce s biologickou rodinou zabýval také asistovanými kontakty, a to především na podporu a přípravu samotných rodičů. V rámci realizace těchto projektů byla do rodiny implementována tzv. projektová pracovnice, která aktivně spolupracovala s biologickými rodiči či příbuznými (příprava na kontakt, plánování kontaktu, následné ošetření.). Klíčový pracovník i nadále zůstával pracovníkem pro náhradní rodinu. Výstupy z dubna 2022 prokázaly, že rodiče, kteří mají k dispozici vlastního pracovníka, přistupují k AK klidněji a následné kontakty proběhly bez větších problémů. (Dobrá rodina, 2022)

Jednou z oblastí, které si tato diplomová práce kladla za cíl, bylo zjistit postoj biologických rodičů k asistovaným kontaktům, jejich informovanost a příprava na kontakt, případný zájem o „projektového pracovníka“, který by je doprovázel.

V roce 2020 taktéž vyšlo Doporučení zástupkyně veřejného ochránce práv ke kontaktům dítěte v pěstounské péči nejen s rodiči, který upravoval podmínky kontaktu dětí s biologickými rodiči a dalšími příbuznými. Toto doporučení bylo velmi kontroverzní a vzbudilo velkou nevoli u pěstounů a doprovázejících organizací. Doporučení výrazně prosazovalo zájmy rodičů nad zájmy dětí, a to hned v několika bodech. Doporučení upravuje, že na kontaktech se vždy mají domluvit rodiče s pěstouny, pokud se to nepovede, jediný, kdo jej může nastavit, je soud. Doporučení výrazným způsobem omezuje roli doprovázející organizace při přípravě AK, neakceptuje potřebu adaptace dítěte po umístění do PP před započítáním kontaktů s rodiči. Jednou z otázek v rámci výzkumu bylo zjištění názoru doprovázejících pracovníků a samotných pěstounů na výše uvedené doporučení – podmínky.

V roce 2021 vypracovalo MPSV obsáhlou metodiku zabývající se realizací kontaktů dítěte v pěstounské péči s rodiči a osobami příbuznými a blízkými. Do roku 2021 neexistovala žádná jednotná metodiky pro poskytování asistovaných kontaktů v ČR. Pracovníci mají tak necelé dva roky možnost se metodicky opírat alespoň o tento dokument. I reflexe této metodiky byla zanesena do rozhovoru s respondenty.

2 CÍLE VÝZKUMU

Cílem výzkumu je zjistit současnou praxi v poskytování asistovaných kontaktů ve světle současné právní úpravy sociálně-právní ochrany dětí a možnosti změn vedoucích k naplňování nejlepšího zájmu dítěte tak, jak je chápán v legislativě. Tento cíl byl vybrán s ohledem na to, že se asistované kontakty čím dál tím víc dostávají do popředí kritiky a skeptického nahlížení nejen kvůli těžkému chápání spojení „nejlepší zájem dítěte“, ale také ve velké nerovnosti v právech a povinnostech mezi pěstouny a samotnými biologickými rodiči. Častokrát povinné kontakty dětí s biologickými rodiči nezohledňují v první řadě zájem dítěte a kontakt již od prvopočátku postrádá svůj hlavní smysl. Ze zkušenosti je následně pro samotné pracovníky, ale také pěstouny náročné tyto kontakty podporovat i přes to, že je k tomu aktuální legislativa vybízí. Úkolem této práce bylo především zmapovat zkušenosti s asistovanými kontakty jednotlivých aktérů asistovaných kontaktů, tedy biologických rodičů, pěstounů, dítěte, klíčových pracovníků a dalších zainteresovaných institucí. Následné zasazení do kontextu s platnou legislativou, metodikami a nalezení vhodných aktuálních a praktických doporučení ke změně v poskytování těchto kontaktů.

3 FORMULACE VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

Výzkumné otázky vycházejí z cíle samotného výzkumu. Otázky mapují vnímání asistovaného kontaktu jednotlivými aktéry těchto kontaktů, a to od samotného biologického rodiče, přes pěstouny, pracovníky NRP a dalších institucí (OSPOD, soud). Podstatou těchto otázek je porovnat jednotlivé vnímání asistovaných kontaktů těmi to aktéry, přičemž jednotliví aktéři mají různé zkušenosti a vstupní informace o těchto kontaktech. Kromě vnímání samostatného asistovaného kontaktu, jeho intenzity a formy se otázky také zaměřují na možná rizika asistovaných kontaktů a také úskalí, se kterými se aktéři setkávají.

Následují otázky, které zahrnují výše uvedené oblasti výzkumu:

Hlavní výzkumná otázka:

Jaká je role asistovaného kontaktu v systému náhradní rodinné péče v ČR?

Dílní výzkumné otázky:

Jak vnímají asistovaný kontakt biologičtí rodiče?

Jak vnímají asistovaný kontakt pěstouni?

Jak vnímají asistovaný kontakt děti?

Jak vnímají asistovaný kontakt klíčový pracovníci, kteří kontakty vedou?

Jakou roli hrají další instituce (OSPOD a soudy) v asistovaných kontaktech?

Jaký vliv má současná legislativa na institut asistovaného kontaktu?

Jaká jsou rizika kontaktu dětí v NRP s biologickými rodiči?

Jaké jsou dopady kontaktů s biologickými rodiči u dětí v NRP?

4 METODOLOGICKÉ UKOTVENÍ VÝZKUMU

Pro výzkum této diplomové práce byl vybrána jedna nezisková organizace v Karlovarském kraji. V tomto případě je tedy vhodné konstatovat, že se jedná o případovou studii. Hendl (2008) říká, že případová studie se zabývá detailním studiem jednoho nebo více případů. V případové studii se sbírá velké množství dat od jednoho nebo několika málo jedinců. Hendl (2008) také uvádí, že prozkoumáním jednoho případu, nám následně pomůže pochopit další podobné případy.

Pro tento výzkum byla využita metoda kvalitativních rozhovorů, a to s nejen s ohledem na dané téma, ale s ohledem na fakt, že se výzkum zaměřoval na asistované kontakty v jedné neziskové organizaci. Dle Strausse a Corbinové (1999) je využití kvalitativních metod umožňuje rozšíření poznatků o jevech, o nichž něco víme. Na rozdíl od metod kvantitativních je možné získat detailnější informace o zkoumaném jevu.

Pro samotné získání dat byla byly využity polostrukturované rozhovory. „*Polostrukturovaný rozhovor se vyznačuje tím, že má připraven soubor otázek/témat, který bude jeho předmětem, aniž by bylo předem striktně stanoveno jejich pořadí.*“ (Reichel, 2009)

Polostrukturované rozhovory umožňují spontánně reagovat na respondenta. Pořadí otázek není pevně stanoveno, je tak možné si průběh rozhovoru upravovat dle potřeby. Zároveň je také možné pokládat doplňující otázky dle zájmu výzkumníka i respondenta. Pro samotné vedení rozhovoru je důležité mít vypracovanou osnovu, které s může výzkumník držet. Vyhne se tak možnému odklonění od tématu, nebo možnému zmatenému vymýšlení otázek v průběhu rozhovoru. Před samotným započítím výzkumu proběhl pilotážní rozhovor, a to s pracovníci organizace. Po pilotážním rozhovoru byly otázky upraveny tak, aby byly jasné, srozumitelné a nebyly zavádějící. Z otázek se odstranily všechny odborné výrazy, které by mohly respondenty rozhodit nebo v nich vyvolat pocit, že je výzkumník zkouší.

Otázky se byly rozděleny na čtyři skupiny dle respondentů, kteří je zodpovídali. První skupinou byli biologičtí rodiče a pěstouni, druhou skupinu zastupoval OSPOD a doprovázející organizace, třetí skupinu soud a čtvrtou děti. Zároveň bylo potřeba polostrukturované otázky přizpůsobovat jednotlivým skupinám, aby se nejen zaměřovali na oblasti kontaktů, které se jich bezprostředně dotýkají, ale aby pro ně byly dostatečně srozumitelné. Během rozhovoru byly vypracovávány terénní poznámky. Díky tomu byly tak zaznamenány některé reakce respondentu na zadané otázky, které z nahrávky nebyly patrné. K následné analýze byly využito otevřené kódování.

5 CHARAKTERISTIKA ÚČASTNÍKŮ VÝZKUMU

V této kapitole se zaměříme na charakteristiku účastníků, popis výběru respondentů a podrobnější charakteristiku výzkumného vzorku. Výzkumný vzorek tvořili klienti neziskové organizace doprovázející pěstouny, zároveň také klíčové pracovnice, které pěstouny doprovází a vedou asistované kontakty. Osloveni také byli biologičtí rodiče, se kterými kontakt probíhá. Se souhlasem pěstounů proběhl také rozhovor s dítětem, který se asistovaných kontaktů účastní. Účastníci vzorku byli pouze jen nezbytní aktéři asistovaných kontaktů, zároveň také respondenti, kteří mají s AK zkušenost.

5.1 Výběr respondentů

Výběr respondentů probíhal s ohledem na fakt, že se jedná o případovou studii, variantou kompletního sběru. Při kompletním sběru zkoumáme jen jeden předem daný případ a k němu se vztahuje výzkumný problém i otázky. (Švaříček, Šedřová, 2007)

Respondentky pěstounky byly osloveny klientky, které mají uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče s doprovázející organizací v Karlových Varech. Jednalo se o pěstounky, u kterých pravidelně probíhají kontakty s biologickými rodiči dětí. První pěstounka má v péči sedmiletého chlapce, druhá pěstounka desetiletého chlapce a dvanáctiletého chlapce. Všichni tři chlapci jsou sourozenci. Následně byli osloveni rodiče chlapců. Na rozhovor byl také osloven dvanáctiletý chlapec, nejednalo se však o jednoho ze sourozenců, nýbrž o chlapce, u kterého do léta 2022 probíhaly asistované kontakty, následně zájem rodičů opadl. U výše uvedených sourozenců nebylo možné kontakty provést, a to z důvodu velmi omezených vyjadřovacích schopností a neschopností formulovat myšlenky. Osloveni byli také pracovníci OSPOD a soudu, tyto instituce zasahují v případech, kdy se nepodaří pěstounům a rodičům dohodnout o podobě kontaktů. Cílem výběru bylo také oslovení pěstounů – mužů, aby se tak docílilo k rozličnosti respondentů. Tyto rozhovory se z osobních a zdravotních důvodů nepovedlo uskutečnit. Rozmanitost respondentů je ale patrná u úrovně vzdělání jednotlivých respondentů. Do výzkumu byly zapojeni absolventi vysokých škol, vyšší odborné školy, střední školy, ale také respondenti se základní školou a nedokončenou základní školou. Jeden respondent měl navíc diagnostikované lehké mentální postižení. S ohledem na tuto skutečnost a na fakt, že rozhovor byl prováděn s dítětem, musely být otázky často uzpůsobeny tak, aby byly pro respondenty srozumitelné.

6 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU

Výzkumný vzorek tvořilo pět respondentů z neziskové organizace v Karlových Varech, u kterých toho času probíhají asistované kontakty (dva pěstouni, biologičtí rodiče a dítě). Dva další respondenti byli klíčové pracovnice, které asistované kontakty vedou. Osloven byl také soudce z Okresního soudu v Karlových Varech a pracovnice OSPOD, Je potřeba zmínit, že byli osloveni také dva pěstouni. S těmito pěstouny se ale rozhovor nepodařilo uskutečnit, a to z vážných zdravotních důvodů a z důvodu probíhajícího rozvodu s pěstovankou, účastníci výzkumu. Komplikovaná byla také spolupráce se soudcem a pracovnící OSPOD, kteří s ohledem na své pracovní vytížení poskytli rozhovor prostřednictvím e-mailu, který jsme následně doplnili krátkým telefonickým hovorem.

Tabulka 6 – Přehled respondentů

R1	Pěstounka
R2	Pěstounka
R3	Klíčový pracovník
R4	Klíčový pracovník
R5	Dítě
R6	Pracovnice OSPOD
R7	Soudce
R8	Biologická matka
R9	Biologický otec

Zdroj a úprava: autor

7 ZPŮSOB PROVEDENÍ VÝZKUMU – SBĚR DAT

K získání výstupních informací byla využity polostrukturované rozhovory, a to v období od června 2022 do září 2022. Osloveni byli respondenti neziskové organizace v Karlových Varech, a to v případě biologických rodičů, dítěte, pěstounů a jednoho klíčového pracovníka. Zároveň byl také proveden rozhovor s klíčovým pracovníkem, který dříve v organizaci působil, zaměřoval se nejen na AK v NRP, ale také o kontakty v „běžných“ rodinách, kde v důsledku špatných po rozchodových vztazích zvolili možnost asistovaných kontaktů. Jednalo se tak o nejzkušenějšího pracovníka organizace. Poslední oslovenou skupinou byly zainteresované instituce – soudci a pracovníci OSPOD, a to v rámci Karlovarského kraje.

Setkávání probíhalo dle domluvy s jednotlivými aktéry. S biologickými rodiči probíhal kontakt na pracovišti neziskové organizace, po společném kontaktu s dětmi. Domluva s rodiči byla velice komplikovaná. Setkávání neustále rušili, v létě navíc řešili vážné osobní problémy. S rodiči nakonec proběhl rozhovor až v září 2022 a to ihned po asistovaném kontaktu s dětmi. Byla to jediná možnost, jak rodiče získat na rozhovor. Navíc byli rodiče v dobrém rozpoložení a neměli s poskytnutím rozhovoru žádný problém. Rozhovor proběhl s každým rodičem zvlášť. Na tento rozhovor bylo důležité se obzvlášť dobře připravit, dané otázky upravit do jednoduché srozumitelné formy, následně proběhl také velmi jednoduché dotazování. Pro rodiče bylo náročné některé otázky pochopit a zodpovědět, zároveň často odbíhali ve svých úvahách ke svým rodinným problémům, které s otázkami nikterak nesouvisely. Bylo tak potřeba rodiče neustále vracet zpět k tématu.

S první pěstounkou proběhl rozhovor taktéž v prostorách organizace v době asistovaného kontaktu. S druhou proběhl rozhovor při společném běžném kontaktu v herničce. Obě pěstounky procházely v tu dobu velmi náročným životním obdobím. Z oslovených pracovníků soudu a OSPOD mi rozhovor poskytli pouze dva pracovníci, jeden soudce a jedna pracovnice OSPOD. Rozhovor byl primárně poskytnut prostřednictvím e-mailu (s ohledem na velkou časovou vytíženost). Následně se ale oba pracovníci souhlasili s doplňujícím telefonickým rozhovorem. Poslední kontakt proběhl s dítětem v PP. Rozhovor byl předem domluvený s pěstounkou i s dítětem, ten proběhl v dětském pokoji, bez účasti pěstounů.

Většina respondentů mluvila dále i po skončení nahrávání, jejich připomínky, podněty a nápady byly zapisovány v rámci terénních poznámek. Během rozhovoru nedošlo k žádnému přerušení ani jiným okolnostem, které by kontakt mohly vyrušit. Nikdo z oslovených respondentů neměl problém s nahráváním. Rozhovory probíhaly v rozmezí od 15 do 40 minut, přičemž ty nejkratší probíhaly právě s biologickými rodiči a dítětem.

Otázky byly vždy upravovány pro jednotlivé respondenty, aby jim porozumělo jak dítě, ale také rodiče, kterým bylo potřeba otázky jednoduše neodborně zprostředkovat. Po každém rozhovoru proběhla také drobná reflexe rozhovoru, a to především, jestli nebyly během rozhovoru pokládány špatně formulované otázky, nejednoznačné nebo návodné. Na začátku byli respondenti seznámeni s cílem výzkumu, jak bude s informacemi nakládáno a byli ubezpečeni o anonymitě rozhovoru. Respondenti také poskytli souhlas s natáčením rozhovoru. Nikdo z respondentů nechtěl dopředu vědět otázky, na samotný rozhovor se nepřipravovali ani jej v průběhu nepřerušovali, aby si mohli otázky promyslet.

Bohužel se nepodařilo uskutečnit původní myšlenku zmapovat problematiku AK v rámci ČR, a to nejen z důvodu covidu, ale také z velké neochoty ostatních organizací spolupracovat. Pěstouni často vyjadřovali své obavy z rozhovorů, velká část z nich neměla s kontaktem zkušenosti. Pracovníci byli i během covidu velmi vytížení a samotnému výzkumu nebyli nakloněni. Z tohoto důvodu proběhly rozhovory v rámci organizace v Karlovarském kraji, kde bylo možné učinit rozhovory, které nebyly zaměřené pouze na jednu skupinu, ale komplexně na všechny aktéry AK.

8 ETICKÉ ASPEKTY VÝZKUM

Při přípravě na samotných rozhovorů bylo důležité řešit etické aspekty samotného výzkumu. Dle Hendla (2008) je důležité zaměřit se především na informovaný souhlas, emoční bezpečí, soukromí a přímé jednání.

Respondenti byli důkladně seznámeni, pro jaké účely rozhovor poskytují, jaký je cíl výzkumu. Respondentům byla také nabídnuta možnost zaslání otázek dopředu, aby se mohli na rozhovor připravit nebo otázky připomínkovat. I přes počáteční zájem rodičů otázky zaslat, nakonec této možnosti nikdo nevyužil. Respondenti ústně poskytli souhlas se zpracováním osobních údajů a nakládáním s poskytnutými daty. Jelikož byl výzkum prováděn také s nezletilým dítětem, bylo potřeba získat informovaný souhlas pěstounky. Jména respondentům byly při samotném přepisu změněny na zkratky R1-R9, a také jména dětí byla v přepisu nahrazeny iniciály, a to z toho důvodu, že zejména jména dětí jsou neobvyklá, bylo by tak snadno dohledatelné, o kterého respondenta se jedná.

Respondenti byli dopředu srozuměni, že je možné rozhovor pozastavit, či zcela ukončit, a to v případě, že by jim otázky byly nepříjemné nebo by na ně nevěděli odpovědět. U biologických rodičů a dítěte byla nabídnuta možnost otázku položit znovu či vysvětlit. Dané výzkumné téma nebylo zejména pro pěstouny a pracovníky náročné. Pro rodiče a dítě se jednalo o téma náročnější. Nejen rodiče, ale také dítě několikrát v rozhovoru vzpomínalo na to, jaká byla situace před odebráním a následně po něm. Těmto respondentům byl dán prostor popsat tyto situace, a to se všemi negativními i pozitivními emocemi, které to přineslo. Důležitý byl také výběr prostředí, ve kterém byly rozhovory poskytovány. Většina účastníků využilo prostory organizace, které dobře znají z asistovaných kontaktů. Rozhovory probíhaly po pracovní době ve školící místnosti, bez účasti dalších pracovníků. Respondenti tak měli zajištěné soukromí a bezpečné prostředí. Klíčové pracovníce využily pro poskytnutí rozhovoru své kanceláře, oslovené dítě se nejlépe cítilo u sebe v dětském pokoji.

Po zpracování rozhovorů si klíčová pracovníce zažádala o jeho zaslání, aby jej mohla připomínkovat a doplnit. To mělo za následek, že bylo nutné s pracovnící přepis znovu opětovně projít, některé pasáže dovysvětlit a doplnit. Respondentka nebyla spokojená také s formou doslovného přepisu.

Po této zkušenosti již respondentům nebyly přepisy ani následná interpretace nezasílána, ani možnost zpřístupnění výzkumu. Jak uvádí Švaříček a Šed'ová (2007), následně pak může dojít k nepochopení výstupů z výzkumu, ale také k možnému ovlivnění výzkumníka.

9 SEBEREFLEXE VÝZKUMNÍKA

V této kapitole je potřeba se zaměřit na limity, které se během procesu vytváření výzkumu, sběru dat a následného zpracování objevily. První velké úskalí čekalo hned na začátku, kdy původní záměr byl zmapovat AK v rámci ČR. To se velice rychle ukázalo jako nereálné, a to nejen s ohledem na covidovou situaci, ale také s nezájmem o zapojení do výzkumu. Důležité je také zmínit, že by zmapování celé ČR bylo časově a finančně velmi nákladné a následný výsledek velmi nejistý. Navíc v období covidu panovaly i značné obavy o zdraví. S příchodem cizího člověka by se toto riziko zvyšovalo. Zároveň by bylo velice těžké se na účastníky naladit a získat jejich důvěru. Získání důvěry pěstounů v běžné praxi trvá klíčovému pracovníkovi v řádu let. Pro účastníky by také mohlo být obtížné o tomto tématu otevřeně mluvit. Nezbytné by také bylo komplexně zmapovat celou dosavadní historii dítěte a ostatních aktérů kontaktů. To je zejména pro děti i samotné pěstouny velmi náročné téma, které vyžaduje již dlouhodobou spolupráci. Výzkum se tak tedy ubíral směrem případové studie, kde bylo cílem zmapovat jednotlivé aktéry jedné organizace, a díky dobré znalosti historie rodiny, samotných aktérů, tak bylo možné získat upřímné a ucelené informace.

Jeden z dalších limitů byl také výběr samostatných respondentů. V organizaci neprobíhá velké množství AK, tím pádem pak byl výběr účastníků omezenější. Nebylo tak možné si vybrat ty nejvhodnější účastníky (s ohledem na jejich projev, znalost problematiky aj.). Bylo potřeba tak pracovat s respondenty velmi individuálně, aby rozhovor poskytl všechny potřebné informace a zároveň účastníci mohli projevit své myšlenky. Příkladem tak můžou být biologičtí rodiče, se kterými práce musela být velice opatrná. Otec bývá často velmi vznětlivý a dominantní. I přesto že účast přislíbil, několikrát setkání z malicherného důvodu zrušil. Navíc otec trpí rozštěpem rtu, a i když mu během rozhovoru rozumět bylo, následně se ukázalo, že na nahrávce je jeho projev nesrozumitelný. Matka má diagnostikováno lehké mentální postižení, z toho důvodu měla tendence odpovídat na jiné otázky, než byly pokládány, odbíhat od tématu a odpovídat jednoslovně. Zároveň měla potřebu převádět rozhovor spíše na poradenský či terapeutický rozhovor. Neustále tak bylo nutné matku vracet zpět k podstatě rozhovoru.

Velkou komplikací byl také samotný čas. Přestože všechny rozhovory byly dopředu naplánovány, bylo velice těžké je uskutečnit. Účastníci byli často nemocní, u třech respondentů navíc probíhaly náročné životní situace (úmrtí v rodině, nemoc v rodině, krize ve vztahu). Bylo tak potřeba rozhovory neustále překládat. Rodiče navíc rušili setkání hodinu před setkáním, dále pak nebyli dlouhé dny k dostižení. Samotné rozhovory s rodiči a dítětem nesměly být dlouhé, nebylo totiž v jejich kapacitě delší rozhovor vydržet.

Velké rezervy pak byly v samotném vedení rozhovoru. Stávalo se, že některé otázky bylo potřeba více vysvětlit, rozpracovat, následně se pak trochu ztratila kontinuita a atmosféra rozhovoru. Několikrát také byly podány návodné otázky, a to převážně u rodičů, které bylo potřeba v rozhovoru více vést a podpořit. To pak následně vedlo k nevhodné formulaci doplňujících otázek.

Poslední úskalí byla práce s technologiemi. Rozhovory byly nahrávány na mobilní telefon, který byl vždy dobře připraven nahrávání. Přesto všechno, ale bylo potřeba telefon během rozhovoru nutně kontrolovat, jestli nahrává, což často odvádělo pozornost, následně pak respondent „ztratil nit“.

10 METODA VYHODNOCENÍ DAT

Oslovení respondenti byli dopředu seznámeni s postupem zamýšleného výzkumu. Se všemi respondenty byl nejprve podepsán informovaný souhlas (u dítěte podepsala souhlas pěstounka), který následně respondenti udělili opět při samotném nahrávání. Všem respondentům byla nabídnuta možnost dopředu obdržet přehled otázek. Pracovnice, doprovázející biologické rodiče, si otázky vyžádala dopředu, aby mohla rodiče na rozhovory připravit. Nakonec se ale tento postup neuskutečnil. Nikdo ze zúčastněných tak dopředu otázky neznal. Dialogy probíhaly na základě polostrukturovaného rozhovoru, bylo tak možné být během rozhovoru efektivnější a flexibilnější. V rámci rozhovoru byly vypracovávány terénní poznámky. Mnozí respondenti navíc rozvíjeli zkoumané téma ještě po samotném natáčení. Poznámky tak umožnily zaznamenat i „postranní“ informace, které se zkoumaným jevem souvisely.

Pro následné zpracování dat byl využit postup, který uvádí Hendl (2008). V první řadě došlo uchování a zaznamenání dat – přepis rozhovoru. Pro převod mluveného projevu byla využita doslovná transkripce. Při interpretaci dat již ale doslovný přepis využit nebyl. Ukázalo se, že u některých respondentů nebylo možné s doslovným přepisem pracovat. Texty byly stylisticky značně upraveny. Jelikož se výzkum zabíral především o obsah a zadané téma, nebylo nutné dodržovat doslovnou transkripci.

Po přepisu rozhovoru došlo k segmentaci, kdy byly jednotlivé rozhovory pročítány a byly hledány segmenty, který měly pro výzkum význam. Dále pak došlo k samotnému kódování. Pro kódování bylo využit postup Miles Hubermana (1994), kteří rozdělují kódování na první a druhou úroveň. Při té první byly k jednotlivým segmentům přiřazovány kódy, které byly následně seskupovány do kategorií. Kódování probíhalo prostřednictvím papíru, tužky a barevných zvýrazňovačů. Ty sloužily při vyhledávání segmentů, poté byly jednotlivé kódy zaznamenávány v levém rohu papíru. Kromě zaznamenávání kódu byly do papíru taky vepisovány poznámky, které vyplývaly ze samotného zpracování, ale také z terénních poznámek.

K vyhodnocování dat byla využita tematická analýza, která je jednou z nejběžnějších metod kvalitativního výzkumu. I přesto že se se tak často používá, neexistuje jasná definice této metody a jejího postupu. (Tuckett, 2005)

Podporou v uchopení tematické analýzy je struktura, kterou navrhuje Braun a Clark (2006) tento postup:

1. seznámení s daty,
2. generování počátečních kódů,

3. hledání témat,
4. přezkoumání témat,
5. definování a pojmenování témat,
6. sepsání zprávy.

V tematická analýze tedy shromažďuje výzkumník data, aby tak mohl odpovědět na svou zkoumanou otázku. Jakmile jsou data nashromážděna, výzkumník hledá nová témata, vzorce, ke kterým se neustále vrací a které pak může kategorizovat. (Braun a Clark, 2006)

11 INTERPRETACE VÝZKUMU

Jak již bylo popsáno v předchozích kapitolách, výzkum se zaměřoval na roli asistovaného kontaktu v NRP. Cílem bylo zjistit, jak kontakt vnímají jednotliví aktéři, jak kontakty ovlivňuje platná legislativa a jaké jsou rizika a dopady samostatného AK. Jelikož se jedná o případovou studii i následné rozpracování bude rozebírat jednotlivé aktéry. V rámci zpracování analýzy dat každého aktéra se vyprofilovaly oblasti, které budou následně interpretovány.

U mnohých z respondentů byla témata společná, jednala se o tyto oblasti:

1. fáze kontaktu (příprava, průběh, dopad),
2. asistence na kontaktu,
3. dopady AK,
4. nedostatky AK,
5. forma a intenzita kontaktu.

U některých respondentů byla rozpracovány ještě další oblasti:

- spolupráce s jinými organizacemi,
- legislativa,
- nastavování AK.

11.1 Dítě

Uvedený respondent je v pěstounské péči pěstounů již 9 let. V rodině je ještě osvojená dcera pěstounů a vlastní dcera pěstounky. Respondent byl odebrán z biologické rodiny z důvodu prokázaného týrání babičkou. Před umístěním do dlouhodobé zprostředkované péče byl u pěstounky na přechodnou dobu.

„Pamatuju si, že mě topila, a pak jsem šel do nemocnice, měl jsem nějaké problémy s průduškama, a pak jsem šla k tý paní P.“ (R5)

V případě respondenta bylo po odebrání nezbytné nastavit následující kontakty velmi opatrně (s ohledem na jeho týrání). Kontakt s babičkou, která byla za týrání soudně stíhána, byl zakázán soudem. U dědečka, otce i bratra byl doporučen asistovaný kontakt.

Po umístění respondenta v PPPD zpočátku neprobíhaly s příbuznými žádné kontakty, ty se začaly obnovovat po nějaké době. Kontakty zpočátku probíhaly nepřímou formou, přes sociální síť a jen s bratrem. Následně pak proběhlo pár osobních kontaktů s otcem. Později už jen s bratrem a dědečkem. Kontakty probíhaly nahodile, biologické příbuzné na kontakt nikdo

nepřipravil. Kontakty se uskutečňovaly nejčastěji v parku a rozhovory s dědou byly velmi formální.

„Děda se vyptával, jak se mám, co jsem jedl, pokaždý se zeptá, ale spíš jsem byl s bráchou. To jsme si povídali o škole a tak.“ (R5)

Pěstouni respondenta podporovali v kontaktech s biologickou rodinou. S respondentem o kontaktech mluvili, rozebírali a na kontakt respondenta zpočátku vždy doprovázeli.

„No, pořád se mě ptali, jestli tam fakt chci a já jsem řekl, že jako jo a nebyl jsem si v tý hlavě pořád jistej, ale řekl jsem jo. Taky jsem se chtěl vidět s bráchou a jak jako říkali, že pokavaď opravdu nebudu chtít, tak nepůjdu a stoprocentně mě podporovali v tom, že fakt šli se mnou.“ (R5)

S účastí pěstounů na kontaktech nebyl spokojený dědeček. Kontakty se tak následně upravily na osobní setkání bez účasti pěstounů. Pěstouni vždy dopředu věděli, kde respondent bude a co budou s dědečkem dělat. Jeden z kontaktů probíhal odpoledne ve městě. Hned při tomto kontaktu dědeček respondenta odvezl do jeho bydliště, za otcem a babičkou, která jej v dětství týrala.

„Jsem si říkal, že je to takový neslušný, tam byl jako táta a ten mě vzal po všech jako po nějakých lidech, který jsem nikdy neviděl, nebo viděl, ale asi jenom v dětství a on jo tohle je tvůj strejda, tohle je tvůj kamarád a bylo to takový divný, že prostě mě bral po celým městě a tam mi ukazoval všechny lidi, co tam jsou.“ (R5)

Neschopnost dodržování pravidel a plánování kontaktů s respondentem vedlo k striktními přístupu pěstounů i DO při nastavování kontaktů. Tato změna vedla dědečka k podání návrhu na úpravu styku. Soudně bylo nařízeno, že kontakt bude probíhat vždy první úterý v měsíci odpoledne v dětské herně a to asistovaně. Od rozhodnutí v únoru 2021 do léta 2022 proběhl s dědečkem jeden asistovaný kontakt.

Respondent kvituje účast klíčové pracovnice na kontaktu, z rozhovoru je ale patrné, že je pro něj na kontaktech nejdůležitější účast jednoho z rodičů. To v něm vytváří pocit jistoty, bezpečí a ujištění, že ho příbuzní nikam nepřevevou a vše bude probíhat tak, jak má.

„Asi když tam někdo bude, protože když jsme byli sami, tak to dopadlo tak, že mě pozvali hned k nim domu, a to bylo takový nepříjemný, že já jsem si ještě pamatoval, co se mi stalo a bylo to třeba nějaký...bylo to špatný, bylo to divný. Takže by bylo lepší, aby tam prostě někdo byl.“ (R5)

Respondent uvedl, že na něj setkávání s biologickými rodiči mělo negativní dopady, který zpočátku nepřisuzoval k důsledkům kontaktu. Domníval se, že prostě nemá „svůj den“.

„Vim že jsem byl jednu chvíli naštvanej a celkem se mi i zhoršili známky ve škole a teď jak děda přestal psát a tak, tak se to zase zlepšuje, se mi zdá. Si myslím, že v tom měl nějakou roli akorát jsem o tom nevěděl moc. Jako já jsem cítil, že jsem na něco naštvanej, ale nevěděl jsem moc na co. Měl jsem i takový špatný nálady a tak.“ (R5)

11.2 Biologičtí rodiče

Respondent (R9) a respondentka (R8) mají společně celkem 4 děti. Respondentka má ještě z prvního vztahu chlapce. V létě 2022 čekali rodiče další šesté dítě. Vlivem nečekaných okolností se dítě narodilo mrtvé. V osobní péči mají rodiče chlapce K ve věku 3 let. Nejstarší chlapec H, syn matky, je umístěn v DD, zbylí chlapci (L, S, T) jsou v pěstounské péči. Od doby odebrání dodneška probíhají mezi rodiči a dětmi kontakty. V průběhu let se kontakty měnily, intenzivní období kontaktů střídalo období, kdy se rodiče neozývali vůbec. Zpočátku bývaly kontakty neasistované, v bydlišti rodičů, posledních cca 6 let jsou kontakty vždy pod dohledem pracovníka.

Poslední dva roky mají rodiče stanoven kontakt s L na základě soudního rozhodnutí. Rodiče v roce 2019 požadovali úpravu styku s L. Z původního kontaktu v rozsahu 1krát za měsíc (s asistencí pěstounky či pracovnice) na víkendové kontakty s přespáním. Vynesení rozsudku trvalo soudu celé dva roky, nově byl kontakt upraven na 1krát za 14 dní (sudé týdny) s asistencí. Se zbylými chlapci S, T jsou kontakty nastaveny prostřednictvím OSPOD v intenzitě 1krát za měsíc asistovaně. Zejména otec by ale opětovně rád prosadil v budoucnu původní návrh o úpravě styku.

„Chtěl bych na to navázat zpětně, protože teďka vlastně sám Lucík se ptal, jako že by chtěl jako spinkat u nás, ale jako nevím jestli to projde.“ (R9)

„Chceme se stěhovat, aby kluci mohli jezdit k nám domů.“ (R8)

Rodiče jsou ale v podstatě spokojený se současným nastavením kontaktu s L (1krát za 14 dní). Jsou ale nespokojeni s intenzitou kontaktů s dětmi S, T, které probíhají jednou za dva měsíce.

„Mně to jako štve, že jenom kluky vidáme dýl.“ (R8)

„Představoval bych si jenom ohledně už kvůli L a vlastně i K, aby viděli S, T jednou za čtrnáct dní. To sice neprojde, ale byl bych rád, aby to bylo aspoň jednou měsíčně. To si myslím, že to taky neprojde.“ (R9)

Oba rodiče zmiňují, že nastavenou asistencí na kontaktech nemají problém, a to jak s přítomností pěstounů, tak s přítomností dalších pracovníků. Kontaktů se od rozsudku v roce 2021, kromě pěstounů a klíčové pracovnice, účastní také pracovnice SAS.

„Nevadí mi účast pěstounky, ona vždycky se jde projít, ani vy mi tak nevádáte.“ (R8)

„No, tak mě je to jedno, já bych se spíš nakláněl k tomu, že by tam ten asistent nemusel být. Pokud se dokážeme domluvit s těma rodičema.“ (R9)

Spolupráce rodiny s pracovnicí SAS probíhá od roku 2021, kdy byla rodičům nařízena soudně. Cílem spolupráce je podpora rodičů při kontaktech s dětmi (příprava na kontakty, zpětná vazba po kontaktu), zároveň na zvyšování rodičovských kompetencí směrem k dítěti, které mají ve své péči.

„Jako ze začátku jsem byl rád, protože jsem s pěstounkama byl na nože, teď se to nějak prostě uklidnilo. Na kontaktech by mi nechyběla.“ (R9)

„Ono je to jedno, jestli ji máme nebo ne. Kolikrát tu není. Ona spíš poradí, když něco potřebuji nebo řeší věci s majitelkou bytu. (R8)

Rodiče se na kontakty nijak nepřipravují. Pracovnice SAS jim vždy připomene blížící se kontakt, ten rodiče musí do stanoveného data a hodiny potvrdit, jinak jej pracovnice zruší. Rozhodující slovo, jestli kontakt proběhne či nikoliv má vždycky otec.

Rodiče před blížícím se kontaktem řeší jen místo setkání, a to hlavně v zimě. Nemají totiž dostatek financí, aby se s dětmi mohli setkávat mimo prostředí doprovázející organizace.

„Ale jako zase ohledně toho počasí jo, kdyby nebylo špatný počasí, jdeme ven. Co se týká vaší organizace, to беру jako poslední možnost. Kdyby byly finance, tak se nebráním jakýkoliv herně.“ (R9)

„Kontakty neplánujeme. Já jsem zvyklá, že mám s sebou K, on dost zlobí, ale on si i vyhraje se všema, když tam jsou. To se mlátí a pošťuchují. (R8)

Samotné kontakty často probíhají neorganizovaně. Rodiče spoléhají na to, že kontakty vždy nějak vyplynou.

„Já to беру tak, že ten kontakt je a děcka si samy vymyslej nebo já něco vymyslim. To záleží podle situace a jakou mají náladu.“ (R9)

V poslední době probíhají kontakty bez větších potíží. V minulosti se ale vyskytovaly velké konflikty pramenící od otce a jeho nespokojenosti, ať už v osobním životě nebo s pěstouny.

„Ten, T když vyskakuje. Já mu kolikrát říkám, že to tam nepatří, se pak pohádáme a on si to vybíjí na K. Já nebudu poslouchat nějaký dohady.“ (R8)

Rodiče mezidobí po kontaktech zvládají bez problému. Nebylo ale tomu tak vždy. Hlavně otec, špatně nesl, že mu děti byly odebrány a starají se o ně „cizí“ osoby.

„Je mi to proti srsti, když odcházej, že je nemám já, ale to se snad jednou povede. Jako zezáčátku mě to trápilo, přímo žralo, ale prostě to беру tak, že jednou přijde ten den a že je zas uvidím.“ (R9)

„Jako mě pak mrzí, že jde S spíš k tomu tátovi, protože on se s ním baví o různých věcech. Jako L to je jasný, ten jde ke mně. To mě pak ale doma štve.“ (R8)

Komunikace mezi pěstouny, rodiči i s doprovodnou organizací byla vždycky velmi komplikovaná. Otec špatně nesl, že nemá situaci pod kontrolou. Oba rodiče nerozuměli tomu, proč nemohou své děti vidět, kdykoliv budou chtít. S pěstounkou dítěte L měli několik velkých rozepří, teď spolupráce funguje. Rodiče kvitují, že pěstounka L na kontakty vozí, dokáže ho namotivovat. Mají ale pocit, že pěstounka dětí S a T často kontakty sabotuje. V případě potřeby jsou opětovně ochotni podat stížnost na OSPOD či návrh na úpravu styku k soudu.

„K napsala, že jsou děti nemocní, že na kontaktu nebudou. Jsem měl ověřený, že děti prostě nemocný nejsou, nebudu říkat od koho to mám ověřený.“ (R9)

Rodiče si jako ideální kontakt s dětmi představují setkávání se všemi dětmi 1krát za 14 dní, na delší časový úsek, a to bez asistence. Nemají však problém, aby kontaktu byly přítomni pěstouni. Rádi by také s dětmi trávili čas mimo kraj.

„Chtěla bych, aby byli pohromadě. Láká mě ten Dinopark v Praze. Tam bych s dětma chtěla na celý den.“ (R8)

„Vzal bych si prostě všechny děti do Prahy do toho parku. Udělali bychom fotky, užili si prostě celý den. Finančně bych to musel promyslet, ale je to můj sen.“ (R9)

11.3 Pěstouni

Oslovené respondentka (R1) má v pěstounské péči dva chlapce ve věku 9 a 11 let. V pěstounské péči dlouhodobé jsou již 8 let, předtím byli oba chlapci v péči biologických rodičů. Respondentka (R2) má v dlouhodobé pěstounské péči chlapce ve věku 7 let (bratr výše zmíněných chlapců). V pěstounské péči pěstounky je již pátým rokem. Před umístěním do PP byl v pěstounské péči na přechodnou dobu a chvíli u biologických rodičů. Všechny děti byly z rodiny odebrány pro výrazné zanedbávání ze strany obou rodičů, u jednoho z dětí bylo také podezření na týrání, které se ale nikdy nepotvrdilo.

U pěstounky R2 jsou nastaveny kontakty soudně, a to jednou za 14 dní (sudý měsíc) za asistence doprovázející organizace na dvě hodiny. U pěstounky R1 a svěřených chlapců je kontakt nastaven prostřednictvím OSPOD v rozsahu dvou hodin 1 za dva měsíce asistovaně.

Od začátku byl pro rodiče prioritní kontakt s dítětem pěstounky R2 (největší zájem o nejmladší dítě).

Obě pěstounky výrazně kvitují formu asistovaných kontaktů, a to nejen z důvodů bezpečného a klidného zázemí pro děti, ale také z důvodu účasti „autority“ ve formě pracovníka, který kontakt vede.

„Na jednu stranu pro mě asistovaný jsou ulehčení, pro mě vlastní i pro toho kluka a v podstatě taková jako pohoda i psychická.“ (R2)

„Známe pana K, takže jakoby ta autorita přeci ho jenom drží na uzdě, když to tak řeknu, takže já jsem ráda za asistovaný kontakty.“ (R1)

Obě pěstounky mají ale také zkušenosti s kontakty neasistovanými. Ty probíhaly zpočátku, kdy existoval předpoklad, že by se děti mohly do rodiny vrátit. Probíhaly tak kontakty s rodiči v jejich bydlišti, bez dohledu pracovníka či pěstounek a bez větší pravidelnosti.

„...takže jsme byli v azylovém domě dva, tři kontakty, tak nějak. No anebo jsem je vozila do Role, když rodiče bydleli u babičky, takže vždycky do místa jejich bydliště, kde se oni nacházej.“ (R1)

„Kontakty probíhaly nepravidelně, předávali jsme si ho v Globusu, někdy na Rolavě, určitě si ho několikrát odvezli domů. Někdy kontakty trvaly 4 hodiny, několikrát nechali L celý den v horku bez pití, v zimě venku bez bundy.“ (R2)

Přechod k samotným asistovaným kontaktům byl v případě respondentky R2 stanoven soudně. Jednání byla velmi vyhrocená, ve prospěch rodičů, bez velkého zájmu o dítě.

„Zájem dítěte byl hodně používaný, ale nikdo nedokázal argumentovat, jak je ten zájem. Proč maj bejt víkendové kontakty bez dohledu. Proč maj bejt i kdyby prostě neasistovaný kontakty čtyři, pět hodin, a ještě k tomu v čase kdy má třeba kroužek. Proč by měl jít na kroužek, když přednější je být s rodičema“ (R2)

Rodiče požadovali víkendové kontakty jednou za 14 dní s přespáním. Ve „zkušebním režimu“ se zkoušely kontakty v pátek o délce 4 hodin bez asistence, to se ukázalo jako nefunkční. Po dvou letech soudkyně rozhodla o kontaktech 1 za 14 dní o délce 2 hodin s asistencí.

„Soud vypadal pro nás od začátku v podstatě téměř až do konce úplně katastroficky a vypadalo to, že prostě v zájmu dítěte tady nefunguje nic, že se nás chtějí zbavit jenom, že se soud přikloní na stranu rodičů, aby splnil požadavky v paragrafech.“ (R2)

Respondentka R1 měla upravený asistovaný kontakt s rodiči na základě slovní domluvy, to se ale po čase ukázalo jako nevyhovující. Proběhlo tak setkání na OSPOD, kde bylo klíčové se

domluvit na průběhu kontaktů. Pěstounka byla také v případě potřeby ochotna podat návrh o úpravě styku k soudu.

„Pokud se nastaví pravidla, ale je to opravdu černý na bílém daný tou autoritou, tím úřadem, tak víme, že pro rodiče je to směrodatný a já se toho držet budu.“ (R1)

Nakonec byla sepsána dohoda o asistovaných kontaktech jednou za dva měsíce, a to střídavě v místě bydliště pěstounky a rodičů. Kontakt v místě bydliště rodičů neproběhl ani jednou (finanční situace, horší dostupnost MHD).

„Já jim děti neustále servíruru, to mi už začíná jakoby vadit a byla nějaká domluva. My máme dodržovat své části domluvy, tak to ale ty rodiče taky, a to nefunguje.“ (R1)

Pěstounky se souhlasně doplňují, že hlavně zpočátku nastavení kontaktů docházelo u všech dětí k negativním dopadům. Děti byly nejistě, v nepohodě, nevěděly, kam patří.

„Mně vadilo prostě to, že jsem viděla, že odjíždíme prostě vždycky odsad', a je to pro ně maglajz v hlavě.“ (R1)

„Když jsme měli kontakty, tak to byla potom po návratu i předtím, než jsme šli vůbec na kontakt. To byla katastrofa, protože on byl absolutně rozjetej, nespolupracující, mstivej, protože prostě nechtěl zřejmě prodělávat něco, co ho vyvádí z takový ty jistoty.“ (R2)

Velmi důležitou a nezbytnou součástí kontaktů je příprava na kontakt a následné ošetření. Přístup zaujímají respondentky odlišný, individuální dle potřeb dítěte.

„No, tak u nás je jasný, že mu oznámím, že bude nějakej kontakt. Pak mu samozřejmě řeknu, co tam zhruba bude dělat, co ho tam může čekat, aby prostě věděl. Zaprvý musí vědět kam jde teda, protože je to pro něj hodně důležitý a v podstatě už ani pro něj není důležitý, jestli tam rodiče budou.“ (R2)

Po kontaktu neprobíhají u respondentky R2 žádné rituály. Pěstounka ho na úspěšný kontakt nijak neodměňuje (např. McDonalDEM). Společně si doma o kontaktu povídají.

Respondentka R1 přistupuje k přípravě jiným způsobem, děti na kontakt nepřipravuje, oznamuje jim ho „na poslední chvíli“.

„Většinou to říkám den předem a většinou je to spíš takový to, že jim to oznámím a oni se s tím smíří, jinak jinou přípravu ne.“ (R1)

Po kontaktu stejně jako u R2 dochází k rozebírání proběhlého kontaktu. Děti pěstounka „za odměnu“ bere do fastfoodu.

„No a pak to, jak mluvíme. Já se ptám, jestli ty rodiče pokládali nějaký otázky abych věděla, že ten kontakt k něčemu vede, takže se ptám, co z toho kontaktu odváží, rozebíráme to, co prostě ten kontakt přines.“ (R1)

V roce 2020 byl rodině soudně přidělena pracovnice sociálně – aktivizační služby, aby rodině pomohla s nabytím a prohlubováním rodičovských kompetencí (již poněkolidkaté). Jedním z cílů bylo také rodiče připravovat na kontakty, ke kontaktům je motivovat a společně hledat možnosti, jak s dětmi trávit čas aktivně. Obě pěstounky účast pracovnice kvitují, nikoliv ale ve vztahu s rodičům, ale předně ve vztahu k dětem. Umožňuje ale také pěstounkám nezaujatý náhled nastalé situace, kterou často mohou mít zkreslenou.

„Já to vnímám hlavně prospěšný pro toho kluka, protože občas když se rodiče ztrácej a plácáj se v tom, tak ta pani z té organizace to zaštití, aby ten kluk byl v pohodě a občas upraví i situaci mezi rodičema, když mají neshody, před tím dítětem.“ (R2)

„Rozhodně pozitivní, protože jsou taháni za provázky a díky těm provázkům jsou schopný, ty kontakty vypadaj trošku líp. Jsou organizovanější, tak, to si musíme říct jako všichni.“ (R1)

Pěstounky se ale domnívají, že spolupráce s pracovnicí SAS nijak nepřispívá ke schopnosti rodičů zvyšovat si své rodičovské kompetence.

„Já si myslím, že rodiče už po takový dlouhý době, co máme ty kontakty, tak že už všichni víme, že oni stejně nikdy nebudou schopný naplnit ten kontakt tak, aby byl plnohodnotný pro to dítě.“ (R2)

Při diskuzi ohledně vysněné intenzity kontaktu o obou pěstounek zaznělo několik důležitých poznatků. Nejdůležitější je pro ně primárně udržování sourozeneckého vztahu, ukotvení si, kde je pro děti doma, kdo jsou jejich rodiče – jak vypadají a jak se chovají.

„Já bych prostě byla i pro, kdyby byly jednou za měsíc a neasistovaný, klidně ty dvě hodiny. Si myslím, že se těm dětem nemůže nic stát a kdyby náhodou, tak se prostě jim může stát něco i se mnou.“ (R2)

„Já to vidím tak, že se někde sejdou všechny ty děti dohromady, a udělaj si svůj den. Půjdou do herny společně, půjdou na procházku společně, protože ty sourozenci o sobě ví, to ano, ale jinak nic... Pro mě tohle je do budoucna to, co dává smysl, protože ten sourozeneckej vztah je důležitěj, Zbytek už se nikam neposune.“ (R1)

Respondentka R1 nevidí žádné nedostatky v AK. Vnímá je jako dostatečné, nespaturuje, že by dle jejich zkušeností vyžadovaly nějaké změny.

„Nevidím nikde. Já jsem vděčná za to, protože když se vidíme můžeme probrat to období, kdy jsme se neviděli, což je fajn a jak už jsem řekla, tak ta autorita.“ (R1)

Respondentka R2 vnímá jako důležité, aby pěstouni v první řadě překonaly zášť vůči biologickým rodičům. Komunikovali s nimi jako s partnery, aby dítě vidělo tu návaznost. Přesto není třeba rodiče milovat a objímat. Zároveň by ocenila hlubší přípravu na AK.

„V cizině se třeba dělají takový ty přípravy, kde vás postaví před situaci a je to jak divadlo a já si myslím, že by to bylo dobrý, aby si to prostě každý pěstoun nacvičil.“

11.4 Doprovázející organizace

Obě oslovené respondentky pracují jako klíčové pracovnice pěstounských rodin. Dříve společně v jedné organizaci. Obě pracovnice doprovázení vykonávají více než 10 let. Nezbytnou součástí jejich práce je také vedení AK. Jedna z respondentek se kromě vedení AK u pěstounských rodin, aktuálně nejvíc věnuje asistovaným kontaktům komerčním (nejčastěji rozvedení rodiče).

V úvodu respondentka R3 vnímá AK jako důležitou a nezbytnou součást NRP. Jedná se pro ni o nástroj, jak umožnit dítěti zpracovat jeho současnou situaci a roli.

„Asistovaný kontakt pro mě znamená jakousi cestu, jak vysvětlit dítěti, seznámit ho s tím, kdo jsou tatínek a maminka. Je to vlastně součástí jeho identity, takže je to důležitá forma. Určitě víme, že není možný dítě postavit před svého tatínka nebo maminku, nebo někoho blízkého, koho nezná, a proto ta asistence je tam důležitá.“ (R3)

Zároveň si ale také upozorňuje na neoblíbenost asistovaných kontaktů u odborníků (psychologové, poradny aj.)

„Když se zeptám psychologů, nebo když se zeptám přímo lidí, který v tomhle dělají v poradnách, tak říknou jeje, do toho nejdu. Dost těch odborníků se bojí do toho jít, protože nejsou chráněný a nemají jasný limity.“ (R3)

Druhá pracovnice pohlíží na asistované kontakty skepticky. Domnívá se, že by děti měly prožívat „normální“ dětství, nikoliv jezdit ve zvýšené intenzitě za rodiči, kteří se o ně nikdy starat nebudou.

„Štvou mě asi z principu, ty asistované kontakty.“ (R4)

Pracovnice také postrádá zájem o názor dítěte. Pěstouni mají povinnost dítě připravit na kontakt, z její praxe ale nikdo z institucí nezohledňuje, že dítě o kontakt zájem nemá. V okamžiku, kdy dítě o kontakt zájem nemá, jedná se dle názoru zainteresovaných institucí o selhání klíčového pracovníka a pěstounů.

„A co mě nejvíc vadí a že nikoho nezajímá co chce dítě. To mi chybí ta kompetence, že já nemůžu říct já jsem s Frantou mluvila a Franta nechce rodiče vidět.“ (R4)

V současné době probíhá u obou pracovnic jen minimální množství asistovaných kontaktů. U respondentky R4 jsou to při počtu rodin cca 20 rodin 2 asistované kontakty. Jeden z kontaktů pracovnice zprostředkovává již 4 roky.

„Ti rodiče jsou náročný, problematický a pěstouni vyžadují tu podporu prostě nějakou asistencí, aby tam s nima někdo byl. Nechtěj se s rodičem setkávat sami, a to dítě je malý na to, aby rodiče s nimi mohli bejt jakoby o samotě. Ti rodiče jsou zbavený svéprávnosti.“ (R4)

Důvod absence asistovaných kontaktů nejsou pracovníce schopné odhadnout. Jako jednu z možností zmiňují chybějící legislativu, dále pak také opadnutí zájmu o kontakt ze strany rodičů. Někdy také naopak schopnost rodičů a pěstounů se stýkat bez asistence.

„Jako doprovodka o tom víme, že pracujeme s pěstounama a že když je vhodný vzdělávání a když se o tom s pěstounama hodně mluví a dobře pracuje, tak že není potřeba těch asistovaných kontaktů tolik.“ (R3)

„Začne to setkávání asistovaně a potom to ve většině případů to vymizí. Ale mám rodiny, kde se začaly setkávat samy bez asistence.“ (R4)

Pracovnice zdůrazňují jako nejdůležitější část AK kvalitní a důslednou přípravu, a to na všech stranách (rodiče, děti, pěstouni, samotný pracovník.) Postup přípravy mají pracovníce velmi podobný k mírným odchylkám dochází v samotném vedení kontaktu.

„V každém případě vidím, že je nutná vždycky schůzka s pěstounama, extra s dítětem. Dítě musí poznat prostředí, kam přijde, musí být na to připravený. Důležitý mi přijde, jak spolu mluvíme, jak se oslovujeme. Pro mě je to příprava jednak rodiny, hodně teda dítěte, ale i moje. Musím se seznámit samozřejmě vůbec s tou situací.“ (R3)

„Čtu si nějaký metodiky a nějaký poznámky co mám. To dělám, než začne ta spolupráce, tak to беру zodpovědně, protože mám strach, abych ze začátku neudělala nějakou botu, která by potom nešla opravit.... Pokud to jde, tak mluvím ještě předtím asistovaným kontaktem s rodičem jakoby o samotě. Někdy se to nezadaří, ale jako chtěla bych, aby to tak bylo vždycky, že si ho okouknu, vše si vyjasníme a že i ty emoce pustí na mě a pak už je to lepší.“ (R4)

Respondentka R3 také vždy vypracovává dohodu o průběhu asistovaného kontaktu, který jasně stanovuje pravidla a podmínky všem stranám, dále také četnost kontaktů a místo setkání. Rozdílný přístup k plánování kontaktů má respondentka R4.

„Dohodu nemáme. Máme pravidla asistovaného kontaktu, který se podepisují v rámci zachování pravidel bezpečnosti, ale dohodu nesepisujem.“

Kromě samotné přípravy je nezbytné všechny účastníky po kontaktu ošetřit. Všichni zúčastnění by měli mít možnost se ke kontaktu vyjádřit, pracovník by měl všem poskytnout také zpětnou vazbu.

„Je to náročný pro tu rodinu, hodně náročný, takže je důležitý, aby to dopadlo dobře. Proto já po skončení dbám na mluvení s těma lidma, jak se v tom cítí, co jim to přineslo. To je myslím, fakt hodně důležitý pro to další setkání a pro ten vývoj.“ (R3)

„No, tak vždycky tak po čtyřech měsících jedu do té rodiny a trošku si to tam dám a pěstouny dohromady. Je to náročný, ty rodiče jsou prostě náročný.“ (R4)

Jiný přístup mají respondentky k samotnému průběhu kontaktu. Respondentka R3 vede AK v tzv. tandemu s druhou pracovnící NRP. Výhodu spatřuje zejména v předcházení možné profesní slepotě, ale také v případě nenadálých situací se možnost zástupu. Obě pracovnice jsou však přítomni na kontaktech společně jen v počáteční fázi, při přípravě.

„Takže ve dvou od začátku, ona zná ten příběh, já znám ten příběh a seznámíme se všichni. Já za to zodpovídám, ale tady je ještě moje kolegyně, kdybych já nemohla přijet, nebo se něco stalo.“ (R3)

Respondentka R4 uvádí, že cíleně se AK neúčastní dvě pracovnice. V Okamžiku, kdy se ale kontakt koná v prostorách organizace, je kontaktu přítomná ještě další pracovnice. Respondentka se ale domnívá, že přítomnosti vícero lidí je spíše škodlivá než prospěšná.

Velkým tématem je pro obě respondentky také otázka, kdo by měl AK vykonávat. Externí osoba, která se na specializuje na vedení AK nebo klíčový pracovník rodiny. I tady se názory respondentek liší.

„Asistovaný kontakty dělá klíčová pracovnice, no mně to nepřijde moc vhodný, aby ještě do té rodiny zasahoval další pracovník, i pro to dítě.“ (R4)

„Mně to přijde dobrý. Když se tomu někdo věnuje a je v tom odborník a má praxi, tak ať to dělá, ať je to klidně cizí, ale samozřejmě ten klíčovej pracovník tam má tu roli toho zprostředkování.“ (R3)

Další z diskutovaných problémů je podpora biologických rodičů. Ti totiž vstupují do systému jako nejméně informovaní, na nastalou situaci nepřípravení a nesrozumění. Respondentka R3 se nikdy nesetkala s problémem, že by ji rodiče vnímali jako neobjektivní. Domnívá se, že je to z důvodu dobré přípravy na AK. Podporuje ale myšlenku vlastního pracovníka pro rodiče.

„Přijde nějaký profík, kterej to dělá, kterej s tím má zkušenosti, rodiče mu budou víc věřit než pěstákoví, který dělá jen v uvozovkách v jejich očích ten doprovod. Jako máme speciálního pedagoga, tak tady máme nějakýho mediátora, který vás tím třeba provede.“ (R3)

Respondentka R4 se v letošním roce poprvé setkala se situací, kdy si na kontakt přivedla biologická matka vlastního pracovníka SAS.

„Maminka si sama našla jako podporu sociálně-aktivizační službu, na společnou schůzku přišla se svojí sociální pracovnící. Sama mi ta matka říkala že cítí, že já jsem tam pro ty pěstouny a že ona tam chce taky někoho k sobě.“ (R4)

Respondentka R4 se domnívá, že pracovnice SAS může být pro rodiče spíše oporou na kontaktu, která jim vysvětlí informace, kterým nerozumí než nástrojem k zvyšování rodičovských kompetencí.

„Neumí to, já už jsem se zařekla, že je nebudu k tomu jako instruovat, že to není moje role. Pak to vždycky nevydržím, protože je mi líto těch dětí, ale nezvládaj to. Nevím, jestli se to dá naučit. Oni myslí jenom na sebe, jenom na sebe ne na ty děti. Je jim to úplně šumák.“ (R4)

Jako největší nedostatky AK shodně uvádějí pracovnice absence jednotné legislativy a neznalost problematiky NRP jiných institucí a organizací. To vytváří prostor k tomu, aby si AK vedla každá doprovázející organizace „po svém“, tak jak si to nastudovala v dostupných metodikách. Zároveň pracovníci nemají dostatečnou oporu v tom, jak kontakty vedou, zdali je správně nastavují a jak se všemi zúčastněnými spolupracují.

„Ona není nikde vymezeno zákonem přesně, jak by to mělo probíhat, jak by to mělo být ošetřené, co se může, nemůže, kam až můžu já... nejsou prostě daný limity, nejsme chránění a pořád čekáme, že něco bude.“ (R3)

„Mně to osobně, protože jsem takovej systematik, chybí takovýto pevný ukotvení. Takhle to bude, takhle se to má dělat správně, takhle je to dobře pro dítě, pro pěstouny, ale ono to asi nejde. Mně to nedělá dobře takový to individuální řešení.“ (R4)

Respondentka R3 navrhuje jako možné řešení nedostačující znalosti ostatních institucí vytvoření multidisciplinárního přístupu. Ten by zajistil jiným institucím dostatečný prostor pro získání informací a pro pracovníky potřebnou podporu.

„Oni fakt jako neví, jak to chodí v praxi a to víme, že soudy, že by s tima organizacema měly být víc pospolu, že by se měly dělat nějaký setkání, víc se o to zajímat.“ (R3)

Četnost a intenzitu kontaktů nastavují obě pracovnice individuálně. Jiná intenzita se nastavuje v případě, že je velká pravděpodobnost návratu dítěte domů.

„Fakt je to případ od případu. Jsou kontakty, který jsou jednou za týden tak to už jsou fakt zintenzivněný úplně, že by to dítě mělo jít zpět domů. Pokud ty strany jsou spokojený.“ (R3)

V případě, že se jedná o tzv. udržovací kontakt, tedy dítě se setkává s rodiči, aby vědělo, kdo jsou jeho rodiče, jak vypadají, jak se chovají, doporučují pracovnice setkávání 1krát za 2-3 měsíce.

„Jednou za tři měsíce. A třeba celý odpoledne, celý den, sobota, aby si to jako užili nějak.“ (R4)

Kontakt musí být pro dítě hlavně bezpečný, dítě by mělo dobře vědět, kde se kontakt bude konat.

„Vhodný být na neutrálním prostředí, nějaká kancelář, nebo herna, nebo venku někde v přírodě.... Výjimečně v bydlšti pěstounky v případě předávání z přechodné pěstounské péče.“ (R3)

11.5 Další instituce

Oslovení respondenti byli dva pracovníci státních institucí zabývající se problematikou asistovaných kontaktů. První respondent je pracovnice OSPOD, druhým pak soudce okresního soudu. Je potřeba zmínit, že pracovnice OSPOD zpracovává agendu pouze NRP, asistované kontakty tak vnímá v rámci NRP. Oslovený soudce kromě AK nastavovaných v náhradní rodinné péči se zaměřuje také na asistované kontakty veřejné.

Oba respondenti se s AK běžně setkávají ve své praxi. Vnímají AK jako smysluplný, ale pouze v okamžiku, kdy o něm přemýšlíme jako o přechodném řešení k nastavení „normálního stavu, kterým je styk bez asistence.

„Nelze ho vnímat jako nástroj dlouhodobého řešení situace. Podstatou asistovaného kontaktu je za pomoci asistence připravit obě strany na následné kontakty bez přítomnosti další osoby a schopnost aktérů se samostatně dohodnout.“ (R7)

„AK se nastavuje v okamžiku, kdy biologičtí rodiče/příbuzní nezvládnou fungovat bez asistence, a to z mnoha důvodů (pěstouni rodiče neznají, obávají se jich, rodiče nerozumí AK, neví, jak se mají v dané situaci chovat), ale také z důvodu odporu k samotným kontaktům, pěstouni brání rodičům v kontaktu.“ (R6)

Náplní činnosti v rámci nastavování kontaktů respondenta R6 je edukace pěstounů ohledně povinnosti umožnit kontakt dětem v PP s rodiči a jejich následné nastavování.

„Pěstouny poučujeme, směřujeme je k domluvě s biologickými rodiči, aby nebylo nutné styk upravovat soudně. Aktivně se snažíme předcházet neshodám, ale případě potřeby využíváme případové konference – kde domlouváme formu a délku kontaktů.“ (R6)

Respondent R7 mapuje situaci rodiny a biologických rodičů. Prioritou zůstává, aby se rodiče dokázali dohodnout na kontaktech sami, pokud to není možné, nastavuje kontakty soud. Upravuje se forma a četnost kontaktů, doba trvání a organizace, která asistenci na kontaktu zabezpečí.

„AK musí sledovat požadovaný cíl, a to je bezpečné navázání kontaktu dítěte s rodiči/příbuznými.“ (R7)

Oba respondenti uvádí, že zásadní je pro jejich práci je spolupráce s jinými institucemi a organizacemi. Respondent R7 spolupracuje s dvěma neziskovými organizacemi, které se kromě doprovázení vlastních klientů (pěstounů) zabývají komerčním poskytováním asistovaných kontaktů. Respondent R6 spolupracuje se všemi dostupnými organizacemi v kraji, které se zabývají NRP, zároveň také s psychology a dalšími příbuznými.

Respondenta R7 vnímá jako největší nedostatek nastavování AK kapacitní zabezpečení.

„Nedostatky lze vidět v časových kapacitách organizací, které kontakty realizují. Nepracují o víkendech ani o svátcích. S ohledem na fakt, že se jedná také o pracovníky, kteří se věnují i práci s klienty v NRP či SAS, je problém také jistá časová flexibilita.“ (R7)

Jako největší nedostatek vnímá pracovnice OSPOD přístup pěstounů, jejich negativní nastavení vůči rodičům. Zároveň ale také často zkreslené představy rodičů, kteří se dožadují často velmi nerealistických kontaktů.

„Snažíme se vysvětlovat, pracovat s nimi, ale pokud nezbude nic jiného doporučujeme si podat návrh k soudu.“ (R6)

12 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Tato kapitola se zaměřuje na přehledné shrnutí výsledků výzkumu. V následující kapitole budou interpretovány témata, která se během rozhovoru vyprofilovala. Jedná se o tato témata:

- Podpora,
- benefity kontaktu,
- psychohygienu,
- motivace,
- personální zabezpečení,
- nestrannost.

Podpora

V rámci rozhovorů se zjistilo, že téma podpory v rámci asistovaných kontaktů se dotýká všech aktérů. Názor a pohled na podporu se však různí. Pracovníci postrádají podporu ze stany státu. Postrádají jasné legislativní ukotvení AK, které by jasně definovalo jejich kompetence a pravomoc. Na druhou stranu však pracovníci cítí dostatečnou podporu ve svých organizacích. Na pracovišti mají možnost pracovníci sdílet své případy, konzultovat je, probíhají tzv. intervize. Jako komplikovanou hodnotí pracovníci podporu ze strany úřadů OSPOD a soudy, kde i nadále přetrvává neznalost systému NRP, především pěstounské péče a velice ploché vnímání pracovníků DO jako partnerů.

Z výsledků analýzy bylo zjištěno, že zejména dítě vnímá pozitivně účast klíčového pracovníka na kontaktech. Pro dítě je pracovník (i přítomný pěstoun) velkou oporou a jistotou. V okamžiku, kdy má dítě vedle sebe někoho, koho zná a kdo je autoritou, vyhne se tak možné manipulaci ze strany rodičů, ale také velkého stresu, který s kontakty přichází.

Biologičtí rodiče mají k podpoře na kontaktech ambivalentní vztah. Na jednu stranu uvádí, že podpora pracovníka na ně nemá žádný vliv, kontakty zvládají i bez pracovníků, na druhou stranu bez upozornění pracovníka neumí kontakty naplánovat, potvrdit termín setkání a ani na kontaktech děti jakkoliv zabavit. Z výsledků je patrné že rodičům pracovník překáží, pozoruje je, vede kontakt, mapuje, jak kontakt probíhá, avšak dojde-li k nečekaným událostem během kontaktu, stávají se pracovníci pro rodiče nepostradatelnými.

Pro samotné pěstouny je podpora, primárně ze strany pracovníků DO a pracovníků OSPOD, velmi důležitá, a to nejen směrem k jejich osobě, ale hlavně směrem ke svěřeným dětem. Ze strany pěstounů zaznívaly některé zásadní pojmy, které pro ně v rámci podpory důležité – autorita pracovníka, příprava pěstouna i dítěte na kontakt, zabezpečení klidné komunikace mezi

rodiči a pěstounem. Právě výše zmíněná podpora vede pěstouny ke klidnějšímu přijetí kontaktů jako součást jejich životů.

Benefity kontaktu

Výsledky získaných dat ukázaly, že asistované kontakty přináší všem zúčastněným značné benefity. Je ale patrný rozdíl pojetí benefitů těchto aktérů. Rodiče jako největší benefit kontaktů vidí možnost setkávání se s dětmi v prostorách organizace, která místnost pro kontakt poskytuje zadarmo. Rodiče sice berou prostory organizace jako poslední možnost, ale při nepříznivém počasí ji téměř vždy využívají. Na zabezpečení jiných prostor (herny, kavárny) nemají rodiče dostatek financí. Dalším benefitem pro rodiče je také fakt, že pěstouni děti na místo setkávání dovážejí. Kontakty se ve většině případech odehrávají v blízkosti bydliště rodičů.

Pěstouni uvádějí, že největší přínos kontaktů zabezpečení celého chodu kontaktu prostřednictvím doprovázející organizace. Pěstouni jsou v podstatě ušetřeni domlouváním a řešením kontaktů, to za ně činní klíčový pracovník. Zároveň je pro ně velkým benefitem pocity bezpečí, který asistovaný kontakt přináší. V případě kontaktů mimo organizaci (herna) je také možnost uhradit vstupné jak dítěti, tak pěstounům.

Klíčovní pracovníci zmínili, v rámci rozhovoru, dva benefity, které jim kontakty přináší. V první řadě je to velkým přínosem pro jejich profesionální rozvoj. Mezi další patří také velké porozumění celé složité rodinné situaci.

Benefit kontaktů vidí dítě v první řadě účast dalších lidí, který kontakt vedou. Vysvětlí mu, jak kontakt bude probíhat, co od něj může očekávat. V pracovníkovi či rodiči má oporu a v případě potřeby také jasné zastání. Velkým benefitem je pro dítě možnost vytvoření/prohloubení vztahu mezi rodiči, prarodiči nebo sourozenci. Jako zábavné a zajímavé děti vnímají zprostředkovan kontakt v hernách, kavárnách, Kontakty v těchto prostorech si děti vždy užívají.

Pro další instituce OSPOD, soud vnímají jako největší výhodu AK fakt, že jej vedou pracovníci DO. V případě, že se dokáží na kontaktech dohodnout všechny strany za pomoci pracovníka DO, vyhnout se tak rodiče a pěstouni návštěvy nejen OSPODu, ale také soudu. To je při jejich časovém vytížení velkým ulehčením. Zároveň to pro pracovníky OSPOD znamená, že kontakt nemusí asistovat oni sami, což je opět pro ně velkou úsporou času.

Psychohygienu

Velkým tématem sociální práce je pojem psychohygienu a vyhoření. Kontakty dítěte s rodiči je pro všechny zúčastněné velkou psychickou zátěží, nedílnou součástí je tak správná psychohygienu všech aktérů.

Klíčoví pracovníci mají při samotných kontaktech velmi složitou situaci. Kromě toho, že musí všechny zúčastněné na kontakty připravit, musí ale také kontakty nastavit. To vytváří na pracovníky značný tlak a stres. Dle výsledků tenhle strach a tlak eliminuje nejprve dobrá příprava na kontakt a dobrá příprava všech aktérů, možnost konzultování s jinými pracovníky a v neposlední řadě podpora vedení a dalších institucí.

Psychohygienu je u biologických rodičů značně opomíjena. Rodiče jsou na kontakty sice připraveni, po kontaktu s nimi pracovník hovoří, dává jim zpětnou vazbu, mapuje, jak se při kontaktu cítili, ale po samotném kontaktu jsou na zpracování celé situace sami. Rodiče navíc řeší celou řadu dalších problémů (závislosti, nedostatek financí, problémy s bydlením apod.), nemají tak možnost ani schopnost umět negativní dopady zpracovat. Výsledkem tedy často můžou být nejistí, frustrovaní jedinci. Dlouhodobá frustrace rodičů značně komplikuje další kontakty.

U dítěte je jeho psychická pohoda nejdůležitějším hlediskem všech kontaktů. Přesto ale hlavně zpočátku kontaktů se dítě psychicky výrazně zhorší, a to i přes dobrou přípravu a podporu ze strany rodičů a pracovníka. Pocit klidu v dítěti vyvolává přítomnost rodiče nebo pracovníka, zároveň také jasné informace, jak kontakt bude probíhat, otevřené jednání a autentičnost pracovníka i pěstouna. Dále pak také rozebírání proběhlého kontaktu, vyslechnutí, vysvětlení a ujištění v případě potřeby a také respekt dítěte ze strany rodičů. Dítě využívá také v krizových situacích možnost konzultace s psychologem.

Data získaná od pěstounů ukazuje, že zprostředkovaní pracovníci velmi dobře rozumí důležitosti správné psychohygieny a umí velmi dobře pracovat s krizovými a stresovými situacemi. Pěstouni využívají možnost konzultování s klíčovým pracovníkem, navštěvují kurzy a školení související s problematikou dětí v NRP a kontaktů s rodiči. Ve velmi náročných až vyhrocených situacích využívají možnost návštěvy psychologa.

Motivace

Rodiče přichází do systému asistovaných kontaktů s jasnou motivací, a tou je vidět dítě. Právě tato motivace se často ukazuje jako velmi komplikovaná. Rodiče totiž často vyžadují neuskutečnitelné požadavky, které jim následně musí pracovník vyvracet, což rodiče těžce nesou. Na kontakt, hlavně z počátku, přichází s názorem, že se k nim děti brzy vrátí a nedílnou

součástí je tedy participace na asistovaných kontaktech. Rodiče tak často dětem říkají „začarované věty“ o tom, jak si je brzy vezmou domů, už jim připravují pokojíčky, rázem se pak kontakty stávají pro děti nebezpečné. Nutno podotknout, že jak rychle motivace rodičů vznikne, tak opadne. Rodiče kontakty ruší, když je špatné počasí, když jsou na někoho naštvaní, v okamžiku, kdy jim dítě, pracovník či pěstoun nejde na ruku. Motivace ke kontaktům také značně opadá, když pracovník vyžaduje od rodičů zapojení do kontaktů, které vyžaduje určité úsilí. Rodiče pak velmi často propadnou názoru „beru to tak, jak to je“.

Velkým úskalím se v provedených rozhovorech ukázala motivace pěstounů ke kontaktům. V podstatě by se dala rozdělit na pro a proti. Pěstouni pro, kteří mají situaci dobře zpracovanou, osvojenou, přistupují ke kontaktům jako k součásti pěstounské péče, tedy profese, kterou vykonávají. Uvědomují si, že pro zdravý rozvoj dítěte je důležité znát své rodiče nejen po fyzické stránce, ale po té psychické. Umí tak děti na kontakty dobře připravit a naladit. Dítě pak nemá pocit, že pěstouna zraňuje, protože se vídá s rodiči. Pěstouni proti vidí kontakty jako nepřínosné, zbytečné, pro dítě i pěstouny jako zabitý čas. To pak ale zásadním způsobem ovlivňuje přístup dítěte ke kontaktům. Děti na kontakty nechtějí, netěší se na ně, mají pocit, že pěstouny zrazují.

Stejný pohled na kontakty se ukazuje také ze stran pracovníků. Někteří vnímají kontakty jako důležité a prospěšné, další jako okrádání dítěte o „normální“ dětství. Jelikož jsou pracovníci profesionálové, umí i s těmito negativními pocity dobře pracovat a následně všechny zúčastněné strany na kontakty namotivovat, a to především prostřednictvím kvalitní přípravy na kontakty a následného ošetření. Pro samotného pracovníka je velkou motivací nastavení kontaktů. V okamžiku, kdy vše proběhne tak jak má, budou schopni pěstouni i rodiče fungovat bez potřebné asistence.

Dle dat výzkumů se ukazuje, že pro dítě je nejdůležitější motivací ujištění pěstouna, že ho v kontaktech s rodiči podporují, nevadí jim a rodiče berou jako partnery. Následně také dítě dle vyhodnocených dat potřebuje vědět, jak kontakt bude probíhat, kde se bude konat a co na něm bude dělat. Pro některé děti je také silnou motivací odměna, kterou jim pěstouni na styk s rodičem slíbí.

Personální zabezpečení

Téma, které se získaných dat vyprofilovalo bylo také samotné personální zabezpečení kontaktů. Nedostatečné personální zabezpečení kontaktů vnímají hlavně klíčový pracovníci, soudy a pracovníci OSPOD.

Důvodů této nedostatečnosti je několik. Soudy a rodiče postrádají pracovníky, které kontakty vykonávají a jistou časovou flexibilitu (práce o víkendech, svátcích). Klíčoví pracovníci pozorují úbytek asistovaných kontaktů u pracovníků, kteří je vykonávají, a to z důvodu nedostatečné legislativy, času a kapacity. Asistované kontakty nikdo z pracovníků není schopen vykonávat na plný úvazek, jedná se tak o součást jejich další agenty, to je do jisté míry časově i kapacitně omezuje. Postrádají ale také spolupráci s dalšími institucemi, multidisciplinární tým. Evidují také malý zájem zainteresovaných osob a státu o systém asistovaných kontaktů. Další limitem je také spolupráce dvou pracovníků na jednom asistovaném kontaktu, práce v tandemu. Ta je pro kontakty prospěšná, pracovníci jsou zastupitelní, eliminuje se profesní slepota. Jistým omezením však ale zůstává, že jsou na jeden kontakt využívání dva pracovníci, což je pro fungování poněkud neefektivní. Zatímco by jeden z pracovníků vykazovat jinou činnost, vykazuje tu samou v rámci AK.

Nestrannost

Dalším ze zjištěných poznatku, je téma nestrannosti, a to zejména nestrannost klíčového pracovníka. I tady je postoj pracovníků nejasný. Na jednu stranu si pracovníci uvědomují, že nedokážou být nestranní, neboť jsou primárně pracovníky pěstounů, ve své praxi se ale setkali jen s jednotkami rodičů, kteří by je obvinili z nadržování pěstounům.

Pracovníci se ale setkávají s jistým druhem manipulace, kdy jednotliví aktéři se snaží vyobrazit situaci ve svůj prospěch, je pak na pracovníkovi, aby udržel jasné hranice mezi jednotlivými aktéry.

Oslovení rodiče mají na názor nestrannosti pracovníka proměnlivé názory. V jednu chvíli jim pracovník nijak nevadil, v té druhé pracovníka několikrát obvinili, že straní pěstounům. Určitým způsobem toto nadržování pěstounům potlačuje přítomnost pracovníka SAS, který doprovází rodiče.

13 DISKUZE A SHRNU TÍ

V následující kapitole porovnáme získaná data s dostupnou literaturou, metodikami a zákony zabývající se sociálně právní ochranou dětí či občanským zákoníkem.

Porovnávaná data:

- Fáze kontaktu (příprava, průběh, ošetření, dopady)
- Asistence na kontaktu
- Nedostatky AK
- Forma a intenzita kontaktu

A. Fáze kontaktu

Fáze kontaktu jsou rozděleny s ohledem na proběhnuté rozhovory na fázi přípravnou, samotný průběh AK a následné ošetření po kontaktu. Fází kontaktu, jak už bylo uvedeno v teoretické části je daleko víc, nicméně pro většinu oslovených aktérů jsou společné a nejdůležitější právě tyto výše zmíněné fáze.

Přípravnou fázi vnímá Vlčková (s.d.) jako nejdůležitější fázi. Stejně tak vnímají přípravu jako nejdůležitější fázi i klíčové pracovnice, které asistované kontakty vedou. Dobrá příprava je totiž základním předpokladem úspěchu při následném průběhu kontaktu. Uhlířová (2014) doporučuje, aby proběhla jednotlivá setkání se všemi aktéry, kde mají možnost zjistit jejich očekávání, přání a obavy. Taktéž doporučuje, aby tyto přípravy v případě pěstounů zabezpečoval klíčový pracovník, u biologického rodiče pracovník SAS či OSPOD, u dítěte primárně pěstoun a klíčový pracovník. Ze získaných dat je patrné, že pracovníci kladou důraz na informační schůzku před samotnou realizací asistovaných kontaktů. I přesto ale není informační schůzka vždy realizována. Pracovníci jsou se svými pěstouny v pravidelném styku, mají možnost pěstouny a děti na kontakty připravovat systematicky dle potřeb dítěte a pěstounů. Rozhovory ale ukázaly, že pracovníci na kontakt připravují také samotné rodiče. Hlavním důvodem je fakt, že *v naprosté většině se rodičům nedostává vhodné pomoci, většina z nich žije na hranici chudoby a řeší řadu dalších problémů.* (Vlčková, s.d.)

Dalším důvodem je znalost celé situace pracovníků, kteří kontakty zabezpečují. Pracovník dokáže rodiči vhodným způsobem vysvětlit, co je to pěstounská péče, jak budou kontakty probíhat, ale umí pracovat s pocity rodičů (smutek, pocit selhání, ztráty). Vhodným způsob také umí rodič usměrnit v případě jejich přehnaných očekáváních. (Uhlířová, 2014)

V případě, že má rodič k dispozici pracovníka SAS měl by primárně fungovat jako doprovod rodičů. Pro rodiče by měl pracovník SAS být „tlumočnickem“, který vždy vysvětlí rodičům

nesrozumitelné pasáže. Mohou umožnit ale také rodičům v bezpečí vyjádřit všem zúčastněným svůj postoj, své názory a případný nesouhlas. Pracovník SAS navíc hájí zájmy rodičů. Může se totiž stát, že i klíčový pracovník upřednostní zájmy svých klientů nad zájmy rodičů.

Nezisková organizace Dobrá rodina v rámci projektu Stabilita pro děti implementovala projektové pracovníce do rodin, kde probíhaly kontakty s biologickými rodiči (2020-2022). Ta rodiče na kontakty připravovala a úzce spolupracovala s klíčovou pracovnící. Výsledkem byl názor, že projektová pracovníce je vhodným novým aktérem, o kterého by měly být AK rozšířeny. Z proběhlého výzkumu této diplomové práce je patrné, že přítomnost dalšího pracovníka kvitují zejména klíčové pracovníce a pěstouni, ale to především ve spojitosti s následným průběhem kontaktu, který je pak efektivnější. Rodiče se pod vedením pracovníce na samotný kontakt dokáží lépe připravit. S rodiči pracovníce plánuje průběh kontaktu, oslovování, výběr vhodného dárku aj. (Vlčková, s.d.)

Oslovení rodiče přítomnost pracovníce hodnotili vcelku pozitivně, avšak jasně uvedli, že by se bez její podpory obešli. „*Na kontaktech by mi nechyběla.*“ (R9)

Není však možné, aby tuto činnost vykonával projektový pracovník, a to z důvodu financování tohoto pracovníka. Financování doprovázení je závislé na počtu rodin, které organizace doprovází. Tedy za každou rodinu získává organizace 54 000 Kč, které slouží mimo jiné také k finančnímu ohodnocení pracovníků. Projektová pracovníce by však sloužila pouze pro účely přípravy rodičů na AK. Oslovené pracovníce však v této době mají asistovaných kontaktů v rámci organizace v počtu cca 4 rodin. Projektová pracovníce tak není schopná v malých a středních doprovázejících organizacích naplnit plnohodnotně obsah práce, a zároveň naplnit svůj úvazek tak, aby mohla být financována dle financování PP. Projektová pracovníce tak může figurovat v organizaci pouze v rámci projektů nebo z financí získaných mimo státní příspěvek.

Nedílnou součástí přípravy je vytvoření dohody o kontaktu, která tak jasně stanovuje domluvený postup a eliminuje možné nejasnosti a jasně stanovuje jednotlivé role. (Uhlířová 2014)

V praxi se ale ukázalo, že dohody nejsou vždy vypracovávány. Pracovníci si vytvářejí různé jiné alternativy, které nejsou vhodným nástrojem pro ošetření všech aktérů kontaktu. Vytvoření psané dohody by mělo být součástí každého asistovaného kontaktu.

Samotného průběhu kontaktu se účastní vždy klíčový pracovník, který kontakt monitoruje, usnadňuje, rodiče (popřípadě jejich pracovník), dítě a pěstoun/i. (Realizace kontaktu dítěte v PP, 2021)

Samotný kontakt, a to včetně dalších účastníků – pracovník, který kontakt vede, dále pak pracovník rodičů by měl v těchto kontaktech figurovat krátkodobě (cca 10 setkání). Cílem těchto kontaktů je vytvořit pro dítě bezpečné prostředí pro styk s rodiči a pro rodiče náhled, jak by měly kontakty s dítětem vypadat. Zároveň rodiče během těchto kontaktů zplnomocnit k tomu, aby byli schopni následně fungovat bez asistence. (Realizace kontaktu dítěte v PP, 2021)

Získaná data ale poukázala na fakt, že asistované kontakty trvají daleko delší dobu, než je vhodné, a to klidně i v řádu let. Navíc se ukazuje, že pracovník, který kontakty vede, funguje spíše jako asistent/ pečovatel pro biologické rodiče, kteří nejsou a nebudou schopni nikdy bez této asistence kontakt zvládnout. Toto ale není náplní práce klíčového pracovníka. Ten by měl vytvářet bezpečné prostředí pro dítě, rodičům prostor pro navázání kontaktu s dítětem, pozorovat jeho průběh a následně rodičům poskytnout zpětnou vazbu. Pracovník by neměl být aktivním aktérem kontaktu, „animátorem programu“.

Na závět kontaktu by měla vždy proběhnout zpětná vazba ke všem zúčastněným. Klíčový pracovník zpravidla tuto zpětnou vazbu poskytuje pěstounům a dítěti, o něco méně, dle získaných dat, však dostávají zpětnou vazbu samotní rodiče, přitom pro ně je zpětná vazba nejdůležitější. Pro tyto účely může opětovně sloužit pracovník SAS, který by s rodiči proběhlý kontakt krok po kroku probral. (Vlčková,s.d.)

Důležité je také reflektovat možné dopady kontaktu, a to u všech aktérů. I dobře nastavený kontakt může mít následně negativní vliv na pocity a prožívání dítěte. Dítě se dostává do složité situace, kdy neví kam a komu patří, následně může docházet ke zhoršenému chování, zhoršení ve škole aj. (Pazlarová, 2016)

V praxi se ukazuje, že zejména pěstouni se učí na tyto reakce dítěte reagovat v podstatě za chodu. V rámci přípravy je řešení náročných situací se setkávání dítěte s rodiči nepatrná. Nedostatečné je také odborná podpora pěstounů a dítěte, malé množství dětských psychologů zabývajících se problematikou NRP, dlouhé čekací doby. S nepochopením se také setkávají samotné děti ve škole. Pedagogové často nejsou obeznámeni se systémem NRP, nerozumí mu, neumí tak s dětmi adekvátně pracovat. Samotnou péči by si zasloužili také rodiče dětí. Těm se často po kontaktech mění jejich náhled na situaci, vadí jim, že jsou děti vychovávání cizími lidmi, že nemohou mít děti kdykoliv chtějí. Nedokáží pochopit, že je děti odmítají, cizí lidi oslovují mami/ tati. Právě tyto rodiče si zaslouží, aby s nimi bylo spolupracováno, a to i v případě že nepotřebují podporu ve formě pracovníka SAS,před i po kontaktu.

B. Asistence na kontaktu

Samotný asistovaný kontakt je v poslední době velkým strašákem v systému náhradní rodinné péče. I během samotného výzkumu se názory na něj výrazně lišily. Pro někoho je ideálním nástrojem pro řešení kontaktu dětí s rodiči (bohužel ale dlouhodobé), pro jiné vhodné startovací řešení začínajících kontaktů dětí s rodiči. Poslední skupina kontakty zatracuje, vnímá je jako narušování běžného života dítěte. Velkým tématem je také samotný zájem dítěte. Jak již bylo několikrát zmíněno, dle úmluvy o právech dítěte, má dítě právo na kontakt se svými rodiči/příbuznými (článek 9) a mají právo sdělit svůj názor (článek 14). Kontakt dítěte je v zájmu dítěte. Pořád se ale v praxi pracovníci potýkají s nedostatečnou participací dítěte na nastavování kontaktů, často také s neakceptací možnosti, že dítě rodiče vidět nechce nebo to není v jeho nejlepším zájmu. Sobotková (2016) formuluje výstižně výše uvedenou situaci: *„Jeli zájem dítěte v rozporu se zájmy dospělých, zájem dítěte má přednost.*

Vždy se ale jedná o profesním nastavení pracovníka a zapojení dalších institucí, které výrazným způsobem mají vliv na zapojení dítěte do celého procesu.

V rámci získaných dat bylo také zjištěno, že aktéři nevnímají jako vhodné přítomnost dalšího pracovníka, tedy že by možnost vedená kontaktu v tzv. tandemu. Zároveň, ale považují za důležité, aby pracovníci byli zastupitelní. V případě absence klíčového pracovníka, by měl být k dispozici jiný pracovník, který by „hlavního“ pracovníka zastoupil. Podmínkou této zastupitelnosti by měla být nejen dobrá znalost situace, ale seznámení aktérů s náhradním pracovníkem, a to hlavně seznámení dítěte. Jako vhodný prostor pro začlenění pracovníka by mohla být úvodní informativní schůzka, na které by se všechny zúčastněné strany seznámily. Jelikož se ve většině případů jedná o pracovníky též organizací, které jsou malé až střední velikosti, děti i pěstouni všechny pracovníky dobře znají. Neměl by tak být problém navázat se tak i na druhého pracovníka.

C. Nedostatky asistovaných kontaktů

Jedním ze zásadních nedostatků AK je absence platné legislativy, která by jasně a zřetelně stanovovala postup při jednotlivých kontaktech. Jediná zmínka o AK je v zákone o sociálně právní ochraně dětí (zákon 59/1999 Sb.) a v občanském zákoníku (zákon 89/2012 Sb.) Je potřeba zdůraznit, že každý kontakt je jedinečný a je potřeba k němu přistupovat individuálně. Přesto je ale důležité, aby jednotliví pracovníci měli nad sebou jistou právní jistotu a oporu. Dlouhodobě chybějící legislativa totiž odkazuje pracovníky na vlastní úsudek, zkušenost s AK, do jisté míry se však ale vytrácí jednotnost a profesionalita. Výsledkem je tak neochota kontakty zprostředkovávat a snaha eliminovat množství asistovaných kontaktů, a to z toho důvodu, že je

pracovníci nechtějí vést. Určitou alternativou legislativního ukotvení by mohlo být vypracování vlastní metodiky doprovázející organizace, které by přesně reflektovala potřeby organizace. V systému NRP totiž v současné době existuje nepřehledné množství metodik, které definují, jak by AK měly vypadat. Většina z nich ale upravena tak, aby vyhovovala konkrétním potřebám organizace, která je vypracovávala.

Mezi další nedostatky patří velmi malé povědomí o asistovaných kontaktech a z řad pěstounů. Vhodným řešením se ukazuje důslednější probírání tématu v rámci příprav žadatelů o PP. Jednou z variant by mohly být názorné nácviky prostřednictvím modelových situací. Velmi malé povědomí o kontaktech mají ale také samotní rodiče. Ti by měli být z prvořádku (v případě absence pracovníka SAS) edukováni příslušným OSPODem. V praxi se ale pěstouni, i rodiče dozvídají o kontaktech až v okamžiku, kdy se jich bezprostředně týkají, tedy když se blíží kontakt rodičů s dítětem.

Jeden z největších nedostatků se ukazuje v poslední době nedostatečná spolupráce institucí a organizací, které se zásadně ovlivňují nastavování kontaktů a jeho chod. Dlouhodobě se ukazuje nedostatečná znalost soudů problematiky NRP a jeho pohlížení na nastavování kontaktů mezi dětmi z NRP a rodiči jako na nastavování kontaktů mezi rozvedenými rodiči. Je potřeba opětovně upozornit, že se jedná o děti zanedbávané, týrané, traumatizované, nejde srovnávat děti z rozvedených rodin s dětmi odebranými. Nastavování kontaktů by tak mělo tento fakt zohledňovat. Rozdílné pohlížení na nastavování kontaktů mají také jednotlivé OSPODY a jednotliví pracovníci. Ti často rozhodují o kontaktech bez předchozího dialogu s doprovázejícími organizacemi, dítětem, rodiči a pěstouny. Fakt, že jsou OSPODY dlouhodobě přetěžovány, je více než zřejmý. I nadále ale chybí přijímání DO jako partnerů, naslouchání jejich názorům či jejich přijetí.

Možným řešením by mohlo být vytvoření multidisciplinárního týmu, který by se pravidelně setkával a společně možná úskalí AK společně diskutoval a navrhoval nová řešení. Kromě zmíněných OSPODů, soudu a doprovázejících organizací by mohly být do tohoto týmu zařazeni také psychologové, speciální pedagogové, ale také výchovní poradci nebo školní metodici prevence.

D. FORMA A INTENZITA KONTAKTU

V tomto případě se dostávají do složité role právě pracovníci, kteří kontakt organizují. Je totiž na nich, aby rozhodli, která forma a intenzita kontaktu by byla pro dítě nejvhodnější. Jsou to právě oni, kteří musí rodičům adekvátně vysvětlit, proč se tak rozhodli a rodiče ujistit, že se nejedná o rozhodnutí proti nim, ale v zájmu potřeb dítěte. Ze získaných dat je patrné, že jako

nejvhodnější formou kontaktu je vnímáno osobní setkání s rodiči. Délka kontaktu je závislá nejen na věku dítěte, jeho denní režim, zdravotní stav ale také kolik kontaktů již má dítě s rodiči za sebou. (Pazlarová, 2016)

Pokud se jedná o dítě malinké, může kontakt trvat hodinu, u větších dětí v rámci hodin. V okamžiku, kdy je v plánu návrat dítěte do rodiny, měl by být kontakt co nejintenzivnější v rámci dní, jednoho týdne. Pro udržovací kontakt (vím, kdo je můj rodič) v rozsahu 2-3 měsíců. V současné době se jako nejjistější nástroj k určení formy a intenzity kontaktů jeví OSPOD a soud. Nicméně zejména u soudu se jedná o velmi zdoluhavý proces, který navíc není nikterak efektivní. Soudy totiž neumí urychleně reagovat a měnit rozhodnutí. To ale ve vztahu k asistovaným kontaktům velice důležité. Umět reagovat obratem na měnící se situaci.

Následuje výčet doporučení vhodných implementovat pro lepší nastavování a fungování AK:

- V rámci přípravy žadatelů se důsledněji zaměřovat na možné kontakty rodičů s dětmi. Vysvětlovat základní principy AK, využití modelových situací.
- Vytvoření multidisciplinárního týmu, který by pravidelně diskutoval nejpálčivější problémy AK, vytvářel nové možnosti AK a revidoval stávající nastavení.
- Důsledné zmapování problematiky AK prostřednictvím celorepublikového výzkumu, následná implementace do české legislativy.
- Doporučení vypracování vlastních vhodných metodik AK v jednotlivých organizacích.
- Zabezpečení odborné podpory pro biologické rodiče dětí v případě, že rodiče nepotřebují pracovníka SAS. Odborná podpora by měla rodiče seznámit a provést s celým systémem NRP a nastavováním kontaktů, např. pracovník OSPOD, který by se zaměřoval na spolupráci s rodiči.
- Posílení pozitivního obrazu AK mezi odborníky, vytvoření kurzů a školení, kde by si pracovníci prohlubovali své znalosti a ukotvovaly postupy.
- Vedením kontaktu by měli být pověřeni dva klíčový pracovníci (hlavní a vedlejší), zabezpečí se tak zastupitelnost v případě absence hlavního pracovníka.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce se zabývala rolí asistovaných kontaktů v systému náhradní rodinné péče v České republice. Pro vypracování této byla využita forma případové studie, která byla provedena v doprovázející organizaci v Karlovarském kraji.

Teoretická část práce se zabývala základními informacemi o náhradní rodinné péči v ČR, pěstounské péči a jejím financování. Detailněji byla rozpracována role pěstounů, rodičů a doprovázející organizace v NRP. Důkladněji se teoretická část zaměřovala na dítě jeho historii a psychologické aspekty, které jej ovlivňují. Následně byl zmapována forma a intenzita kontaktu dětí v NRP s biologickými příbuznými dle platné legislativy.

Cílem této práce bylo zmapovat postoj, názory a zkušenosti s asistovaným kontaktem jednotlivých aktérů kontaktů – rodičů, dětí, pěstounů, klíčových pracovníků a dalších organizací či institucí. Pro naplnění tohoto cíle bylo nezbytné provést s výše uvedenými aktéry rozhovory. Rozhovory se zaměřovaly především na zkušenosti s asistovaným kontaktem, formou a intenzitou asistovaných kontaktů, jednotlivými fázemi kontaktu, nedostatky a dopady, se kterými se jednotliví aktéři protýkají a v neposlední řadě spolupráce s dalšími organizacemi a institucemi. Pro všechny aktéry byly připraveny polostrukturované rozhovory, které reflektovaly odlišnosti jednotlivých aktérů. Bylo důrazně potřeba zohlednit nejen roli aktéra v AK, ale také jeho schopnost na otázky odpovědět (dítě). Právě díky těmto rozhovorům bylo možné získat úplné informace o aktérech a jejich přístupu k asistovaným kontaktům.

Závěrečná praktická část se zaměřovala a interpretaci jednotlivých dat, následné porovnání získaných dat s postupy stanovené v dostupné literatuře.

Důležitým zjištěním této práce je, že absence vhodné konkrétní právní úpravy AK má dopady na následné nastavování kontaktů. Pracovníci se cítí nejistí, nemají dostatečné legislativní ukotvení, často se spoléhají na své zkušenosti a „selský rozum“. Odborná veřejnost se využívání AK straní, v poslední době se stal pro všechny tématem, o kterém se nemluví. V případě, že se obraz asistovaných kontaktů nikterak nevylepší (pozitivní reklamou, kurzy, školení), je velký předpoklad, že časem vymizí ze systému NRP. V ruku v ruce se zlepšením obrazu AK je nutné začít už u samotných žadatelů o PP. Ti v mnohých případech nemají žádné ucelené informace o kontaktech dětí v NRP s biologickými příbuznými natož s formami AK. Velké nedostatky byly zjištěny také na straně dalších institucí, zejména soudu. Ti vnímají nastavování asistovaných kontaktů v NRP totožný jako u rozvedených rodičů. Často tak rozhodují o formě a intenzitě AK sice ve prospěch biologických rodičů, ale úplně mimo zájem dítěte a pěstounů. I v tomto případě by bylo vhodné se dále odborně vzdělávat v oblasti NRP,

důsledně spolupracovat s OSPOD, doprovázejícími organizacemi, psychology i samotnými pěstouny. V současné době ČR chybí dostatečné vědecky zmapované informace o AK. Nejsou na tuto problematiku žádná relevantní data. Asistované kontakty jsou navíc velmi specifickým pojmem zakotveným ryze v českém prostředí. Není tak možné využít poznatků a zkušenosti s AK ze zahraničí.

Závěrem je důležité zmínit, že přínosem této práce je podrobné zmapování zkušeností a názorů na AK od nejdůležitějších aktérů kontaktu. Práce byla zaměřena na získání informací všech zúčastněných stran. Přestože je výběr takového vzorku pro práci přínosné, je potřeba si také říct, že to celý výzkum do jisté míry značně limitovalo. Práci by jistě prospělo zahrnutí i dalších organizací z jiných krajů a jejich následné porovnání, popřípadě zpracování výzkumu ve větší organizaci, kde by bylo možné vybrat nejen větší množství respondentů, ale také respondenty vhodné pro výzkum. Zejména spolupráce s biologickými rodiči a dítětem vyžadovala daleko více zkušeností s vedením rozhovoru, trpělivosti, velké míry zapojení a rychlých reakcí.

Získané výstupy je potřeba vnímat jako data získaná ze specifického kraje, který se i v systému náhradní rodinné péče liší od krajů ostatních. V první řadě se jedná o kraj s nejmenším počtem pěstounů, s nedostatečným počtem kvalifikovaných pracovníků této oblasti a velmi kontroverzním přístupem krajského úřadu k samotné oblasti sociálně právní ochraně dětí. Některá doporučení a nedostatky, které jsou v této práci uvedeny jsou tak spíše zaměřeny na oblast Karlovarského kraje, které mohou a nemusí mít přesah do dalších krajů a regionů. Získaná data by ale mohla být vhodným nástrojem pro krajský úřad a organizace působící v Karlovarském kraji.

Závěrem je vhodné zmínit, že asistované kontakty rozhodně mají své místo v systému NRP. Jedná se o nástroj, který ulehčuje dětem, rodičům a pěstounům opětovné navázání kontaktu mezi sebou v bezpečném prostředí a s důvěryhodnou osobou. Je ale potřeba organizovat kontakty profesionálně, s dostatečnou oporou alespoň v dostupných metodikách, ale také s podporou v samotných aktérech kontaktů a dobrým vedením příslušných doprovázejících organizací. Pro budoucí přežití těchto kontaktů je také nezbytné být pokrokový, aktuálně reagovat na potřeby náhradní rodinné péče a na utváření pozitivního obrazu kontaktů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Tištěné zdroje

- BOWLBY, John. 2010. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál. ISBN 9788073676704.
- BUDD, Karen, Clark Jennifer, Connell, Mary. 2011 *Evaluation of parenting capacity in child protection*. Oxford University Press.
- BUBLEOVÁ, Věduna. 2014. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 3., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-19-7.
- CASELL, Diana, COLEMAN Rosalyn. 1995. Parents with psychiatric problems. In R. Reder & C. Lucey (eds.), *Assessment of parenting: psychiatric and psychological contributions*. London: Routledge.
- CENTRUM PRO DÍTĚ A RODINU VALIKA. 2016. *Standard SPOD č. 6*. S.l.:
- CENTRUM PRO DÍTĚ A RODINU VALIKA. 2022 *Dohoda o výkonu pěstounské péče*. S.l.:
- COX, Anthony, BENTOVIM, Arnon. 2000. *Framework for the assessment of children in need and their families: the family oacj of questionnaires and sales*. London: Department of Health.
- DOBŘÝ PĚSTOUN: *náhradní rodinná péče v ČR*. 2018. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. ISBN 978-80-907053-2-6.
- DOUGLAS, Kevin, S., HART Stephen, D., WEBSTER Christopher, D., BELFRAGE, Henrik. 2014. *Assessing risk for violence (Version 3)*. Burnaby, Bc: Mental Health, Law and Policy Institute, Simon Fraser University.
- HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. 2015. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0873-0.
- HENDL, Jan. 2008. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualizované. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HŘEBÍČKOVÁ, Martina. 2004. *NEO osobnostní inventář (podle NEO-PI-R P.T. Costy a R.R. McCraee)*. Praha: Testcentrum.
- KOCOURKOVÁ, Jana, ČERNÁ, Ria. 2018. *Kontakt dětí v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou: formulář pro vyhodnocení rizik kontaktu: praktické rady pro nastavování kontaktu*. Chrudim: Amalthea z.s. ve spolupráci s Latus pro rodinu. ISBN 978-80-904801-5-5.
- KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk, ed.2002. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3.

- KANCELÁŘ VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV. 2022. *Úmluva o právech dítěte ve znění srozumitelném dětem*. Brno. ISBN 978-80-7631-076-6.
- MATĚJČEK, Zdeněk. 1994. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.
- MATOUŠEK, Oldřich. 2016. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1154-9.
- MILES, Matthew, B., HUBERMANN, Michael, A. 1994. *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCI ČR. 2021. *Realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s rodiči a osobami příbuznými a blízkými*. S.l.:
- NOŽÍŘOVÁ, Jana. 2012. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha. ISBN 978-80-86131-91-7.
- NADAČNÍ FOND J&T, s.d. *Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*. S.l.:
- OMBUDSMAN. 2020. *Doporučení zástupkyně veřejného ochránce práv ke kontaktům dítěte v pěstounské péči nejen s rodiči*. S.l.:
- PAZLAROVÁ, Hana. 2016. ed. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1020-7.
- PÁVKOVÁ, Petra. s.d. *Metodika kontaktů dětí v pěstounské péči s jejich rodiči případně dalšími příbuznými*. S.l.:
- PTÁČEK, Radek. 2011. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Praha: MPSV. ISBN: 978-80-7421-040-2.
- REICHEL, Jiří. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3006-6.
- SEKCE NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE ČESKOMORAVSKÁ PSYCHOLOGICKÁ SPOLEČNOST. 2021. z.s., *Stanovisko k sekce NRP Českomoravská psychologická společnost, z.s., k Doporučení zástupkyně veřejného ochránce práv ke kontaktům dítěte v pěstounské péči nejen s rodiči*. S.l.:
- STRAUSS, Anselm L., CORBIN Juliet. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce. ISBN 80-85834-60-X.
- ŠULOVÁ, Lenka. 1995. *Jak učit výchovu k manželství a rodičovství?* Praha: Grada. ISBN 80-7169-218-2.
- ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ Klára. 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.

UHLÍŘOVÁ, Veronika. 2014. *Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou*. Nový Bor: Velký vůz Sever.

VLČKOVÁ, Helena a kol. s.d. *Metodika pro asistovaný kontakt dítěte s biologickou rodinou*. S.l.:

WINNETE, Petra. 2018. *Co to je attachment?* Praha: Natama Publishing, ISBN 978-80-907023-1-8.

WINNETE, Petra. 2019. *Co to je ACE?* Praha: Natama Publishing. ISBN 978-80-907023-3-2.

ZEZULOVÁ, Dagmar. 2012. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0065-9.

Internetové zdroje

AMALTHEA. 2013. *Metodika doprovázení. Podpora vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče*. [online]. [cit. 2022-06-13]. Dostupný z: <https://www.amalthea.cz/data/File/metodiky%20ke%20stazeni/odborn%C3%A9%20metodiky/doprov%C3%A1zen%C3%AD/metodika-doprovazeni-2013.pdf>

BRAUN, Virginia, CLARKE, Victoria. 2008. *Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in psychology*. [online]. [cit.2022-07-10]. Dostupný z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1191/1478088706qp063oa>

CENTRUM PRO DÍTĚ A RODINU VALIKA. 2021. *Změna pověření o výkonu sociálně – právní ochrany*. [online]. [cit. 2022-07-20]. Dostupný z: http://www.valika.cz/wp-content/uploads/2013/10/povereni_24_06_2021.pdf

KLIMEŠ, Jeroným. 2008. *Budování identity dítěte*. [online]. [cit.2022-10-17]. Dostupný z: <https://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/01/budovani-identity-ditete.pdf>

MPSV ČR. 2021. *Formy náhradní rodinné péče*. [online]. [cit.2022-09-05]. Dostupný z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece>

MPSV ČR. 2022. *Dávky pěstounské péče a zaopatřovací příspěvky*. [online]. [cit.2022-09-05]. Dostupný z: <https://www.uradprace.cz/web/cz/davky-pestounske-pece-a-zaopatrovaci-prispevky1#Odm%C4%9Bna%20p%C4%9Bstouna>

MPSV ČR. 2021. *Dávky pěstounské péče*. [online]. [cit.2022-09-05]. Dostupný z: <https://www.uradprace.cz/web/cz/davky-pestounske-pece>

MPSV ČR. 2021. *Proces zprostředkování*. [online]. [cit.2022-09-05]. Dostupný z: <https://www.mpsv.cz/proces-zprostredkovani>

MPSV ČR. 2022. *Pověřené osoby*. [online]. [cit.2022-08-10]. Dostupný z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/poverene-osoby>

- MPSV ČR. 2022. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí z rok 2021*. [online]. [cit.2022-08-10]. Dostupný z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>
- MPSV ČR. 2022. *Tisková zpráva*. [online]. [cit.2022-08-10]. Dostupný z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/2786931/TZ_p%C4%9Bstounsk%C3%A1+p%C3%A9%C4%8De_200922_final.pdf/0b41f1aa-b45c-066e-4657-f20d3e97ac72
- MPSV ČR. 2022. *Zvýšení existenčního a životního minima*. [online]. [cit.2022-08-10]. Dostupný z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/vlada-zvysila-existencni-a-zivotni-minimum-od-cervence-dosahne-na-pomoc-statu-vice-lidi>
- MPSV ČR. 2022. *Životní a existenční minimum*. [online]. [cit.2022-08-10]. Dostupný z: <https://www.mpsv.cz/zivotni-a-existencni-minimum>
- MPSV ČR. 2022. *Minimální mzda*. [online]. [cit.2022-08-10]. Dostupný z: <https://www.mpsv.cz/minimalni-mzda>
- MPSV ČR. 2014. *Manuál implementace standardů sociálně-právní ochrany*. [online]. [cit.2022-10-17]. Dostupný z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/manual_PO.pdf/b2129b3e-086a-e372-a8f4-0899d55f2a56
- NADAČNÍ FOND J&T. 2015. *Praktický průvodce doprovázením pěstounské péče*. [online]. [cit.2022-07-20]. Dostupný z: https://nahradnirodina.cz/sites/default/files/prakticky_pruvodce.pdf
- NADACE SIRIUS. s.d. *Manuál služby asistovaný kontakt*. S.l.: [online]. [cit.2022-06-15]. Dostupný z: <https://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/Manual-sluzby-Asistovany-kontakt.pdf>
- SEMERÁDOVÁ, Monika, ČERNÁ, Ria, ZACHAŘOVÁ, Barbora. 2013. *Metodika doprovázení. Podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče*. Amalthea. [online]. [cit.2022-06-06]. Dostupný z: <https://www.amalthea.cz/data/File/metodiky%20ke%20stazeni/odborn%C3%A9%20metodiky/doprov%C3%A1zen%C3%AD/metodika-doprovazeni-2013.pdf>
- SOBOTKOVÁ, Irena. 2010. *Biologické rodiny dětí, které jsou navrhovány do náhradní rodinné péče*. E-psychologie. [online]. [cit.2022-10-17]. Dostupný z: https://www.researchgate.net/publication/228868792_Biologicke_rodiny_deti_ktere_jsou_na_vrhovany_do_nahradni_rodinne_pece_Biological_families_of_children_suggested_for_placing_in_substitute_care
- TUCKETT, Anthony. 2005. *Applying thematic analysis theory to practice: a researcher's experiences*. Contemporary nurse: a journal for australian nursing profession. Published by e-

Content Management. [online]. [cit.2022-10-17]. Dostupný z https://www.researchgate.net/publication/7597116_Applying_Thematic_Analysis_Theory_to_Practice_a_researcher%27s_experience

Zákony, vyhlášky a sdělení

Sdělení č. 104/1991 Sb., Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte

Sdělení č. 91/2005 Sb. m. s. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o styku s dětmi

Vyhláška č. 473/2012 Sb., Vyhláška o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 155/1995 Sb., zákon o důchodovém pojištění

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí

Zákon č. 363/2021 Sb., Zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 – Zařazení zájemců do evidence KÚ	14
Obrázek 2 – Formy kontaktu.....	48
Obrázek 3 – Aktéři kontaktu	54

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 – Odměna pěstouna 1.1.2022	17
Tabulka 2 – Příspěvek při pěstounské péči 1.1.2022	18
Tabulka 3 – PPPD odměna pěstouna od 1.1.2022	18
Tabulka 4 – Kategorie attachmentu	33
Tabulka 5 – Příklad IPODu vypracované OSPOD Tábor	39
Tabulka 6 – Přehled respondentů	76

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Projekt diplomové práce

Příloha č. 2 – Vyhodnocení rizik kontaktu L.K.

Příloha č. 3 – Dohoda o asistovaném kontaktu